

RIIGIKOGU

IV koosseis.

III istungjärk.

39. koosolek.

25. märtsil 1930.

Sisu:

1. Päevakorra täiendamine.
2. Surma läbi lahkunud Riigikogu liikme Oskar Torgi mälestamine.
3. Teatamine komisjoni antud seaduseelnõust.
4. Komisjonide täiendavad valimised.
5. Sotsiaalkomisjoni esitis rahvusvahelistel töökongressidel vastuvõetud konventsioonide eelnõude ja rekommendatsioonide teadmiseksvõtmise kohta.
6. Eesti ja Ameerika Ühisriikide vahekohtu- ja lepituslepingute kinnitamise seadus — I lugemisel.
7. Eesti-Tshehhoslovakkia kohtuliku korralduse, vahekohtu ja lepituse konventsiooni kinnitamise seadus — I lugemisel.
8. Eesti Vabariigi ja Nõukogude Sotsialistlikkude Vabariikide Liidu vahelise mõlemate maade kohtute vastastikuse tsiviilasjus abiandmise kokkuleppe kinnitamise seadus — I lugemisel.
9. Eesti Vabariigi ja Rootsi Kuningriigi vahelise kurjategijate väljaandmise ja kriminaalasjus kohtuliku abiandmise konventsiooni kinnitamise seadus — I lugemisel.
10. ja 12. Eesti Vabariigi kulude ja tulude eelarve 1930./1931. aastaks — II lugemisel.
11. Teatamine muudatusest Riigikogu koosseisus.
12. Sisupunkt 10. järg.
13. Koosoleku lõpetamine ja järgmise koosoleku määramine.

Koosoleku avab Esimees **K. Einbund** kell 10.25 min.

Sekretäri kohal sekretäri esimene abi **A. Tõllassepp**.

1. Päevakorra täiendamine.

M. Martinson'i (põl) ettepanekul täiendatakse päevakorda 1. punktiga — komisjonide täiendavad valimised.

2. Surma läbi lahkunud Riigikogu liikme Oskar Torgi mälestamine.

Juhataja: Austatud Riigikogu liikmed! Ma sain täna hommikul teate, et esmaspäeval kell 3 p. l. on surnud Tartus rkl. Oskar Tork. (Riigikogu

liikmed ja publik tõusevad püsti.) Meist lahkunud kaaslane oli keskmistes aastates mees. Meie sekka tuli ta töösse Riigikogu käesoleva koosseisu volituste algul Tartumaa valimisringkonnast Eesti tööliste partei, linna- ja maatööraha, popside, asunikkude, rentnikkude ja kõigi kehvikute ühise kandidaatide nimekirja järgi. Ta oli meie keskel Eesti tööliste partei Riigikogu endise rühma liige. Oli aga selle rühma liige kõigest 15. märtsini käesoleval aastal, mil ta teatas, et lahjub sellest rühmast ja jääb Riigikogusse erapooletuna. Lahkunud Riigikogu liige kuulus metallitööliste perre ja oli metallitöölisena tuntud Tartus ja eriti just metallitöölise ametiühisuste ringides. Kadunu suri kopsuhai- gusse, jättes leinama naise väikese lap- sega.

3. Teatamine komisjoni antud seaduseelnõust.

Sekretär: Riigikogu juhatus andis: pornograafiliste väljaannete liikumise ja nendega kauplemise vastu võitlemise rahvusvahelise konventsiooniga ühinemise seaduse üldkomisjoni.

4. Komisjonide täiendavad valimised.

Valitakse: rahaasjanduse komisjoni laiendatud koosseisu **K. Tamme** asemele **M. Laarman** (põl), **V. Uukareda** asemele **P. Järve** (põl) ja **A. Vanni** asemele **K. Pajos** (põl).

5. Sotsiaalkomisjoni esitis rahvusvahelistel töökongressidel vastuvõetud konventsioonide eelnõude ja rekommendatsioonide teadmiseksvõtmise kohta.

Juhataja: Sotsiaalkomisjoni aru- andja rkl. Tamme puudumisel jääb esitis vahele.

6. Eesti ja Ameerika Ühisriikide vahekohtu- ja lepituslepingute kinnitamise seadus — I lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja **A. Tupits:** 1928. a. 16. aprillil tegi Ameerika Ühisriikide sekretär Vabariigi Valitsusele ettepaneku, asuda Eesti ja Ameerika Ühisriikide vahekohtu- ja lepituslepingu sõlmimisele. Säärane ettepanek tehti Ameerika Ühisriikide poolt ka paljudele teis-

tele välisriikidele, ja Ameerika Ühisriigid sõlmisid 1928. a. kevadel säärase lepingu Prantsusemaaga, mis tuntud Kellogg'i pakti nime all. Kuna tol ajal Eesti ja Ameerika ühisriikide vahel igasugused juriidilised normid puudusid, võttis Vabariigi Valitsus Ameerika Ühisriikide riigisekretäri ettepaneku vastu, ja asuti nimetatud lepingute väljatöötamisele. Mõlematele lepingutele kirjutati alla Tallinnas 27. augustil 1929.

Neid lepinguid, mis käesoleva seadusega kinnitatakse, on kaks. Üks neist lepingutest on vahekohtuleping. Sellele alluvad kõik tüliküsimused, millel juriidiline iseloom. Teine leping on lepituseleping, millele alluvad poliitilise iseloomuga küsimused.

Üldkomisjon vaatas läbi need lepingud ja tunnustas nende kinnitamise tarvilikuks. Samuti kaalus väliskomisjon neid lepinguid välispoliitilisest küljest ja soovitas neid kinnitada.

Üldkomisjoni aruandjana teen ettepaneku,

käesolev seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Seaduseelnõu võetakse vastu I lugemisel.

7. Eesti-Tshehhoslovakkia kohtuliku korralduse, vahekohtu- ja lepituse konventsiooni kinnitamise seadus — I lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja A. Tupits: Rahvasteliit töötas omalajal välja terve rea vahekohtu ja lepituse konventsioonide kavu. Need kavad leidsid heakskiitmist rahvasteliidu IX täiskogu poolt 1928. a., ja rahvasteliit soovitas oma liikmeile kui ka väljaspool seisvatele riikidele sõlmida vahekohtu- ja lepituselepinguid nende kavade alusel. Põhjenedes rahvasteliidu sooviavaldusele tegi Tshehhoslovakkia vabariik Eestile ettepaneku, sõlmida temaga kohtuliku korralduse, vahekohtu ja lepituse konventsioon. Sellele konventsioonile kirjutati alla Tallinnas 9. juulil 1929.

Selle konventsiooni § 4. näeb ette, kuidas juhtuva tüliküsimuse korral Eesti ja Tshehhoslovakkia vahel vahekohus korraldatakse. Kui vahekohtul tüliküsimust ühe kuu jooksul korda ei lähe otsustada, siis on kummalgi poolel õigus pöörduda alalise rahvusvahelise kohtukoja poole. Kõik teised küsimused, millel pole juriidilist iseloomu, alluvad lepitusetoimingule. Üldkomisjon vaatas selle konventsiooni läbi ja leidis ta kinnitamisväärilise olema. Samuti kaalus konventsiooni väliskomisjon välispoliitilisest küljest ja soovitas seda kinnitada. Üldkomisjoni nimel teen ettepaneku,

käesoleva konventsiooni kinnitamise seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Seaduseelnõu võetakse vastu I lugemisel.

8. Eesti Vabariigi ja Nõukogude Sotsialistlikkude Vabariikide Liidu vahelise mõlemate maade kohtute vastastikuse tsiviilasjus abiandmise kokkuleppe kinnitamise seadus — I lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja A. Rei puudumisel aruandja ülesannetes komisjoni abiesimees J. Klesment.

Aruandja J. Klesment: Eesti Vabariigi ja Nõukogude Liidu vahelises kaubanduselepingus on ette nähtud, et mõlemad riigid astuvad läbirääkimistesse tsiviilasjus kohtuliku abiandmise konventsiooni sõlmimiseks. Selle kohustuse täitmiseks on vastav kokkulepe alla kirjutatud Tallinnas 20. jaanuaril 1930. Selle kokkuleppe sisu vastab teistele konventsioonidele, mis tsiviilkohtu abiandmise asjus teiste riikidega meil sõlmitud ja ratifitseeritud.

Eelnõu on läbi vaadatud üldkomisjonis ja ka väliskomisjonis, kes selle vastu võetavaks tunnustanud. Üldkomisjoni nimel teen ettepaneku,

seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Seaduseelnõu võetakse vastu I lugemisel.

9. Eesti Vabariigi ja Rootsi Kuningriigi vahelise kurjategijate väljaandmise ja kriminaalasjus kohtuliku abiandmise konventsiooni kinnitamise seadus — I lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja A. Rei puudumisel aruandja ülesannetes komisjoni abiesimees J. Klesment.

Aruandja J. Klesment: 20. jaanuaril k. a. on Stokholmis alla kirjutatud konventsioon Rootsi ja Eesti Vabariigi vahel kurjategijate väljaandmise kohta. Neid kokkuleppeid on meil seni alla kirjutatud mitmete riikide vahel, ja nad käsitavad seda, et kui ühe riigi kodanik teise riigi maa-alal paneb toime kuriteo, mis konventsioonis loetletud, siis antakse ta välja sellele riigile, kelle kodanik ta on. Niisama nagu teistes lepinguteski ette nähtud, on see ka käesolevas, et poliitilised süütegijad väljaandmisele ei kuulu, samuti ei kuulu ka väljaandmisele omamaa kodanikud, ja ei viida täide surmaotsuseid teises riigis. See eelnõu vaadati üldkomisjonis läbi, samuti ka väliskomisjonis ja on vastuvõetavaks

tunnustatud, mille tõttu üldkomisjoni nimel ettepaneku teen,

käesolev konventsiooni kinnitamise seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Seaduseelnõu võetakse vastu I lugemisel.

10. Eesti Vabariigi kulude ja tulude eelarve 1930./1931. aastaks — II lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja
A. Anderkopp.

Kaasaruandjad:

Riigikogu eelarve alal — E. Joonas.

Riigikontrolli eelarve alal — J. Sikkar.

Riigivanema ja riigikantselei eelarve alal — M. Martinson.

Hariduse- ja sotsiaalministeeriumi eelarve alal — M. Laarmann.

Kaitseministeeriumi eelarve alal — J. Fuks.

Kohtu- ja siseministeeriumi ning vastavate erieelarvete alal — J. Soots.

Majanduseministeeriumi eelarve alal — R. Kuris.

Põllutööstuseministeeriumi ja vastavate erieelarve alal — A. Tõllassepp.

Teedeministeeriumi ja vastavate erieelarvete alal — K. Tonkman.

Välisministeeriumi eelarve alal — A. Oinas.

Riigi võlgade ja tulude eelarve alal — V. Hasselblatt.

(Pealkiri.)

Aruandja A. Anderkopp: Austatud Riigikogu liikmed! Vabariigi Valitsus esitas meile eelolevaks majanduseaastaks eelarve-kava tasakaalus Kr. 91.650.709.—. See ettepanek, mille rahaasjanduse komisjon Riigikogule esitab, on aga tasakaalus Kr. 91.775.230.—. Järelikult on eelarve rahaasjanduse komisjonis suurenenud tasakaalu poolest Kr. 124.521.— võrra. Neist arvudest võiks ehk esialgul järeldada, nagu ei oleks eelarve-komisjon tähele pannud soove ja üldist meeolu, mis Riigikogus eelarve arutamisel I lugemisel kuuldavale toodi, kus teatav tagasihoidlik, ma ütleksin, isegi pessimistlik meeolu valitses, mis sundis eelarvet kokku tõmbama, kuna arvamisel oldi, et praegune pinge meie rahva- ja riigimajandusele liiga kõrge on ja seepärast säarasaena edasi kesta ei tohi.

Tegelikult ei ole eelarve kogusumma see nii. Eelarve üldsumma ei anna meile veel selget pilti selle kohta, mida õieti eelarve-komisjonis tehti. Selle pildi saame alles siis, kui üksikasjalikult läheme kulude suurendamise ja vähenda-

mise ja tulude suurendamise ja vähendamise osade juurde.

Kui meie eelarve kulude suurendamise üle katsume selgusele jõuda ja vastust anda sellele, missugused kulud suurendatud ja mispärast seda tehtud, siis toon ette näiteks üksikud tähtsamad andmed, mis põhjustasid eelarve üldsummade tõusu.

Suurendamisele kulude hulgas on tulnud terve rida üksikuid alasid, kus Vabariigi Valitsus kas omal algatusel või jälle Riigikogu eelarve-komisjoni alamkomisjonide soovil tarvilikuks pidanud uusi kulusummasid sisse võtta. Meie näeme näiteks, et Hariduse- ja sotsiaalministeeriumi eelarves on suurendatud kultuurilisi toetusi 45.000 krooni võrra: 30.000 krooni toetuseks maa näitelavadele ja selle kõrval on võetud „Töölisterile“ toetus endise aasta eeskujul 15.000 krooni suuruses. Teiselt poolt on sama ministeeriumi alal suurendatud piiriäärsete maade kultuurilisteks ülesanneteks krediiti 31.000 krooni suuruses. See on õieti suurem, kui see summa läinud aastal oli, 2.000 krooni võrra, kuid see suurendus on tingitud sellest, et möödunud aastal oli teises eelarve-osas ette nähtud toetus Vene hariduseliidule, mida tänava eriliselt ette nähtud ei ole, ja see summa on sisse võetud üldisse summasse kultuuri edendamiseks piiriäärseis mais. Seda summat põhieelarves ei ole. Eelarve-komisjon, kus see küsimus arutamisel oli, leidis, et nagu teisedki riigid ja rahvad erilist tähelepanu pööravad piiriäärseile maile, ka meie riik teisiti talitada ei saa. Meie näeme, et Saksamaal piiriäärsete maade kultuurile ja majanduslikule elule palju rohkem rõhku pannakse kui keskmaal. See on ka arusaadav, sest seal on majandusliku ja kultuurilise elu kokkupuuted teiste maadega palju intensiivsemad. Ja seepärast on ka arusaadav, et kui ka meie oma rahvuslikku politikat õieti ajada tahame, siis seda rohkem rõhku tuleb panna kultuurilisele ja majanduslikule elule piirimais. Meie näeme säärast politikat mitte ainult Saksamaal, vaid ka teistel mail, näiteks Saksamaa naabruses asuval Prantsusemaal, kus äremaile on rakendatud tööle Prantsusemaa parimad jõud. Elsas-Lotharingeni kultuuripolitika on praegusel ajal Prantsusemaale üheks tähtsamaks probleemiks, ja meie näeme seal mitte üksi seda, et seal suuri ainelisi võimalusi on püütud leida selleks tööks, vaid sinna on tööle rakendatud ka parimad jõud. Meie näeme, et Prantsusemaa on sellele tööle omal ajal rakendanud oma ühe parema politikatundja, endise presidendid Millerand'i, ja kogu Elsassi politika on üle elanud mitu ajajärku.

Sellelt seisukohalt võime öelda, et meie valitsus sel alal hästi ja targasti on talitanud, kui ta nõus olnud selle krediidi eelarvesse võtmisega, sest meie piirimaade elu ja kultuur on säärane, millele meie käega lüüa ei tohi.

Peale selle on suurendamisi ette võetud Põllutöoministeeriumi alal kahes suuremas summas: nimelt üldisele maaparandusele, mille alla arvatud eeskätt veejuhede korraldamine, 50.000 krooni suuruses ja põllumeeste keskseltsile toetuseks 15.600 krooni. Mõlemad on summad, mis eelarve-komisjon heas tahtmisel üles on võtnud. Teedeministeeriumi alal on ka erakordne suur tõus teedekapitali arvel, ja nimelt 500.000 krooni suuruses. Nagu teada, on Vabariigi Valitsus eelarvesse võtnud maanteede korrashoiuks 3.100.000 krooni, kuhu hulka ta oli arvanud ka bensiinimaksu, mis omavalitsustele peab minema. Valitsus argumenteeris juriidiliselt järgmiselt: Ta oli arvamisel, et summa, mis Bensiinimaksu seaduse alusel saadakse, võib väga hästi paigutada üldiste maanteede korrashoiu summade arvele, ja see sealt omavalitsustele väljandmisele kuulub. Eelarve-komisjon oli aga arvamisel, et säärane arusaamine ennast raskesti põhjendada laseb, kuna teedesummad iseasi ja bensiinimaks iseasi on, ning et seepärast üldiselt siiski need summad, mis Maanteede seadus käsib eelarve korrast üles võtta, peaksid sinna võetama, kuna bensiinimaks veel eraldi eelarves seisaks. On ju ka loomulik, et omavalitsused, kes arvestanud seda tulu, ei tohi sellest ilma jääda. Meie maanteede olukord on raske, ja kui riigikassa seisukord vähegi lubab, siis peaks neid summad, mida Maanteede seadus käsib, riigi eelarves ka määratama. — Tänavu aastasse eelarvesse näeb seadus ette Kr. 3.500.000. — Eelarve-kavas on aga määratud 3.100.000 krooni ning lisaks sellele summale on võetud juurde 500.000 krooni — maks, mis tuleb sisse Bensiinimaksu seaduse alusel ja mis kuulub omavalitsustele.

Nagu näete, ei ole nagu sellega veel see summa käes, mida Maanteede seaduse alusel oleks pidanud võtma eelarvesse maanteede korrashoidmiseks. Tegelikult on Maanteede seaduse nõudmine aga täidetud, sest et läinud aastal on maanteede alal lisaeelarvega tänavuaastasteks töödeks määratud 400.000 krooni, mis eelarve kavaga kokku annab Maanteede seaduses nõutud summa Kr. 3.500.000. —, nõnda et sisuliselt on täidetud Maanteede seaduse nõudmine, ja peale selle kindlustatud ka omavalitsuste tulud bensiinimaksu alal täielikult.

Teine suurendus on Peipsi veepinna reguleerimise tööde alal, kus eelarve-komisjon otsustanud lisakrediiti määrata 32.511 krooni suuruses.

Peale selle on komisjoni tahtmisel ja valitsuse heakskiitmisel võetud riigi võlgade summasse 460.560 krooni protsentide maksmiseks Rootsi tikustrustilt laenatavalt summalt, mida valitsuse poolt esitatud kavas ei olnud. Kuna see laen realiseeritakse sel aastal, ja protsendid tasuda tulevad, siis on loomulik, et need protsendid ka eelarves peavad figureerima. Peale selle on valitsus pidanud tarvilikuks paluda Majanduseministeeriumi alal summa krediiti 20.000 kr. suuruses, maksureformi ettevalmistamiseks. Kui siia juurde lisame veel teised vähemad summad, mis valitsuse kui ka komisjoni algatusel tõusnud, ja kui ei oleks nende summade katmiseks aluseid leitud, siis oleks eelarve saanud suure puudujäägiga ja omanud sootua teistsuguse pildi, kui tal see praegu on. Et neile summadele järele jõuda, ei tulnud üksi vähendada kulusid tunduvalt teistel aladel, vaid tuli paratamata ka suurendada tulusid neil aladel, kus see võimalik. Ja see töö ei olnud komisjonis kaugelki kerge. Eelarve-komisjonis selgus valitsuse esindajate läbirääkimistest, et arvestades eelarve kokkuseadmise aja andmeid, mis hiljem muutusid, olid üksikud tulud võrdlemisi kõrgelt hinnatud, ja seepärast ei olnud lootust, et need tulud kõik sisse tulevad. Paratamatu oli seepärast üksikutel aladel tulude vähendamine, ja seetõttu oleks ka puudujääk veel suurem olnud eelarves, sest kulusid tõsteti, tulud aga ei tõusnud, vaid vähenesid veel omakord. Mis teha ja kuidas viia eelarve tasakaalu? Komisjonil oli seks kaks teed: vähendada kulusid teistel aladel ja suurendada neid tulusid, mis suurendada annavad.

Tulusid on vähendatud järgmistel aladel: tulumaksu — 150.000 kr., pärandusemaksu — 50.000 kr., aktsiisi alal — 76.000 kr. ja piirituse monopoli alal — 646.600 kr.

Vähendatud on kulusummasid järgmistel aladel: Kõigepealt on vähendatud Riigivanema ja riigikantselei alal Kadrioru lossi remonteerimise summat, mis eelarves maha tõmmatud ja järgmiseks aastaks edasi lükatud, 50.000 kr.

Edasi on piirituse alal kulusid vähendatud 51.000 kr., ühekronise hõbevahtuseraha väljalaskmise alal 773.000 kr. Samuti on vähendatud valitsuse nõusolekul toetus a/s. „Eesti Vosvoriidile“ 50.000 kr. ja laenude realiseerimise kulusid 100.000 kr. võrra.

Suurendused tulude alal on läbi viidud peaaesjalikult järgmistel aladel. Senised

11 kuu andmed ümmarguselt on näidanud, et võimalus on tõsta seda summat, mis lisaarimaksu näol ette nähtud, ja seda on komisjon ka teinud, nimelt tõstnud seda summat 250.000 krooni võrra.

Edasi on komisjon eelarve tasakaalustamiseks tarvilikuks pidanud suurendada Eesti pangalt ja pikalaenu pangalt oodatavat puhaskasu. Eesti panga arvel on seda suurendatud 300.000 ja pikalaenu panga arvel 200.000 krooni võrra. Kuigi mõlemate pankade aruanded veel kinnitatud ei ole, paistavad need summad reaalsed olema, ja neid võib arvestada kui kindlaid tulusid.

Peale selle on valitsuse algatusel komisjon aktsepteerinud ühe uue tulu — 500.000 krooni. See on tulu raudtee sõidupiletite hinnast, mida valitsus kavatses tõsta, et eelarvet tasakaalu viia. Nende andmete põhjal, mis komisjonil käsitleda, selgus, et meie raudteed töötavad reisijateveo alal suure puudujäägiga. Meie raudteed veavad inimesi 20% alla oma hinna, ja valitsuse hindamine on siin see, et niisugune olukord edasi kesta ei tohi, vaid et riik oma sellelt ettevõttelt selle tagasi peab saama, mis tal endal välja läheb, ilma et ta sealjuures tarvitseks teenida. Seepärast on valitsus tarvilikuks pidanud selle ettevõtte tulusummat suurendada 500.000 kr. võrra, ja loomulikult järgneb sellele reisijate veotariifi osaline muutmine nende tõstmise mõttes.

Kui meie üldiselt oma tänavuse aasta riigi eelarvet vaatleme ja pilgu heidame sellele kavale, mida komisjoni nimel minul au on teile II lugemiseks esitada, siis näeme, et meie üldised kulutused paistavad raskemad olema, kui need olla võiksid. Meie korraline eelarve koosneb ümmarguselt 85 miljonist kroonist. Kui tahame endale vastuse anda, palju lähevad meie riigile maksuma riigi keskorganid, kõrvale jättes meie omavalitsused, siis näeme, et meie administratiiv-aparaat läheb maksuma 41 miljonit krooni. See tähendab, et meie administratiivaparaat sööb meie korralisest eelarvest tervelt 48% kogu väljaminekuist ja tuludest. See on kahtlemata suur summa, mille üle rohkem kui tõsiselt mõelda tuleb.

Ei saa küll arvamiselt olla, et meie siin umbropsu midagi vähendada saaksime, aga kavakindlate uuenduste kaudu võib asuda töösüsteemi lihtsustamisele, nagu see Majanduseministeeriumis ja Teedeministeeriumis osaliselt tehtud ja kavatsusel. Peavad ka ometi teised ametkonnad kahtlemata ükskord niikaugemale jõudma, sel alal midagi teha. Kui meie ka rohkem kokkuhoidu kätte ei saa, siiski paistab reaalsena, et meie vähemalt 10% vähendamist arvestada võiksime. See

summa, austatud Riigikogu liikmed, ei paista esialgu küll suur, sest 10% vähendamine annaks aastas kokkuhoidu vaevalt üle 4 miljoni krooni, kuid see summa on ometi küllalt suur, et ta meile midagi reaalselt anda saaks.

Kui tahame seda summat võrrelda kahe teisega, siis näeme otsekohe, misuguse kokkuhoiu see annaks. Meie välisvõlad on ümmarguselt 111.414.881 krooni. Kui meie suudame vähendada administratiiv-aparaadi kulusid mitte rohkem kui 10% võrra, siis oleks selle kokkuhoiu teel meil võimalik vabastada end välisvõlgadest 25 aasta jooksul. Või teine näide:

Meie põllumajanduse alal on suurema reformi — Maaseaduse — teostamiseks välja antud järgmised summad: 1. jaanuariks 1929 oli põllumajandusse investeeritud riigi poolt 25 miljoni krooni ümber, ja kui lisame siia juurde hiljutised toetused ühe ja teise summa näol — seemneviljalaenuid, ikalduselaenuid — ja paneme siia juurde tasud, mis meil võõrandatud maade eest tasu maksmise seaduse põhjal õiendada tulevad, siis võime öelda, et senise 11 aasta jooksul on välja antud põllumajandusele umbes 40 miljoni krooni ümber. Kui see nii on, siis võime öelda, et administratiiv-aparaadis 10% kokkuhoiu teel 10 aastaga saaksime sama summa, millise 11 aastaga oleme oma põllumajandusele välja andnud, see tähendab, et meie samasuguse suure uuenduse suudaksime läbi viia 10—11 aasta jooksul, võiksime sama suure reformi põllumajanduses ette võtta, kui seni oleme teinud. Eelarve I lugemisel on sellele juhitud tähelepanu, et läheneva 3 aasta jooksul meie eelarve raskused ning kodanikkude maksukoorem ähvardab tunduvalt tõusta eeskätt kolmel alal: hariduse, pensioni ja välisvõlgade tasumise alal. Kolme aasta pärast meie riigi kulud suurenevad umbes 7½ miljoni krooni võrra, või vanadesse markadesse ümber arvates peaks see rahaminister, kes kolme aasta pärast riigi eelarvet kokku seab, leidma kolmveerand miljardi senti eest uusi tulusid, et riigi eelarvet ots-otsaga kokku viia. Vist on ka kõigile selge, et meie ei saa loota, et see summa sisse tuleb sel teel, et selle võrra tulusid suurendaksime. Meie peame teed leidma, kuidas neist väljaminekuist, mis meile vastu vaatavad, üle saada, kokku hoida, et riigi eelarvet tasakaalu viia, ja seepärast tulevadki neil aladel, hariduse, pensioni ja teistel aladel, asjad tõsiselt pihku võtta. Mulle tundub isiklikult, et kuigi meie parandame neid puudusi, mis praeguses pensioniseaduses olemas, sellest ometi mööda ei saa, et pensioni ülemmäära piirame ja ära määrame maksimumi, millest üle pension tõusta ei või, kas see ülem-

määr kuus on 15 või 20 tuhat senti või vähem, see on valitsuse ja Riigikogu kaaluda. Praegu on just kõrged pensionid need, mis riigi pensioni kogusumma väga raskesse seisukorda viivad. Mina ei taha seega kaugeltki öelda, et üksikutele tegelestele, kellel suured teened meie rahva ajaloo ja arenemises, et neile riik ei tarvitseks väljavõtteid teha. Aga mulle tundub, et see sellekohase eriseadusega sündima peab. Sellest küsimusest kõrvalehoidmine oleks selle häda edasijätmine, mille all meie praegu kannatame. Loomulikult tekib nende võimalustega käsi-käs küsimus, kes siis iseenesest kokkuhoidmise algataja ja juhtija peaks olema. Siin paistab otsekohe, et Riigikogu selleks organiks vaevalt olla saab ja olla võib. Esiteks ei ole Riigikogu see, kellel oleksid kasutada kõik tarvilikud materjalid asi-tundlikuna, ei ole tal ka aparati, mille kaudu ta seda teha võiks. Tema võib anda vaid üldisi juhtnööre, võib üles seada põhimõtteid, aga kes selle töö tegema peab, on kahtlemata valitsus. Mis Riigikogu oma poolt tegema peaks on see, et Riigikogu aru saaks, et seda tööd tarvis teha on, ja oma poolt takistusi ei teeks valitsusevõimule selleks tarvilikkude samumde astumiseks. Mulle isiklikult tundub, et meie Riigikogu siin, mitte just eriti küll käesoleval aastal, kus eelarves võrdlemisi vähe komisjoni poolt suurendusi tehtud, teist teed käib, kui seda harilikult välismaal käiakse. Välismaal on osad ümber pöördud vastandlikult sellele, kus meie oleme. Valitsus on seal see, kes raha nõuab, ja parlament, kes maha tõmbab ja ei anna. Meie parlament on võtnud hoopis teistsuguse osa. Meil on valitsus see, kes tahab kulusid vähendada, vähem välia anda, parlament on aga see, kes rohkem kulutusi nõuab ja krediite suurendab. Selle asemele, et tasakaalustada valitsuse tegevust kokkuhoiu, kulude alal, on parlament meil see, kes summasid suurendab, mis valitsus ei taha teha. (O. Gustavson'i sõn vahelhüüe.) On ikka nii olnud. Ka tänava on terve rida ettepanekuid, kus Toompea nõuab neid summasid, mille vastu valitsus on. Nii on see meil, ja sellenärast läheb meie parlamentlik elu välismaa parlamentide elust lahku. Arvan, meie praegune praksis peaks muutuma. Kui valitsuse poolt tahetakse teha vastavaid samme riigi kulude kokkuhoiu alal, siis ei saa parlament valitsemist endale võtta, nagu seni ta võtnud on, ning kulutusi määrata ja käia seda teed, mida teised parlamendid käinud ei ole. Et ka valitsusel niisugune kokkutõmbamise ja ümberkorraldamise töö kaugeltki kerge ei ole, seda näitavad kahtlemata senised kogemused. Prae-

guse Majanduseministri aktiivne ja suure intelligentsiga abi härra Merits rääkis eelarve-komisjonis näite sellest, kuidas omalajal seda tööd katsutud teha. 1920. a. loodi selleaegse Vabariigi Valitsuse poolt eriline kolmeliikmeline komisjon, kellele suured õigused anti, ja kes ametkondi revideerima ja kokku tõmbama pidi. Inimesed selles komisjonis on pikki aegu kalkuleerinud ja ametkonnad läbi käinud, kavu teinud ja selgitanud, kuidas ja mis võimalik on, ja öelnud, kus ja mis teha. Kui nad aga lõpuks oma töötulemusi kokku võtma hakanud, muu seas oli see erikomisjon just toitluseministriumist alanud, sest selle ametkonna tegevus oli lõpetamisel, — siis kõik kokku oldi kaheksa ametniku võrra kokku tõmmatud, ja seda seepärast, et iga ametkond protesteeris, kärpimise vastu hakkas, ja tööst ei tulnud midagi välja. See näitab, kui raske on niisugune töö. Seepärast paistab mulle, et valitsusel siin endal suuremat võimu ja suuremat õigust nõutada tuleb, ja et selleks luua tuleb ehk eriorgan, kellel oleks tugev sõna kaasa rääkida, et seal üksikud kõrvalmõjud kaasa kõneleda ei saaks. See oleks ühelt poolt, kuna teiselt poolt selle tööga käsi-käs meie töö lihtsustamise, organiseerimise ja ratsionaliseerimise küsimus lahendatama peaks, milleta arvata ei ole, et meie administratiiv-aparaadi koondamises suuri ja efektseid tagajärgi võiks saavutada. Peab ju lisaks ütleva, et iga niisugune töö nõuab põhjalikku ettevalmistust ja kaalumist. Ühe näite võiksin säärestest raskustest tuua eelarve-komisjonist, kus küsimus üles tõusis, kas on tarvis, nagu praegu, et iga ministriumil peab oma eriline juriskonsult olema? Kas ei oleks võimalik neid koondada kuskile ühte ministriumi, näiteks kohtuministriumi juurde, kus nad kursis oleksid asjadega, ja mitte üksteise vastu ei läheks kohtutes oma arvamistes, nagu seni? Sellega ehk saame ühelt poolt kokku hoida, ja teiselt poolt jääks ehk ära see halb, et kahe ministriumi juriskonsuldid ühest asjast räägivad, igaüks ajab oma juttu, mõlemad kaitsevad riigi huve ning omalt vaatekohalt satuvad teineteisega vastamisi.

Küsimus paistab lihtne, et seda tarvis on teha ja et seda võimalik teha on, ja et seega kokkuhoiu saadakse. Kui sisuliselt aga küsimust vaadelda, siis selgub, et see nii ei ole. Komisjonis juhi tähelepanu otseselt sellele, et niisugusel korraldusel suured nõrkused on. Mis pärast? Meie juriskonsultidel ametiasutuste juures on, võiks öelda, neljasugused ülesanded. Esimesed ülesanded on kõigepealt preventiivsed, see tähendab, ta peab

nõu andma administratiiv-asutustele enne seda, kui asutus teatava otsuse teeb. Ta teine ülesanne on kaasa aidata seaduseandlikus töös: valmistada seaduseelnõusid, neid kontrollida, avaldada oma arvamised selle kohta ja lõpuks — neid kaitsta. Ta kolmas ülesanne on kohtulik kaitse. Ta neljas ülesanne oleks pedagoogiline, see tähendab, nõuanne kohapealsetele asutustele, kus ta seal, kus seaduse käsitlemisel või enne seda tekkinud lahk-
arvamised, nõu annab, et tegevust ühtlustada.

Kui neid funktsioone vaatleme, siis võib öelda, et osa neist, kui juriskonsulte koondada, ei ole läbiviidavad. Muu seas, preventiivne ülesanne, nõuanne enne sammu astumist, ja pedagoogiline, need ei ole läbiviidavad, ja seepärast paistab, et nii hea kui see kavatsus ka ei ole, ta teostatav ei ole, ja see õieti näitab, kui raske meil ametkondi ümber korraldada ja tööd ratsionaliseerida.

Tuleme tagasi eelarve juurde üldiselt. Eelarve-komisjon pidi oma poolt üldiselt konstateerima, et praegune riigi eelarve ei paku seda täit pilti, mis temalt tahetakse saada. Meie ei saa praegusest eelarvest, meie riigi kuludest ja tuludest, täielikku selget pilti enne, kui meie niikaugemale saanud ei ole, et netto-eelarvele üle minna. Valitsuse esindajad avaldasid arvamist, et suuremas osas eelarvest järgneval aastal ehk võiksime üldiselt üle minna netto-eelarvele, kusjuures komisjon oma poolt soovi avaldas, et selle kavatsuse teostamise korral valitsus appi võiks tulla eelarvele praegusel kujul seega, et ta seletuskirjas juurde lisaks netto-kokkuvõtte eelarvest, mida võimalik teha, ja mis siiski teatava paremuse pakuks selles mõttes, et meie suudaksime ülevaate saada meie riigi ettevõtete majapidamistest, nende töötamise alustest ja neile antud kapitali kasutamisest, mida praegu meie endale ei saa.

Selle kõrval ei saanud komisjon märkimata jätta, et meil praegu puudub pilt riigi koormatusest. Riigikogu on mitmel korral tähelepanu juhtinud sellele, et meil puudub pilt sellest, kui suured õieti on meie riigi koormatused üldse. Meie riigi välisvõlgade ja sisevõlgade pilt ei paku sellest koormatusest omati veel pilti. Mis pärast? Seepärast, et meil on riigi poolt panditud varandusi, mille kohta ülevaade aga eelarves puudub. Nii näiteks on riik pantinud oma varandusi, ja ei ole tema kohustused arvesse võetud maapanga juures pantkirjade suhtes, samuti tulevad tasumisele võõrandatud maad. Need summad ei ole riigi kohustuste hulka võetud. Peale selle on veel teisi summasid, mille juures riigi koormatusest seni pilt puudub.

Peale nende puuduste meie üldises eelarves tahaks eelarve-komisjon juhtida tähelepanu veel ühele asjaolule, mida muu seas valitsus loodab järgmise lisaelarve korras parandada ja täiendada. Meil on riik andnud, eriti kahe viimase aasta jooksul, tunduvalt summad ikalduse- ja seemneviljalaenuks. Neist summadest jookseb osa juba käesoleval aastal eelarvesse. Ministeerium ei ole aga saanud neid summasid veel seepärast eelarvesse võtta, et ta ei tea, kas need laenu ära makstakse, ja vaevalt on arvata, et see nii sünnib, sest et rasked põllumajanduse olud sunnivad neid laene kahtlemata pikendama. Meie näeme, et valitsus on ka osaliselt säärase otsuse juba teinud ja pikalaenu panga kaudu vastavatele rahaasutustele edasi andnud, et seal, kus raskused kõige suuremad, laen pikendatakse 1. veebruarini 1931. Tundub siiski, et ka seks ajaks meie kõike laene kätte ei saa, vaid otse vastupidi, üks osa laene tuleb muuta pikajalisteks pikalaenu panga juures. Seepärast on nende summade kättesaamine käesoleva aasta eelarve juures võimata. Edaspidi peavad aga need summad eelarvest läbi käima, sest need on riigi tulud, mis eelarvest mööda ei tohi minna. Selle kõrval on meil terve rida teisi summasid, mis ka peaksid eelarvest läbi käima, ma mõtlen eeskätt Eesti panga varanduste ja aktsiate müügist saadud summasid. On paratamata, et niisugused tulud, nagu erakorraline tulu riigivaranduste realiseerimisest või nende kapitalide tagasi-saamine, ei tohi eelarvest läbi käimata jääda. Kuid samuti on loomulik, et seemneviljalaenude tagasitulekul ja aktsiate-müügist saadud summasid ei tohi kasutada riigi jooksvate kulude katteks, vaid õigem on, et neist luuaks kas mingi erifond, mille kohta seadusega määratakse, millal ja kuidas need riigi varandused edaspidi kasutamisele lähevad. Seda aga, et riigi varandused igapäiste kulude katteks läheksid, ei või lubada, sest see tähendaks seda, et meie riik iga aastaga vaesemaks jääks.

Meie maksude juures peatudes ja eriti tulude juures, oli komisjon sunnitud ühes valitsusega neid vähendama seepärast, et ei võinud loota, et need tulud, mis esialgul põhieelarvesse kalkuleeritud, sisse tuleksid.

Kõigepealt ei saa loota neid summasid, mis eelarves ette nähtud olid aktsiisidest. Seda näitavad käesoleva eelarve-aasta andmed, kust selgub, et kõigi nende kaupade müük, mis käivad aktsiisi alla, välja arvatud tubak, on vähenenud. Ja praegu kestva majandusliku depressiooni tõttu ei või loota, et seda summat oleks lootust kätte saada, mis eelarve kavas ette näh-

tud, millepärast komisjon ka siin tulusid vähendas.

Samuti on pärandusemaksuga. Päranduste kreposteerimine on viibinud, päranduste kreposteerimistest on kõrvale hoidud kõrge pärandusemaksu tõttu, ja olgugi, et loota on, et maksu alandamisega, mis praegu päevakorral, kreposteerimine rohkem hoogu võtab, siiski on karta, et neid tulusid kätte ei saa, mis eelarves ette nähtud.

Siis on komisjon tarvilikuks pidanud vähendada piirituse tulusid, sest vaevalt võib loota, et need summad kätte saab, mida esialgu arvati.

Puutumata on jätnud komisjon tollid, aga komisjoni kohus on siin tähelepanu juhtida, et meie tollide tuludes kaugeltki optimistlikud olla ei tohi. On peaaegu kindel, et tollide summa käesoleval aastal palju vähem sisse võib tuua, kui eelarves ette nähtud. Need arvamised, et andmed, mis tollide suhtes käesoleva aasta 10-ne kuu kohta ümmarguselt olemas, lasevad loota, et me kõik arvatud tollitulud kätte saame, mis loodetud ja mis eelarvesse võetud, end kaitsta ei lase. Meie ei tohi tollitulusid arvestada läbi aasta ühesuguselt. Läänud suvel ja sügisel oli tollitulu palju suurem, kui käesoleval talvel. Kui võrrelda eelmist aastat käesoleva aastaga tollitulude suhtes, siis on märgata kaunis suurt vahet. Kui võtame käesoleva aasta jaanuarikuu bilansi, siis näeme, et on sisse veetud kaupa 9.389.800 kr. eest. Läänud aastal jaanuaris oli sissevedu palju suurem ja nimelt 11.025.000 kr. Tähen-dab, ligi 2.000.000 kr. eest on tänavu aastal vähem sisse veetud. See vähene-mise tendents on märgata ka detsembris ja veebruaris. Ei ole põhjust arvata, et eelolevad kuud rohkem sisse tooksid, kui läinud aastal, ja seepärast peame tollitu-lude arvestamisel väga ettevaatlikud olema. Ma ei taha selles suhtes prohvet olla, kui-võrt need summad vähenevad, kuid siiski on karta kindlasti ennem vähenemist kui suurenemist.

Mis puutub piirituse tulude vähen-damisse, siis tekib siin küsimus: millest on tingitud see vähenemine? Eelarve-ko-misjoni on vähendanud sissetulekut piiri-tusest 646.000 kr. võrra. Põhjus selleks on väga lihtne. Ma tahaksin vahele tä-hendada keeluseaduse pooldajaile, et kui meil oli eelmistel aastatel keskmine piiri-tuse tarvidus 30 milj. kraadi, siis on see Soomes, kus keeluseadu maksmas, 80 milj. kraadi. See on ligi kolm korda roh-kem kui meil. Tähen-dab, meil oli eel-mis-tel aastatel piirituse tarvidus 30 milj. kraadi, kuid 1929. eelarve-aastal on tar-vidus olnud ainult 26½ milj. kraadi. See näitab, et meie oma tulusid edaspidi piiri-

tusest peame paratamata vähendama. Ül-dine tulu piiritusest 1928./1929. eelarve-aastal oli denaturaadi müügiga 14.967.000 kr., 1929./1930. eelarve-aastal aga ainult 14.009.000 kr. Üks põhjus, mille siin märkida võiks selleks, et meil piirituse tarvi-tamine vähenenud, on piirituse hinna tõst-mine. Teine põhjus, mida ette tuuakse, on välismaa piirituse sissetoomine. On arvamist avaldatud, et see on peapõhjus, mis meil kodumaa piirituse tarvitamise alla viinud. Kuna Saksa piiritus olevat otsaga juba niikaugele jõudnud, et seda isegi keset maad, Tartumaal, saada on. Kahtlemata on sellel väitel õige palju põhja all. Seda kinnitavad ka oma poolt statistilised andmed, need näitavad aga ka teiselt poolt, et väga mitmel pool sellel väitel tõsisemat alust pole, vaid et põh-jusi mujalt otsida tuleb. Vaatame neid andmeid.

1929. a. vähenes piirituse müük Har-jumaal 7,4%; Läänemaal 4,8%; Virumaal 11,6%; Järvamaal 8,6%; Viljandimaal 17,5%, see on keskmaa, kus seniajani Saksa piiritust pole olnud; Pärnumaal 20,3%; Tartumaal 12,6%; Valgamaal 27,8%, kus samuti väga raske Saksa piiritust oletada. Läti piiritusest ei saa ka juttu olla, sest lätlased käivad laupäeviti Eesti Valgas Eesti „head“ piiritust joo-mas; Võrumaal 4,8% ja Petserimaal 5,9%. Ainuke maa, kes tipsutamisele truuks jäänud, ja kus viinavõtmise suu-renenud, on see väike maa, kuhu kiikri-ga vaadatakse, Saaremaa, kus viinatarvita-mine tõusnud 6,8% võrra. Meie näeme, et Saaremaa eriti vastuvõtlik peaks olema välismaa piiritusele, aga seda tegelikult ei ole, ja seepärast öelda, et meil koda-maa piirituse tarvitamine on vähenenud Saksa piirituse sisseveo mõjul, pole täitsa õige. (K. Päts, põl: Neil on parem maitse, nemad tahavad paremat kaupa. — A. Oinas, stp: Saksa piiritus ei pääse sinna.) Ei, see ei ole nõnda. Piiri-tuselaevad käivad sealt väga lähedalt mööda ja kui nad mööda käivad, siis pää-seb ka maale midagi. Aga mina arvan, põhjus on mujal. Saarlased on olnud Vene ajal vanemad ja osavamad piiri-tusevedajad ja oskaksid seda ka praegu. Kuid kui vanad piiritusetundjad tunne-vad nad piirituse headuse vahet väga hästi. Nemad armastavad head piiritust. (A. Oinas, stp: Ka see on õige!)

Üksikud vallad pakuvad aga juba osaliselt andmeid selle kohta, et piiriäär-sed vallad on üle läinud välismaa piiri-tuse tarvitamisele. Asjatundjad ütlevad, et meil isegi Tallinnas III järgu restora-nides võib saada välismaa piiritust.

Piirituse tarvitamine on vähenenud näiteks Nehatu vallas 7,3%, Jõeletme

vallas 29,8%, Kolga vallas 20,1%. (Vahelhüüe.) Nehatut ei saa arvesse võtta, vaid arvesse tuleb võtta andmeid kaugematest valdadest. Nii on vähenenud piirituse tarvitamine Kõnnu vallas 37,0%, Palmse vallas 27,8%, Kunda alevis 13,7%, Viru-Nigulas 14,6%, Narvas 11,5%, Narva-Jõesuus 13,9%, Paldiskis 25,7%, Pärnus 20,5%, Tahkuranna vallas 26,3%, Häädemeeste vallas 28,4% ja Orajõe vallas 25,2%. See näitab enam-vähem selgesti, et meie piiriäärsetesse valdadesse välismaa piirituse tarvitamine kahtlemata sisse tungib.

Suur piirituse müügi langemine on olnud detsembrikuus läinud aastal, kus harilikult ostmise protsent väga suur, ja see, et jõulu eel on vähem ostetud kui harilikult, näitab, et meie rahva majanduslik jõukus langenud ja sellega koos viinajoomine. Rahvas ei või neid väljaminekuid ja kulutusi teha, mis ta seni teinud. Peale selle ei tohi unustada, et viimase paari aasta jooksul on kodumarjaviina tarvitamine hoogsalt maad võtnud, mis tõrjub kroonu piirituse tarvitamise eemale.

Mis puutub võitluse välismaa piirituse vastu, siis on selle kohta komisjonis kahesuguseid mõtteid toodud, mida ma ette toon, kuid mitte selles mõttes, et need mõtted juba küpsed on, vaid ma toon neid selles mõttes, et siin on teatud võimalused, mida kaaluda võiks. Esimene võimalus oleks see, et kas ei saaks välismaa piirituse vastu võitlemiseks liita piirivalvet politseiga, kes töötaksid käskäes eriti kriminaalpolitseiga. Praegu on piirivalve lahus politseist, ei tunne nad seenärast ka teineteise kogemusi ja ei saa tihti teha ühtlast tööd.

Teine võimalus oleks: kas ei tuleks võtta tarvitamisele meie piirituse monopoli juures Rootsi eeskujul, eriti müügi-korralduse alal, kus eraettevõtlusele suured võimalused antud. Need on mõtted, mida kaaluma peaks, mina ütlen aga veel kord, komisjon ei ole neid sellel kujul üles tõstnud, et neid küpsena otsekohe edaspidise töö aluseks peaks võtma.

Peale selle tähendati komisjonis, et praegu on piirituse valmistamise kulud veel ikkagi liiga kõrged. Kui mõni aasta tagasi meil piiritusevabrikuid oli 300, on nende arv küll langenud 130-le, kuid kuna vabrikud koondatud peaasjalikult kahte maakonda, Viru ja Järva maakonda, on seegi arv võrdlemisi veel suur, kuigi arvesse peab võtma neid võimalusi ja tarvidusi, mis kohalikul põllumajandusel olemas. Teatava koondamise juures oleks võimalik valmistamise kulud siiski veel odavamaks teha. (K. Pätsi, põlvahelhüüe.) Praegu on nad võrdlemisi tihti kõrvuti, ja administratsioon maksab liiga palju.

Mis puutub meie tulumaksusse ja võimalikku tulusse, mis sellest saab, siis oleks ülearune näidata sellele kavatsusele, mis Vabariigi Valitsusel sellel alal olemas. Nagu mul au oli tähendada, on Vabariigi Valitsus pidanud tarvilikuks nõutada enesele erakorralist krediiti maksureformi ettevalmistamiseks 20.000 krooni suuruses. Komisjon on selle ka andnud, sest komisjon on teadlik, et need maksukorraldused, mis meil praegu maksivad, aastaid edasi kesta enam ei tohi. Kui meil enne 1924. a. tulumaksureformi tulumaksjate arv ulatus 205.000-le, vähenes see 1924. a. reformiga üle 50% ja oli 1925. a. 98.000, 1927. a. oli 101.000 maksumaksjat, 1928. a. — 105.000. Kuid sellele maksjate arvu vähenemisele vaatamata langeb kahtlemata suure osa tulumaksu raskus suuresti neile inimestele, kes seda kanda ei suuda, ja kellele see koorem raske. Ma ei salga siinjuures, et üldiselt suurema osa tulumaksust annab Tallinn. Tallinnas oli 1929. a. maksumaksjate arv 22.196, mis teeb kogu maksjate arvust 20,9%, ja maksumussumma, mille Tallinn kannab, on 1.761.606 krooni, mis teeb kogu maksumussummast, mis tulumaks annab, 43,3%. Teiselt poolt ei saa salata, et maal tulumaksust saadav summa järk-järgult väheneb. Nii näeme, et kui 1927. a. linnad andsid kogu maksumussummast 65% ja vallad 32%, oli 1928. a. linnade osa tulumaksust 65,5%, protsentuaalselt valdades aga 31,95. Läinud aastal on valdadest saadav tulumaks veelgi vähenenud. Linnad annavad 68%, vallad ainult — 29,34%.

Mis aga iseenesest meie tulumaksujuures eeskätt mõtlema paneb, on järgmine asjaolu. 1927. a., kus oli maksiaid 102.077, jagunesid maksumaksjad järgmiselt: maksumaksjaid kuni 500 senti aastas oli 30.669, maksjaid 500—1000 — 17.437, see tähendab kuni 1000 senti maksumaksjaid oli 48.106. Kui vaatame seda summat, mille need kaks maksumaksjate liiki andsid, siis annaks see mitte rohkem kui 22 miljonit senti 48.106 maksumaksjale. Tekib küsimus, kas viimase liigi juures, see on maksumaksjate juures, kes maksavad 500—1000 senti, keda arvame 17.000-le, see maks õigustatud on? Kui tegemist teha alla 500 senti tulumaksu maksjaga, kelle arv terveit 30.000, ja kelle maksumussumma aastas ainult 9.402.000 senti, siis tuleb küll rohkem kui tõsiselt küsida, kas see vaev, mis inimestele koormana pannakse deklaratsioonide kirjutamisega, nende läbivaatamine, maksukomisjoni töö ja maksude sissevõtmine enese tasub. Mulle tundub, et valitsus hästi teeks, kui ta kuni uue maksureformi teostamiseni, kui see ei peaks teostuma järgmise riigi eelarve

aasta alguseni, nende inimeste maksukoorma kergemaks teeks ja riiklikult asja lihtsamaks muudaks sel teel, et ta võiks need 30.000 maksumaksjat maksu alt välja jätta. Võtta neilt 30.000 perekonnalt maksu mõnisada senti aastas, on niisugune kulu, mis enesest palju rohkem inimestele, rahvamajanduse ja riigivalitsemise aparaadile maksuma läheb, kui riik sellest tulu saab.

Mis meie üldise maksukorralduse juures aga paratamata silma hakkab, on see, et meie oma maksunormides, nagu lugupeetud Majanduseminister hiljuti väga õieti ütles, ometi ükskord peaksime nii kaugele jõudma, et Euroopa keskmistele tasapindadele lähemale tuleksime. Kui võtame näiteks tulumaksu, siis oleme selles kõigist teistest naabritest maksunormidega kaugemale jõudnud, sellele vaatamata, et oma jõukuses teistest palju maha jääme. Ma tooksin väikese võrdluse, et näidata, kui pingule on tõmmatud meie maksunorm. Tulumaks on, kui võrdleme seda Soomega ja võtame üldiseks aluseks kümnekordse meie elatismiini-
mumi, see on 900.000 senti tulu aastas, see on keskmine tulu Soomes, siis on Soomes maks Eesti rahas sääraselt tulult 509 krooni. Kui küsida, kui suur maks on Eestis samaselt tulult, siis näeme, et 970 krooni. See tähendab, et meie tulumaksu koorem on sellelt summalt peaaegu 95% suurem kui Soomes. Või võtame teised andmed. Võtame tulu kroonides 12.730. Siin oleks maksumäär Soomes umbes ümmarguselt 10.018 krooni; meil oleks maks 19.366 krooni, või Soome maksuga võrreldes oleks tõus tervelt 90%. (Pahemalt poolt: Aga, härra Anderkopp, kas peaksime siis tulumaksu asemel tõstma kaudseid makse?) Ma ei ole öelnud, et meie kaudseid makse ainult suurendama ja otsekoheleid ainult vähendada peaksime, aga seda ometi keegi ei saa salata, et meie maksukoorem on liialt pingule tõmmatud, ja niisugust tulumaksu, mida ükski teistest meie naaberriikidest ei tunne, niisugust maksu meie oma inimestelt edasi võtta ei tohi. (K. Päts, põl: Päriss õige! — M. Martna, stp: See tähendab, et otsekoheste maksude asemel suurendate kaudseid makse.) Mispärast? (M. Martna, stp: Ega Teie ometi riigi sissetulekuid vähendada ei taha. Seda olen ma juba 12 aastat arvanud.) Kui meie võrdleme Lätiga meie tulumaksu, siis näeme, et kõigepealt on Lätis elatismiinum hoopis teine kui meil. Lätis võetakse tulumaksu alles siis, kui inimese tulu on üle 2.000 lati või meie rahas umbes üle 150.000 senti aastas. Meil on teatavasti elatismiinum hoopis teine, palju madalam, Lätis on aga sellele

vaatamata ka tulumaksu protsent ise palju vähem. Leedus ei ole tulumaksu üldse, millepärast sealt üldse võrdlust tuua ei saa.

Huvitav on võrdlus Poolaga, kus kaudsed maksud ja otsekoheled maksud on võrdlemisi tugevad, mis meile seepärast huvitava võrdluse võiks pakkuda. Meie näeme, et Poolas üle 1550-slotilise tulu juures on maks 31 slotti, see on 2% tulust, Eesti rahas Kr. 13.—. Meil meie maksvate normide järgi oleks tulumaks samalt summalt 32,5 krooni, see on kaks ja pool korda suurem kui Poolas. Või võtame tulu 2.400—2.600 slotti, meie rahas umbes 1.050 krooni, tulumaks Poolas 32,9 krooni, Eestis oleks see maks 50,5 krooni, see on ligi kaks korda suurem. Poolas tõuseb tulumaksu norm kõige kõrgemaks — 25% peale, meil ulatub aga see 36%-ni. Need andmed, austatud Riigikogu liikmed, näitavad üldiselt vähemalt seda, et meie võime öelda, et meie tulumaksu koormatus 50% kõrgem on, kui meie naaberriikidel, kelle maksunormid juba isegi ületavad Lääne-Euroopa riikide keskmised maksunormid. Kui meie ei taha edasi kesta lasta säärast olukorda, et meie inimestel kaob töötahe, et kapitalikogumist vähe, milleks rasked riigimaksud kaasa aitavad, siis on seisukord küll niisugune, et meie ei pea püüdma mitte üksi seada oma maksunorme säärasele tasapinnale, nagu on seda meie naaberriikides, vaid meie peame Lääne-Euroopa riikide tasapinnaga katsuma kaasa sammuda. (O. Gustavson, stp: Aga rahvaarv mängib kaasa.) Aga, härra Gustavson, rahvaarv on rahvaarv, ega meie ei saa inimestelt seitset nahka võtta. (O. Gustavson, stp: Ainuke loogiline järeldus sellest on, et meie peame oma riigi likvideerima.) Mispärast? (K. Päts, põl: Maksumaksjatelt võetakse riigikassasse ja antakse kodanikkudele laenu, see ei lähe ja seda ei tee ükski riik.) Päriss õige.

Kui meie maksureformist kõneleme, siis ei tohi meie sealjuures unustada, et maksureformiga käsilähes käib terve rida probleeme, millest mõnda ei pääse. Kõigepealt seisab meie maksureformiga ühenduses meie omavalitsuste küsimus ja omavalitsuste reformiküsimus, samuti omavalitsuste maksureformi küsimus. Meie praegune omavalitsus on mitmeti kahtlemata säärane, mida enam kesta lasta ei saa. Meie omavalitsuse aluseks maal on praegu vald. Vald on aga väga tihti väike ja seetõttu elujõuetu, nõnda et ta elada ei suuda ning ülesandeid täita, mida ta täitma peaks. Meie näeme, et meie kodumaal on valdu, kus isikumaks, eeskätt just Tartumaal väikesemad val-

lad, on jõudnud nii kõrgele, et võetakse 35 kr. isikult peamaksu. Niisugust summat ei saa ega tohi võtta. (K. T o n k m a n, põl: Olevat isegi 50 kr. võetud.) Minul igatahes andmeid maksu niisugusel määral võtmise kohta ei ole, võibolla, et mõnes üksikus väikesemas vallas isegi niipalju võetakse, kuid see ei ole üldpilt. On aga terve rida valdu, kus võetakse isikult 35 kr. peamaksu. Kui meie oma valdade üle katsume pildi saada, siis näeksime andmete põhjal, et meil otse ettekujutamata väikesi valdu on. Näeksime, et meie 375 valla hulgas on alla 300 elanikuga valdu 2, alla 500 — 6,500—1000 — 42, 1000—1.100 — 18, 1.100—1.200 — 22, 1.200—1.300 — 13, 1.300—1.400 — 9, 1.400—1.500 — 15. See tähendab, et meil valdu alla 1.000 elanikuga on tervelt 50 ja 1.100—1.500 elanikuga — 77, kuna alla 2.000 elanikuga valdu, kes alati raskest seisukorras ja kes neid ülesandeid täita ei suuda, mis neilt nõutakse, on tervelt 191. Üle 2.000 elanikuga valdu on ainult 184. Tähendab, üle poole kõigist meie valdadest on sääraseid, kes neile ülesannetele järele tulla ei suuda, mis maksivate seadustega neile pandud. Kui suur meie elujõuline vald olema peab, selle kohta lähevad arvamisid lahku. Siseministerium näiteks arvab, et 2.000 hingeaga vald normaalne on. Minule isiklikult tundub, et hea vald peab olema säärane, kus ei ole sugugi alla 3.000 inimese. Senised andmed näitavad, et vallad, kus rohkem inimesi, on ka oma ülesandeid seni täita suutnud ja suudavad seda ka edaspidi. Vallad 4.000—5.000 inimesega on paremad ja tugevamad.

Ei saa salata, et Eestimaal omal ajal katseid tehtud valdade arvu vähendamiseks. 1888. ja 1889. aastal on püütud ette võtta meie valdade koondamisi. Mõnel pool on see tagajärgi andnud. Meie näeme, et Saare- ja Virumaal on valdade suurus niisugune, et sellega võib üldiselt rahul olla. Teiste valdade hulgas, mis suurema rahvaarvuga, on ka Petserimaa vallad. Seal kõigub keskmine rahvaarv valdades 3.000—5.000 vahel. (O. G u s t a v s o n'i, stp vahelhüüe.) Ma loen vallad elujõuliseks, kus keskmine rahvaarv 3.000—5.000 ümber. Virumaal on valdu, kus üle 3.000 elaniku — 16. Halvemas seisukorras selles mõttes on Tartu-, Võru- ja Viljandi-maa. Ei ole ka ime, et sealseid väikesed vallad oma ülesannetest jagu ei saa. Käisin möödunud talvel läbisõidul Tartumaal ühes vallamajas, kus vallasekretär ühes 3 väikese lapsega oli täiesti külmas korteris. Minu küsimisele, et kuidas ta nii külmas on, vastas ta, et mis teha, kui vallas on ainult 70 inimest, siis ei saa teisiti läbi, kui peab vallamaja ainult

kaks korda nädalas kütma. Vallamaja ise oli vana mõisahooned, poollagunenud kivi-ehtus. Niisugune vald ei saa oma elanikudele vastavat haridust anda, ei saa isegi korralikku vallaametnikku pidada, selleks ei jätku tal raha. Kui säärase valla eelarve, kus keskmiselt 2.000 elanikku, on aastast keskmiselt 1½ miljoni sendi ümber, ja vald ka sellega hädavaevalt oma tarvilikud kulud katta suudab, siis pole ime, kui vähemates valdades seisukord äärmiselt vilets on. Kohtu- ja siseministerium on maksma pannud ankeedi maavalitsuste juures, mille andmetel selgub, et alla 1.000 elanikuga 50 vallast ainult 6 tarvitseks püsima jääda. Teised oleks võimalik ühendada ühe või teise vallaga, et neid koos elujõuliseks teha. Mujal on seda ammu juba tehtud. Kuramaal oli 1880. a. 600 valda, 1906. a. ainult 223.

Üheks paratamatuks nähteks väikese rahvaarvuga valdades on ka see, et valdade killustamine enesega toob ka poliitilise elu killunemise. Me näeme, et väikeses valdades tihti vallavolikogude valimisel kired seetõttu rohkem lõkkele löövad. Kuid seda tuleb ka mõnes suuremas vallas ette, näiteks Petserimaal ühes vallas, kus tervelt 50 kandidaatide nimekirja oli ära antud.

Me teame, et vallad on majanduslikult raskustes, kuid ei saa öelda, et paremas seisukorras selles suhtes oleksid meie maakonnad.

Meie võime siin arvamistes lahku minna, kas praegust maavalitsust säärasel kujul tarvis on. Mina isiklikult kuulun nende inimeste hulka, kes pooldavad seda, et maaomavalitsus ootab reformi, aga ma ei kuulu nende hulka, kes ütlevad, et maavalitsused tuleksid üldse kaotada, ilma et nende asemele midagi pandaks.

Tihti on kõneldud, et meie maavalitsused on kulukad. See võib olla, aga igatahes peab ütleva, et praegu ei ole neis rohkem palgalisi ametnikke kui Vene ajal. Keskmine arv on 10—12—14 meie maakondades, ja kui vaatame veneaegset arvu, siis leiame, et see arv on sama.

Kõigepealt on politsei täitnud Vene ajal osa administratiiv-ülesandeid, mida täidavad praegu maavalitsused, ja mida meie politsei ei täida, mille tõttu politsei koosseis on ka vähenenud, võrreldes veneaegse politseiga. Samuti on lugu teistel aladel. Võtame näiteks Virumaa, seal oli 2 talurahvaasjade komissari oma kirjatöimetajatega, rahvakoolide inspektor oma sekretäriaga, maakonnaarst, peale selle oli rüütelkonna omavalitsus, arvuliselt kokku mitte vähem kui praegu. (K. T o n k m a n, põl: Nii see küll ei ole!)

On nii, härra Tonkman, ma võin andmeid tuua, et meil on maavalitsusi, kus praegu 8 palgalist ametnikku, kuna Vene ajal oli 11—12.

Ma ei ütle, et maavalitsustes reformi ei ole tarvis, ma olen arvamisel, et maavalitsuse aparaat täielikku ja põhjalikku reformi vajab, aga, kordan veel, maavalitsused kaotada ja mitte midagi nende asemele panna, ja loota, et see kokkuvõide annaks — see on võimatu.

Omalaial on Napoleon öelnud, et kui üks asutus töötab kolme allasutusega, siis on see ideaalne kord. Meie ajal ei saada nii. Meie ajal on mitmel pool asutusi, kus üks inimene töötab 25—30 allüksusega. Aga see on ka ülemmäär.

Prantsusemaal on 80, departemangu, mis alluvad keskvalitsusele, kuid ka neid ei suuda üks inimene juhtida. Meil on aga valdu 375. Hea küll, meie loodame, et lähematel aastatel suudame seda arvu vähendada, oletame, et kõige paremal juhul suudame vähendada 200-le. Aga kuigi see nii oleks, ma küsin, missugune ministeerium suudab 200 üksusega töötada? Niisugust ministeeriumi ei ole teres ilmas ja ei saa ka meil olla. Ja seepärast peab vaheorgan meie omavalitsuste ja keskvalitsuse vahel paratamata olema. Küsimus on ainult selles, missugune see vaheorgan on, kuidas ta on konstrueeritud, missugune on ta võimond, kui suuri kulusid talle lubada võib, ja missugune on ta vahekord keskvalitsusega. (K. T o n k m a n, põl: Omavalitsused ei saa ka töötada, kui neil 40 valda on.) Maavalitsused töötavad 30 kuni 40 vallaga, ja see on läbiviidav, aga 200 töötada ei saa. Üldiselt peab aga ütleva, et meie maakonna omavalitsuste seisukord kergem pole, kui meie valla omavalitsuste seisukord. Kõigepealt need summad, mida omavalitsused sisse võtavad maksudest, on sedavõrt minimaalsed, et nad kaugetlgi seda katta ei suuda, mida neilt riigi noolt pealepandud kohused nõuavad. 1927./28. a.a. maakonna omavalitsuste eelarvetest selgub, et neil tulud maksudest teevad ainult 31%. Sealiuues annab peaosas kinnisvaramaks — 16,34%, tulumaks 8,65% ja järgmine suurem maks — trahterimaks — 1,66% üldisest tulusummast, kuna kõik teised maksud on veel vähemad.

Toetusesummad teevad aga 52,67%, mis näitab, et meie omavalitsused elavad peaaegjalikult neist toetustest, mis nad riigilt saavad, ja laenudest, mille summad samuti väga suured. Säärast seisukorda ei saa loomulikuks pidada, ja peab väga tõsiselt küsima, missugusel alusel meie oma maksureformi juurde peame minema, ja kas selle juures omavalitsuste maksu-

reformist mööda pääseb. Muu seas tõusis täna küsimus üles meie omavalitsuste kulude kohta, ja huvitav oleks seepärast küsida, kui suure protsendi maakonna omavalitsuste ametnikkude ülalpidamine kulude üldsummast teeb. Meie näeme, et meie maavolikogude ja maavalitsuste kulude summad on võrdlemisi väikesed. 1927./28. a. a. eelarvete järgi oli administratiiv-kulusid ümmarguselt 8,5%. See protsent ei ole niisugune, mille kohta võiks öelda, et ta vastuvõtmatu on. Aga kahtlemata võib ka siin kokkuvõidu teostada. Mis meie maavalitsustes kõige raskem, on see, et meie maavalitsuste võlgade summad tõusevad aasta-aastalt. Selle vastu tuleks võitlema hakata sel teel, et tuleks otsida uusi tuluallikaid. Kui vaatame pilti meie maavalitsuste võlgade tõusmisest, siis näeme, et 1923. a. oli maavalitsustel laene 10.993.000 marka ehk 3,4%, 1924. a. tasuti sellest summast laenu ühes protsentidega 3.518.000 ehk 1%, 1924. a. tehti selle tasumise järgi uut laenu ja ümmarguselt ligi viis korda samapalju, kui juba oli tasutud, see tähendab 18.867.000 marka ehk 5,5%, 1925. a. tasuti kõigest 7.687.000 ehk 2%, samal ajal aga tehti uuesti laenu 15.803.000 marka ehk 4%, 1926. a. tasuti 8.205.000 marka ehk 1,6%, 1926. a. tehti laenu 20.910.000 marka ehk 4,2%.

Nii näeme, et meie omavalitsuste maksukoorem on aasta-aastalt tõusnud ja ähvardab ka edasi tõusta. Selle vastu saab võidelda ainult kahel teel: kas takistada kulude tegemist või suurendada neid tulusid, mis meie omavalitsustel seni olemas. Kui võtame vaatlemisele 1928./30. a. eelarved, siis näeme, et maakonna omavalitsuste tulud on veelgi vähenenud. 1928./29. a. eelarves tegid tulud välja 31%, nüüdses eelarves on aga need langenud 24,13%-le.

Üks esimestest sammudest oleks kahtlemata kinnisvaramaksu üleviimine omavalitsuste tuludesse, mis seni riigikassasse tuleb. See summa ei ole küll niisugune, mis kõik kätte annaks, mida omavalitsused vajavad, aga suure paranduse ta tooks siiski. Meie kinnisvaramaksu on ette nähtud käesoleval aastal 360.000 krooni, või 36.000.000 senti, pluss summa järeilmaksudest läinud aastast 40.000 krooni, nii et ümmarguselt saame kinnisvaramaksu 40.000.000 senti. Selle peab eeskätt omavalitsustele üle andma, ja see oleks esialgne summa nende olukorra terendamiseks ja ühes seega võimaluste loomiseks, et niisugused laenamised, nagu seni, kaoksid, ja majapidamine tervele alusele seataks. (V a h e l h ü ü e.)

Järgmine reform, mis ka omavalitsuste kuludega seotud ja mis kahtlemata

meie riigilt suuri kulusid nõuab, on meie haridusereform. Kui vaatame praegusi algkoole ja keskkoolide ala, siis seisavad silmade ees järgmised arvud: 1929./30. a. oli üle riigi tervelt 1.274 algkooli, mis kuulusid avalikkude algkoolide võrku, ja peale selle erialgkoolid, kokku 7, nii et avalikkude algkoolide võrku ühes riigi erialgkoolidega kuulus 1.281 algkooli. Neist jagunesid koolid — 1—4 kl. — 475, koole 1—6 kl. — 778 ja ainult 5 ja 6 kl. — 28. Nende koolide arvu kohta on meil 3.565 klassikomplekti, kus õppis käesoleva aasta vahetusel 94.284 õpilast. Edasi näeme, et nendes arvudes oli tervelt 736 klassikomplekti, kus alla 20 õpilase. Tuleb küsida, kas meil raskete majanduslikkude väljavaadete juures ei oleks võimalik korraldada algkoole nõnda, et võimalik oleks koondada klassikomplekte ja seega teatavat kokkuhoidu saada, kuna meil 3 aasta jooksul, nagu ma tähendasin, eelarves kulud suurenevad hariduse peale veel 3 miljoni krooni võrra. Hariduseministeeriumi andmete põhjal võiks koondada 717 klassikomplekti hulgast, kus alla 20 õpilase, 172 klassikomplekti nõnda, et lapsed endiselt haridust saaksid, ja üle viia lapsed teise kooli oleks võimalik 115-nes komplektis, nõnda et 287 klassikomplekti oleks ümber korraldada täiesti võimalik. See oleks aga juba suur kokkuhoid.

Meil on küsimust kaalutud, kas seal, kus veel läbi viidud ei ole 6-klassiline algkool, ei oleks võimalik edasi lükata 6-klassilise algkooli teostamist? Mulle tundub, et see kavatsus on vildak. Meil on praegu 6-klassiline kool läbi viidud Nõmmel, Narvas, Tallinnas, Valgas, Viljandis ja Pärnus, Harjumaal, Võrumaal peale 2 valla ning Valgemaal. Kui see nii on, siis üle ½ meie riigist on suutnud läbi viia 6-klassilise algkooli. Mujal seda tööd seisma panna tähendaks liigitada riik kahte ossa: ühel pool saaksid inimesed normaalhariduse, mida tarvilikuks peame, teisel pool ei saa seda. Seepärast ei saa seda ka lubada, et 6-klassilise algkooli sisseseadmine seisma pandaks. Siin tuleks teisi teid otsida, kuidas korraldada meie hariduseala nõnda, et hariduse levimise teed kinni ei pandaks. (M. J u h k a m, tüer: Aga võibolla on see ainuke käidav tee.) Usun, et see kõige halvem tee on ja sellele minna ei tohiks. Meil on teisi teid, võibolla on need küll karmimad, ja võibolla tuleb rohkem poliitilisi etteheiteid sellepärast, kuid parem on ikkagi see tee, kui see, et inimestele üle riigi ühtlast haridust ei suudeta anda. (M. M a r t n a, stp: Aga kaitseliit!?) Kaitseliit, selle kuldust ei maksa, härra Martna, ometi rääkida. Meie teame, et kaitseliidus on

30.000 kaitseliitlase juures kõigest 120 palgalist, see ei ole ju õieti midagi, see on ainult üks pataljon sõdureid kaitsevæes, kes palka, toitu ja riideid saavad.

Mis puutub neisse kuludesse, mis meil 6-klassilise algkooli teostamine ette paneb, ma ei läheks kaugemale, võtaksin 1931. aasta, siis peab ütlema, et need kulud õige tunduvalt tõusevad. Hariduse- ja sotsiaalministeeriumi kava järgi oleks 1931. aastaks õpetajaid vaja 96, nende palk teeks välja Kr. 105.440.—, kusjuures selle kõrval, 6-klassilise algkooli teostamisel, uute koolimajade tarvidus ja ehitamine päevakorrale tõuseb. Selleks otsustatakse tuleks eeloleval aastal välja anda Kr. 2.376.157.—, nõnda, et ühe aasta jooksul kulude tõus haridusele oleks paratamata 2.481.597 kr. Kui need kulud järgnevatel aastatel samuti tõusma kipuvad, siis võime näha, missugused raskused meid ootavad, kui teid ei leia ratsionaalse koolielu korraldamise alal, et kuludes kokku hoida.

Keskkoolide alal on ka üldine olukord säärane, et väga palju klassikomplekte on niisuguseid, kus õpilaste arv väike. Hariduseministeeriumi arvamise järgi oleks normaal õpilaste arv 5-klassilises keskkoolis 150 õpilast. Kui sellelt seisukohalt katsuksime vastust anda, missugune meie koolide olukord praegu on, siis leiame, et meil terve rida keskkooli on, mis sellele normile ei vasta. Näeme järgmisi arve: Väike-Maarja 5-klassilises keskkoolis 83 õpilast, Wändras — 98, Tartu Vene gümnaasiumis — 104, Amblas — 106, Paldiskis — 111, Abjas — 113, Tapal — 138, Türil — 140, Tallinna Saksa poeglastegümnaasiumis — 145. Kui võtame linnades, kus 10-klassilised keskkoolid, kus hariduseministeeriumi nõudmise järgi normaal õpilaste arv on 300—360 õpilast, siis on terve rida keskkooli, kus õpilaste arv on minimaalne, kus kätte ei saada neid arve, mis üles seatud, mille tõttu ka kooli kulud suured on. Säärased kooli alla normi õpilastega on: Saaremaa ühisgümnaasium 229 õpilasega, Läänemaa ühisgümnaasium — 235, Paide I gümnaasium — 239, Pärnumaa I poeglastegümnaasium — 241, Rakvere I ühisgümnaasium — 250, Valga I poeglastegümnaasium — 256, Valga tütarlastegümnaasium — 264, Viljandi I poeglastegümnaasium — 279, Tartu reaalgümnaasium — 280 ja Viljandi I ühisgümnaasium 291 õpilasega.

Loomulikult ei saa igalpool seda maksimaalnormi maksta panna, mis hariduseministeerium üles seadnud, ja seda ei arva ka ministeerium. Samuti ei saa öelda, et kui näeme, et maa keskkoolidel võrreldes linna omadega raskem on see-

pärast, et seal õpilaste arv protsentuaalselt vähem kui linnades, ei saa sellest veel järeldust teha, et maal kaotada keskkoolid täiesti ja linnadesse koondada. Kuid meie peame ometi mõtlema sellele, kas meie niisuguseid väikese arvuga keskkooli võime edasi pidada? Varemalt küll, sest see on paratamata selge, ja sellest ei pääse ükski valitsus mööda, arvaku ta kuidas tahab.

Eelarve I lugemisel on muu seas tähelepanu juhitud sellele ja ette heidetud, et meie riik on liiga suur ettevõtja, millega ta erakapitali tegevust üldiselt kitsendab ja tahab ise eramajapidamise enese kätte kiskuda. See põhimõte on kahtlemata õige. Aga meie ei tohi seejuures unustada, ja eelarve-komisjon on sellele tõsist tähelepanu juhtinud, et meil selleks erilised põhjused on. Meie riigi loomisel oli erakapital võrdlemisi väga väike. Tema ulatus oli kitsas, ja oli loomulik, et seepärast riik nende tagavara-dega, mis ta maksude näol kodanikkudelt võttis, erakapitali asemele tegevusse pidi astuma. Ja selle tõttu tekkisid riiklikud ettevõtted, mida kuni viimase ajani näeme. Et riik osa oma ettevõteteid ühel või teisel alal on sunnitud edasi viima, on paratamatus, aga seejuures tuleb põhimõttelik nõudmine üles seada, et riigi ettevõtted ei tohi eesõigustatud seisukorras olla võrreldes eraettevõtetega. Maksud ja muud koormatused, mis eraettevõtetele langevad, peavad analoogilised ja ühtlased olema ka riigi ettevõtetele.

Kui meie seltskonna poolt riigi majapidamisele ette heidetakse seda, et tema poliitilised juhid on vähe reguleerinud rahva majanduseelu, siis peaks siitkohalt tunnistama, et meie eramajandus ja majanduseelu üldse võrdlemisi vähe on seni reguleerunud. Meie ei tarvitse kaugemale minna, kui mõne elava näite võtta elust. Kuipalju meil on veel enesekorralduses tööd teha, ja kui vildakule pinnale oleme sagedasti asunud, näeme, kui võrdleme end välismaadega. Kui vaatame näiteks taksi-autode peatusekohti välismaal, siis ei näe meie seal kunagi 10—15 autot reas, vaid kõigest 6—7. Kuid meil on neid tihti mitu korda rohkem, ja lugesin isegi, et ühel õhtul oli 42 autot ootekohal. See on määratu kapital, mis meil autode näol sisse toodud, mis aga end vaevalt tasub. Krediiti müük on inimesed kiusatusse viinud, kohustused on kanda, rahvamajandus on kulu kandnud, aga tulu on minimaalne. Tuleb küsida, kes on siin õieti süüdi? Kas oleks riik pidanud ette tõmbama tollide piiri, et kitsendada liigset sissevedu? See oleks aga kindlasti suuri vaidlusi sünnitanud? Ei, tee on teine. Meie eramajandust juhtivad jõud oleksid pida-

nud oma käega vahele astuma. Ma arvan, et siin võimalusi on selleks. Kui meie erapangad, juhtides oma krediitpoliitikat, vaataksid, kuhu kõik see krediit, mida laenudeks antakse, läheb, kui eramajandus ise end organiseeriks, juhiks ja kontroleeriks, siis sel teel oleks kindlasti võimalik meie majanduseelu tervendamisele palju kaasa aidata. (M. Juhkam, töer: Ja Tallinna linn oleks pidanud siin midagi tegema.) Võibolla ka seda. Aga ma arvan, et mitte ükski omavalitsus, vaid ka meie seltskondlikud jõud peaksid olema need, kes oma kaasaaitava ja korraldava käega majanduslikust raskusest aitaksid üle saada. Meie erakapital ei ole seni aga oma reguleerivat kätt näidanud. Meil on finantseeritud seal, kus seda absoluutselt tarvis ei ole. Ja selle tõttu, et riik omal ajal tugevasti ajanud inflatsiooni poliitikat, hoolimata laenu välja andnud, on paratamatuks saanud, et ka eramajapidamine ei ole tõsiselt võtnud meie riigi majanduseelu parandamist, vaid on ajanud „na avos“ poliitikat.

Ei saa salata, et selle kõrval meil on üksikuid ringkondi, kes meie majanduseelu, lisaks eelmistele puudustele, sootu teisiti võtavad, kui meie seda näha tahaksime. Ei ole vist lugupeetud Riigikogu liikmetele saladus, et ka läinud aastal terve rida üksikuid inimesi välismaa pankades endale arved avasid, kodus teenitud raha siia tööle ei rakendanud, vaid võraste rahvaste kasutada andsid. See raha on kodumaalt läinud. Siin oleks pidanud jällegi eramajandus, erapangad vahele astuma ja oma sõna maksma panema. Seda ei ole aga olnud, ja seda tuleb kahetsusega teatavaks võtta. Üldiselt peame ütleva, et viimasel ajal meie kaubanduse ja tööstuse alal siiski teatav tervenemine nagu paistma hakkab. Ma ei ütleks seda niipalju kaubanduse kui just tööstuse kohta, sest kaubanduslike ettevõtete arv on samaks jäänud, näiteks Tallinnas ei ole see 4 viimase aasta jooksul allapoole läinud. Võistlus on küll suur, aga see ei ole ettevõtete arvu Tallinnas siiski veel vähenanud. Mujal, teistes linnades ja maakondades, on see arv vähenenud. 1927. a. oli kaubanduslike ettevõtete arv seal 9.354, 1928. a. — 9.092 ja 1929. a. langes see arv — 8.843 peale.

Tööstuste arv on aga viimase 4 aasta jooksul tunduvalt vähenenud. 1926. a. oli Tallinnas 968 ettevõtet, 1927. a. — 962, 1928. a. — 857. 1926. a. oli teistes linnades ja maakondades peale Tallinna ja Tartu tööstusettevõtteid 5.666, 1927. a. — 3.707, 1928. a. — 3.514 ja 1929. a. — 3.160. Muidugi on see raskusi sünnitanud töölisteküsimuses, aga majanduslikult

on see kasu andnud, sest teised ettevõtted, kes seni raskustes olnud, saavad nüüd rahulikumalt töötada.

Üldiselt peab ütleva, et meil väljaantud äritunnistuste arv võrdlemisi suur on. 1929. a. anti välja 18.007 äritunnistust. See arv on säärane, et vaevalt võime seda rahvamajanduslikult seisukohalt õiglaseks nimetada. Ühe päevaga aga parandust tuua siin ei saa, vaid seda saab teha kavakindla ratsionaalse politika kaudu, mitte üksi riigiasutuste poolt, mis siin üksi jõuetud, vaid seltskonna oma kaasabil.

Üheks raskemaks nõrkuseks praegusel ajal, mis meie majanduslikku depressiooni kahtlemata on aidanud suurendada, on meie liigne krediit või võlgumüügi küsimus. Seda on aidanud edendada riik ja terve rida meie suuremaid majandusettevõtteid, mida kuidagi õnnelikuks pidada ei saa. See on kardetav kahelt poolt: ühelt poolt edendab see välismaa kaupade suuremat sissevedu, ja teiselt poolt soodustab kaalumatu ja ebaratsionaalset majapidamist. See tuli avalikuks peale teiste nähtuste muu seas ka tollikomisjonis, kus need tollikõrgendused, mis valitsus läinud aastal maksma pani, arutusel olid, ja kus selgus, et tervet rida välismaa kaupu ollakse sunnitud sisse tooma sel põhjusel, et soodustajaks on pikemaajalised krediitvõimalused. Kas ei ole säärane võlale ehitamine aga tõsiselt hädaohtlik? Üks Ungari professoreist — Danos — on kirjutanud selle küsimuse puhul lähema ülevaate, mida ta algab Prantsuse vanasõnaga: „Qui mange du pape, en meurt“. Kes paavstist sööb, see sureb. Ta tahab seega öelda, — ja see mõte läbib kogu ta kirjutuse — et võlgadel elamine ei ole muud kui varanduste lõhkumine, hävitamine, selle söömine, mis eelmiste aastatega loodud. Liigne krediit, laen, võlg — see sööb vanad väärtused ära.

Itaalia on oma majanduseelus läbi viinud eeskätt ühe uuenduse ja nimelt, et kodumaa kaubandusele ühtki kaupa võlgu ei luba ta osta välismaalt. Seega taetakse võidelda nende pahede vastu, millest prof. Danos kõneleb. Vaevalt saame meie oma kodus seda maksma panna. Kuid senist olukorda ei saa ometi ka rahulikult edasi kesta lasta, sest meil on krediitimüümine liiga kaugele läinud. Milleks meil kõik ei ole vekslid antud! Kui omalajal vekslid meie maal üldse ei olnud, näeme nüüd vekslid, kus väljaandja nimi ühel leheküljel algab ja teisel lõpeb. Mis teab säärane veksliaandja vekslit üldse? Maal ei osteta meil üksi uusi masinaid vekslite vastu, vaid isegi igapäevast soola ja suhkrut. Linnas olen näi-

nud, et isegi lihtsat grammofoniplaati ostetakse veksliga! See kõik näitab üht: kui kaugele oleme läinud krediitostmises, võlgadel elamises...

Ei saa salata, et meil praegu, nagu Euroopaski, on majanduslikult suur depressioon. Meie põllumajandus kannatab, meie tööstusel ja kaubandusel on raske. Kuid need raskused ei ole üksi meil, vaid ka mujal riikides. Ei ole maad, kes neis raskustes ei sipleks. Võtame näiteks Prantsusemaad. Lõuna-Prantsusemaal, kus põllumajandus aastasadu kaitset leidnud, kus majanduseelu on tugev, on külasid, kus peaaegu kõigil majadel aknad ja ukсед kinni löödud, majapidamine seisma pandud. Inimesed arvavad, et põllutöö ei tasu end, nad ei taha seda teha. Ka Poolas on olukord raske, ja Poola valitsus oli sunnitud maksma rukki-väljaveo preemiateks kolmveerand aasta jooksul tervelt 14½ miljonit slotti, see on meie raha järgi kaugelt üle poole miljardi senti. Ka Saksa riik on raskustes, ja isegi jõukam tema kogukond, Berliini linn, on pandud võlguelamise pärast hoolkande alla. Saksamaal on üks tööstuseharu, nimelt tekstiiltööstus pidanud 200 miljonit Saksa marka maha kirjutama läinud aasta jooksul kahjudeks; see on ligi 3 korda suurem summa, kui meie riigi aastane eelarve, mis üksainuke tööstuseharu on pidanud maha kirjutama. (M. Martna, stp: Aga missugune on Saksamaa suurus, võrreldes meiega?) Aga see on ka üksainuke tööstuseharu, tekstiiltööstus, mis nii suure summa on pidanud maha kirjutama. Meie teame, et Saksamaa tekstiiltööstus on võrdlemisi väike, võrreldes teiste riikidega. (Pahemalt poolt: Kas meiega?) Mitte meiega. Näiteks Tšehhoslovakkia tekstiiltööstus on väga palju arenenud endisega võrreldes, nagu kogu tööstuski, mille tõttu tšehhid läinud aastal Saksamaale on suutnud tervelt 4,5 miljardi tšehhi krooni eest kaupa saata. Kui Saksamaal üks tööstuseharu on niipalju pidanud maha kirjutama, siis näitab see, kui võrt raskustes see riik oma tööstuse alal on.

Või võtame Inglismaad. See on jõukam Euroopa riik, tema praegune valitsus kuulub töölisparteisse. Ka seal on raskused, ja seal on Snowden, varakantsler, Inglise impeeriumi kaupadele tahtnud eesõigustatud seisukorra maksma panna. (A. Oinas, stp: Seal ei ole midagi halba.) Ei, härra Oinas, see on sama, mis tollide maksmapanemine. Inglismaa tahab seda teha seepärast, et ta ei saa teisiti oma majanduseelu parandada. Kui üks riik oma sissetulekuid ja väljaminekuid otsotsaga kokku ei saa, siis otsib ta igasuguseid abinõusid selleks. Ja üks nii-

sugune abinõu on ka Snowden'il impeeriumi kaupade eesõigustamine. Kui Snowden säärase eesõigustatud korra Inglise impeeriumi kaupade maksma paneb, siis teevad seda teised riigid keelutollidega, fiskaaltollidega j.n.e. (A. Oinas, stp: See on iseasi, see on litsents.) Ei, see ei ole iseasi. Meil olid ju 1919. ja 1920. a. ka litsentsid maksmas. Juba Brüsseli konverents 1920. a. tunnustas litsentsid halvemaks tollidest, ja Genfi viimane majandusekonverents võttis vastu otsuse, et kui tahetakse teha takistusi kaubandusele, siis on parem seda teha tolliga kui litsentsisüsteemiga.

Meie näeme, et raske seisukord põllumajanduses kui ka tööstuses ja kaubanduses valitseb igalpool. Kui meil pessimistlik meeleolu maad võtab ja kurdetakse, et ei osata enam midagi peale hakata, nagu ei oleks väljapääsu olemas, siis peab tähendama, et need kurtmised õiged ei ole. 1919. aastal algasime oma majanduseelu paljaste kätega, lõhutud majapidamistega, ilma tagavaradeta, suured kulud olid ees. Ja kui meie siamaani oleme suutnud niipalju üles ehitada, siis ei saa meie ometi nüüd öelda, et meie ei oska enam midagi teha, ei suuda midagi teha. Meie suudame ja võime rohkem teha, kui siamaani teinud oleme. Põhjus, et säärastrasse raskustesse sattunud oleme, ei ole majanduslik kriis, vaid see põhjus seisab rohkem ka mujal, see on osalt ka meie vaimlik kriis. Meie ei suuda leida abinõusid, millega neis raskustes edasi saada, osalt oma vaimliku kriisi tõttu. Raskused on olemas, ja ei ole kerge leida teed, kuidas neist pääseda. Üheks raskuseks, ja suureks raskuseks, on see, et meil on maad võtnud poliitiline relativism, poliitiline oportunist. See relativism on söönud ennast ka majanduslikku ellu ja ei lase tihti leida neid majanduse alusmüüre ja põhimõtteid, millele ennast toetades võidaks majanduslikkudest raskustest üle saada. Mulle tundub, et kuigi meil kibedusi on, kuigi inimestel raskusi on, meie peapüüd peab ikka olema sihitud sinna poole, et üle saada sellest pessimismist, mis meil valitsemas, et meie tõsise töötahtmise juures suudaksime üles seada neid põhimõtteid, mille alusel meil läbiviidav nende korralduste maksmapnemine, mis meid aitaks neist raskustest üle saada.

Lõpuks oleks minu kui komisjoni aruandja kohus tähelepanu juhtida sellele, et eelarve-komisjon oma töös võrdlemisi palju aega on tarvitanud, aga ta on püüdnud hea tahtmise juures selle eest põhjalikult oma tööd teha, kusjuures abiks olid mitte üksi koalitsiooni rühmade liikmed, kes valitsust on toetanud ja toetavad,

vaid ei saa salata, et ka opositsiooni rühma liikmeid paljud selleks kaasa aidanud, et meie majandusliku seisukorra üldist pilti eelarve näol parandada. Eriti pean märkima, et Majanduseministeeriumi ametnikud täie jõuga siin tööl olnud, alates Majanduseministrist ja ta väsimatust abist härra Merits'ast, riigikassa ametnikud, eesotsas härra Reiman'iga, ja lõpuks meie Toompea väsimatu tegelane, komisjoni asjaajaja härra Beeren, kellel viimasel ajal ühtki rahulikku päeva ei olnud, vaid kes selleks töötas ööd läbi, et eelarvet pühapäevaks trükikotta saata, et riigikogu liikmed selle esmaspäeval kätte võiksid saada, siis täna päevakorda võtta, ja kaasa aitas, et saaks eelarve tähtajaks, s. o. 1. aprilliks vastu võtta.

Vaheaeg kl. 12.28 min. — kl. 12.58 min.

J. Järve (krst): Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Tänavuaastane eelarve seab meid kurva tõsiasja ette, et eelarve on suurenenud, vaatamata sellele, et üldiselt meeleolu valitses nii rahva keskel kui ka siin, et seisukord on niisugune, et eelarve ei oleks pidanud suurenema vaid vähenema. Selleks oletuseks ja arvamiseks on andnud põhjust ümberkorraldused ja koondamised ametnikkude keskel. Kuid vaatamata valitsuse püüetele, kokku tõmmata kulusid, näeme ometi, et kulud suurenenud teenistusetasu arvel, hoolimata sellest, et ametnikkude arvu koondatud ja ümber paigutatud.

Mis puutub eelarvesse enesesse, siis paistab minule, et tänavuaastase eelarve Achillese kand seisab selles, et tulud ette nähtud suuremana, kui neid loota.

Hiljuti alles esitas valitsus seaduseelnõu äride administratsiooni alla võtmise kohta, mis üldkomisjonis aga tagasi lükati. Kuuldavasti on Majanduseminister põhjenduseks toonud asjaolu, et majanduslik seisukord on raske, mis ilma ministri seletusetagi selge. Seda kõike arvesse võttes paistab arusaamata ja põhjendamata olema, kuidas võib eelarves tänavu aasta tulusid tõsta ärimaksudest, kuna ärid kokku varisevad, ja isegi valitsus sunnitud rääkima äride administratsiooni alla võtmisest.

Kui võtame rahva perekama kihi — põllupidajad — peame tõtt tunnustades ütleva, et seisukord seal väga raske. Millest need raskused tekkinud? Mõned toovad põhjendusi, et põllumehed, vähemalt üks osa põllumehi, elab üle jõu. Minu arvates on see põhjendamata. Kes tunneb maarahva elu, ja kes tähele pannud viimase paari aasta maaelu, see peab tunnistama, et olukord tõesti väljapääsematu ja raske.

Võtame näiteks läinud aasta. Suur osa põllupidajaid oli sunnitud muretsema seemnevilja, mille juures seemnevilja puud tuli maksma 4—5 krooni. Sügisel, mul on kindlad andmed, tuli ette kohti, kus põllupidajad olid sunnitud müüma puuda vilja 90 sendi eest. Kui arvesse võtame seda, et meil väga palju majapidamisi, kus vili üle 4—5 seemne üldse ei anna, siis kui põllupidajad kõik oma toodangu oleksid maha müünud, ei oleks nad saanud isegi seemnevilja kulusid kätte. Ma arvan, seisukord on enam kui katastroofiline. Aga meie kuulsime selle kõige juures, et isegi õlle valmistamiseks vabrikud vedasid sisse otre suurel määral ja kõrgema hinna eest, kui siseturult oleks võinud osta. Aga samal ajal, kui suured viljavoorid tulid välismaalt, meie talupidaja ootas turul ostjat, kes aga ei tulnud. Mis on aga selle tagajärg? Selle tagajärg on see, et põllupidajate kiht ei ole ostujõuline, ja kahtlemata selle tagajärjel kaudsed sissetulekud riigile tingimata peavad vähenema.

Kui arvesse võtame teise sissetulekuallika, nimelt sissetuleku võist, siis teame väga hästi, et ka siin seisukord ei ole paika pidamas, ja väljavaated järjest halvenevad. Samuti on lugu peekoniga. Selle küsimuse juures ei saa mööda minna ka neist eksisammudest, mis meil tehtud. Meile on teada, kuipalju sellel alal meil valmistada võib, aga vaatamata sellele on meil terve rida eksporttapamaju asutatud, neid on tervelt viis, neli neist töötab, kuna aga terve meie toodangu, nagu asjatundjad teavad tõendata, ümber töötada jõuab üksainuke eksporttapamaja. Siin on suured summad pandud käima, mis lõppude-lõpuks tulevad põllumehel välja maksta. Samasugune lugu on ka... (Vahel hüüe.) Ma olen ikka sellel seisukohal olnud.

Mis puutub piimaühinguise, siis on meil palju maa-alasid, kus piimaühingute võrk hõre, kus oleks tarvis juurde asutada piimaühinguid. On aga ka palju neid kohti maal, kus piimaühinguid liiga palju. Tarvitses mõnel erksamal ettevõtjal kohale asuda, siis võis ta läbi suruda, et oma ukse alla sai piimaühingu välisel toetusel.

Kui vaatame edasi põllumeeste seisukorda, siis näeme, kuidas linahinnad langevad, ja selle tagajärjeks on kahtlemata, et üldine ostujõud väheneb ja riigi tulud kahanevad.

Mis puutub otsekohestesse maksudesse, tulumaksusse, siis on siin kahtlemata samasugune seisukord. Kui suur osa põllupidajaist maksab tulumaksu, siis on see praegu võimalik seetõttu, et põllupidajal ei ole igalpool raamatupidamist ja ei saa maksuinspektorile esitada, et tema maja-

pidamine ei ole tegelikult nii suurte tuludega, nagu seda harilikult keskmiste tulunormide järgi arvesse võetakse. Kui ses mõttes põllupidajad parandaksid oma olukorda, siis kindlasti väheneks nende tulumaks.

Kuigi Majanduseminister eelarve sissejuhatuses kindlasti lootis, et ettenähtud tulud laekuvad, lubame meie enestele seejuures kahelda. Igatahes on praegu sääraseid tundemärke, mis meie oletusi lubavad.

Kui läheme eelarve-kulude juurde, siis paistab silma, et hea tahtmise juures võiks meie riigi eelarve kulusid kokku tõmmata. Läheme näiteks ühe kuluarve juurde, see on nimelt kantseleikulud, milleks ette nähtud üle 98 miljoni sendi. Kui selle summa jagaksime igale maksumaksvale kodanikule, siis teeks see välja 1,5 kr. — need on ainult paberi, tindi ja muude kantseleitarbete kulud. Ei ole iseenesest suur summa, aga võib näha, et ka selliseid summasid tarvis ja et nendega saab midagi teha.

Kui võtame meie kirikuelu, kogudused, siis on läbistikune maks seal 120 senti hinge kohta, ja meie näeme, kuidas sellega võib suure asutuse ülal pidada.

Kui võtame mõne riigiasutuse, näiteks statistika keskbüroo, mille jaoks eelarvesse kulusid võetud 129.125 krooni, siis on ju kõigile selge, et statistika on riigile tarvilik, ja see asutus iseenesest tarvilik, aga meie näeme, et nähtavasti sel alal meie siiski liialdame. Meie oleme vist riik, kes esimeste hulka kuulub oma statistika poolest. Kui aga vaatame ja lähemalt tähele paneme, mis seal asutuses kõik tehakse, siis tundub seal väga palju liigset. Võtame näiteks statistiliste andmete kogumise perekonnaseisu muudatuste kohta. Iga perekonnaseisu ametnik peab iga kuu lõpul saatma andmed statistika büroole. Kui näiteks sünnib laps, siis ei ole tarvilikud andmed mitte üksi lapse enese kohta, vaid iga lapse juures peab kordama kõiki andmeid ka vanemate kohta. Tuleb täita suur leht iga perekonnaliikme kohta. (J. Voiman, stp: Aga seda nõuab seadus.) Seda nõuab küll seadus, kuid seepärast ei tarvitse nõuda, et needsamad andmed perekonnaseisu muudatuste kohta lähevad iga aasta lõpul Toompeale. Statistika keskbüroo ja perekonnaseisu arhiiv on teatavasti ühe katuse all, võiks ju sealt andmeid saada ja ei tarvitseks iga kuus erilehte täita, sest seal on samad andmed. Aga meil tehakse tööd, raisatakse paberit ja tinti, ning kantakse ilmaaegu kulu. (O. Gustavson, stp: Härra Järve, see on terves ilmas nii.) Eestis on vist statistika kõige parem üle ilma, ja võime sellega hoobelda.

Üldse peab tähendama, kus riik midagi teeb ja ette võtab, tuleb see kallim, kui see ehk tõeliselt tulla tarvitseks. Kui võtame hoolekandeval mõne riigi hoolekandeesutise ja võrdleme, kuipalju kulu nõuab üks hoolealune ühe kuu jooksul, selle kuluga, mida nõuab hoolealuse ülalpidamine eraasutuses, siis saame kolossaalse vahe. Nõnda näiteks nõuab Tallinna Jaani koguduse vanadekodus ühe hoolealuse ülalpidamine 10 krooni kuus, invaliidide ühiselumajas — 4,5 tuhat senti. Neli kuni viis korda tuleb seal inimese ülalpidamine kallim. Kõige selle juures asjatundjad ütlevad, et esimeses asutuses ei ole hoolekanne sugugi halvem.

Kui võtame näiteks rinnalastekodud, Tartu rinnalaste- ja emadekodu, siis näeme, et ühe hoolealuse ülalpidamine läheb maksma 151 senti, see teeks, kui ümmarguselt võtame, ligi 60.000 senti aastas. Kujutage ette, kui kõik vanemad peaksid oma laste ülalpidamiseks nõndapalju tarvitama, siis arvan, meie rahvas tingimata peaks kiires tempos hakkama välja surema, sest vähe on neid inimesi, kes niisuuuri sissetulekuid saavad. Meie rõhuv enamuse rahvast saab ikkagi ainult 60.000 senti aastas sissetulekut, ja tean, et need inimesed ometi oma lapsed üles kasvatavad. (O. Gustavson, stp: Härra Järve, kui Teie võtaksite Laiuse kiriku remondisumma ja paneksite oma palgale juurde, siis oleks kohutav tagajärg: õpetajad läheksid rahvale hirmus kalliks.) Nad lähevad igatahes odavamaks maksma, kui mõni Riigikogu liige, kes võibolla ei täida neid ülesandeid nõnda, nagu ta täita võiks. Igatahes näeme ja on muidugi mõista, et ei ole see ala toodud selleks minu poolt, et ma üldiselt põhimõttelikult hoolekande vastu olen, vaid et näidata sellele, kui siin katsutakse kokkuhoidlikult talitada, siis võiksime meie suuremale arvule kodanikele riiklikku hoolekannet pakkuda. Muidugi mõista, eelarve on kokku seatud, ja meie ei saa selle arutamisel põhjanevaid muudatusi kuidagi ette võtta, ei saa elu murda, aga üht peab küll ütleva, et nõnda edasi minna ei või, ja edaspidiste eelarvete kokkuseadmisel peab tõsiselt vaatlema ja tähele panema, kas meie kandejõud ulatub niikaugele, et rahuldada kõiki kulusid, kuid ikka võtame eelarvesse, küsimata, kas riigi jõud seda kannab või mitte. (K. Päts, põl: Seda ütleme igal aastal, aga teeme ikka vanaviisi.) Sellejuurde tuleme ka, miks see nõnda on. Meie lugupeetud aruandja tähendas, et pearaskus ei seisa selles, et meil oleks majanduslik kriis. Ta kõneles vaimlikust kriisist. Ka mina arvan, et see on küsimus, millest mööda ei saa. Mitte ük-

sinda vaimlik, vaid ka poliitiline, võibolla ka parlamendi kriis, võibolla, meie rahva üldine kriis, — aga igatahes sellest meie kõnelema peame. Riigikogu, loomulikult, ei saa ega ole tema otsene ülesanne seda läbi viia, millest ka aruandja kõneles ja mida ta soovib, et riigi eelarve kokkuseadmisel välja mindaks rahva jõu seisukohalt. See on valitsuse asi. Muidugi see peab kokkukõlas Riigikogu tahtmisega sündima. Aga meie näeme üht kurvastavat nähtust meie riigi elus, mida ka härra Päts tunnustama peaks, mis ta näinud, kui ta valitsuse juht oli, et meie valitsused on õieti nagu nõiarängis, ei ole võimalik töötada nii, nagu see asjale kasulik oleks. Vaevalt saab üks valitsus ametisse astuda, ministrid ametkondadega tutvuneda, kui tuuled puhuma hakkavad, ja jalgealune kõikumine kipub, tekivad kriisijutud, ja varsti tekib olukord, kus valitsus peab mõtlema sellele, et kas täna või homme tuleb ära minna. Loomulik, et niisuguses olukorras meie ei saa edasi minna. (L. Johnson, stp: Meil on ka parem põhiseadus.) Mispärast peame halvemini tegema kui mujal? Meie oleme mõneski asjas katsunud omapärasel olla, mõnegi asja paremini teha, meie oleme tahtnud paremini teha kui välismaal, mispärast ei peaks meie katsuma paremini valitseda? (M. Laarman, põl: Need pudirühmad tuleksid vahepealt kaotada, siis oleks parem.) Kui see Teie võimuses seisaks, härra Laarman, siis Teie seda teeksite, ja võibolla Teie teete seda edaspidi. (A. Jõeäär, stp: Tuleb saata taeva-riiki...) Seda läheb Teile rohkem tarvis kui teistele. (J. Voiman, stp: Meie ei hooligi sellest.) Igatahes on seisukord valitsustel säärane, et valitsemine on raskestatud ja samuti kavade teostamine meeolul tõttu, mis meil valitseb. Ja ma arvan, et meie ei peaks selle retsepti järgi talitama, et katsume maha suruda ühe või teise rühma, (Paremalt poolt: Kes seda ütles?) vaid siin on teine tee ja teine abinõu, mida meie tarvitada võiksime ja mille järgi käia võiks: mitte vaenujalal seismine üksteise vastu, nagu meie seda küllalt näeme, vaid meie oleksime selle poolt, et paneme toolid kokku seinast-seina... (J. Soots, põl: Ei, kokku ajada, nagu mesilaste pered! — M. Juhkam, tõer:... ja tõuseme vaimus üles.) Igaüks ei tõuse veel vaimus üles, kes kuuleb Teie vahelhüüet, millel sisu ja mõtet ei ole. Need teravad vastolud, mis meil erakondade vahel valitsevad... (M. Laarman, põl: On isegi kirikuni ulatunud.) on ka kirikus ja mujal, need on ulatunud isegi külladesse. Meie inimesed moodustuvad terve rea klasse, kes seisavad vaenujalal, ilma et

selleks tarvidust või põhjust oleks. Ma ütlen, selle meeoleolu loomiseks on palju kaasa aidanud võibolla ka see kõnetool ja need rühmad, kes siit esinenud.

Mis puutub sellesse, kuidas kõigest sellest üle saada, siis on ju meil viimasel ajal liikuma pandud hüüdsõna: tuleb muuta põhiseadust. Ehk küll öeldi, et meil kõige parem põhiseadus on ilmas, siiski on väga kahju, et Asutavas Kogus läbi läks just vähemuse tahtmine. Teisest küljest aga hoiatan nende liigsete lootuste eest, mis põhjenevad sellel, et kui meie ainult muudame oma välisvormi põhiseaduse korras, siis kõik iseenesest läheb. Ma usun, et meie sellele põhiseadusele, mis meil praegu olemas, võiksime parema sisu anda, kui meie seni andnud oleme. Meie kõigi püüd peab olema, et meie valitsustele, keda ametisse paneme, töötamisvõimalused annaksime, et nad ei tarvitseks täna-homme äraminemisele mõelda. Et see võimalik oleks, on tarvilik, et kõik erakonnad tõsiselt läbi kaaluksid kavad, milliseid tarvis teostada. Seisukord on meil küllalt tõsine, et oleks põhjust sellele mõelda, et meie enam vana teed edasi ei läheks, vaid kaasa aitaksime kindla ja teovõimsa valitsuse loomiseks vastastikuse kokkuleppe ja üksteise mõistmise teel.

Pealkiri võetakse vastu.

Juhataja: Jätan ära eelarve-osade teksti ettekandmise.

Võetakse vastu Riigikogu ja Riigikontrolli korralised kulud.

(Riigivanema ja riigikantselei korralised kulud.)

A. Jõeäär (stp): Lugupeetud rahvasaadikud! Kordan ettepanekuid, mis tehtud komisjonis eelarve arutamisel, ja panen ette,

vähendada Riigivanema ja riigikantselei eelarvet:

I jagu. Peatükk I. Riigivanem. § 1 lit. d) Kr. 500.— võrra, § 11 lit. a) Kr. 10.000.— võrra, § 12 lit. a) Kr. 460.— võrra, lit. b) Kr. 150.— võrra;

II jagu. Peatükk I. Riigikantselei. § 12 lit. a) Kr. 250.— võrra; peatükk IV § 12 lit. a) Kr. 350.— võrra, § 14 lit. a) Kr. 3.151.— võrra, § 15 lit. b) Kr. 2.000.— võrra.

Nende vähenduse-ettepanekute üldiseks põhjenduseks on mul öelda järgmist. Eesti põeb praegu majanduslikku kriisi, ja meie olukord on analoogiline sellele, kui seisaksime ühe haige voodi juures, kelle haigus muutub päev-päevalt raskemaks, ja arvan, et asjata ei ole Majan-

duseministeeriumi juhtimine antud arsti kätte.

Et see olukord sääraseks kujunenud, selles on süüdi 10 aastat kestnud majandusepoliitika juhtimine. Süüdi on võibolla väga paljud põhjused. Üks põhjustest, arvan, on see, et peaaegu 10 aastat on katsutud riigi eelarvet täita rahva purjootmisega. Kümme aastat peaaegu on meil riiki võimalikult põhjalikult varastatud. (Paremalt poolt: Nii hull see asi ei ole.) Võibolla, et niikaugelt jõutud ei ole, nagu Vene ajal Vene riiki varastati. (Paremalt poolt: Kui seal Kaisma vallas natuke varastati...) Kaisma vallast ei maksa siin praegu rääkima tullagi, vaatame, mis Kaitseministeeriumis hiljuti sündis. Ja ega kõik need lood päevavalgele tule, mis sündinud. (K. Päts, põl: Seda tuleb igas riigis ette.) Meie oleme nii väike riik, et endale seda lubada ei või, mis Vene riik lubas. Ega Vene riigilegi monopolisüsteem hästi ei mõjunud, ja seda halvemini mõjub see meile. (J. Teemant, põl: Naaberriigis juuakse kolm korda rohkem kui meil.) Igatahes näib olema asi meie riigis halvem kui naaberriigis, seda tõendab see, et meil suremate arv suurem kui sündimiste arv. Ega joomise kvantum üksi ei ole veel majandusliku olukorra mõõdupuuks, vaid see on ka mitmest teisest asjaolust. Suur suremate arv on meie üldisest majanduslikust viletsusest ja raskest olukorrast. (J. Soots, põl: Ega need Ernits'ad ka kõige suurema perekonna isad ei ole. — Naer.) Härrade kindralite seisukoht rahvaarvu juurdekasvamise suhtes on üldse väga iseäralik. Mitte üksi see, et nad end ise ei vaeva selle rahvaarvu juurdekasvu suurendamisega, vaid kuulsin ühe kindrali suust, mitte härra Soots'i, komisjonis, et meil oleksid tarvis need lapsed, kes rinalastekodudesse paigutatakse, hävitada. Ta kahetses, et seda teha ei saa. (J. Soots, põl: Nüüd te küll vassite. — Hulgalised vahelhüüded.)

Juhataja: Palun Riigikogu liikmeid kõnelejat mitte segada. (J. Teemant, põl: Me aitame kaasa.)

A. Jõeäär (stp): Ma säärast teist riiki kultuurriikide seas ei tunne, kus rahvaarv väheneks. (L. Raudkepp, krst: Prantsusemaal on samasugune kriis.) Eksite, härra Raudkepp, Prantsusemaal on küll sündimiste arv väikesem kui Eestis, kuid suremate arv on veel väikesem. Seal on mõistetud olemasolevate inimeste elamist kindlustada paremini kui meil. Ja seetõttu on seal siiski, kui ka väike, rahva juurdekasv olemas, aga meil Eestis loete mineva-aastasest

kokkuvõttest, et üle 1000 võrra on rahvaarv vähenenud, rääkimata väljarändamisest, ainult selle tõttu, et vähem sünnib kui sureb. See on säärane tundemärk, mis peaks tõsisele järelemõtlemisele maitsema. (J. Fuks'i, as vahelhüüe.) Härra Fuks arvab, et viina on vähem joodud. Riigiviina joomine on vähenenud, aga kuipalju välismaa piiritust joodud, selle kohta pole ametlikku statistikat. See mõjub aga teisest küljest veel halvemini, sest välisvaluuta, mis selle eest välja läheb, seda ei arvestata ametlikult, aga ta mõjub rahvamajandusele halvavalt.

Üldiselt tuntud tõsiasi on see, et kui veoloom koorma all nõrkemas, siis talle enam raskusi koormasse juurde ei laota. Aga meil talitatakse meie koormakandjatega, maksumaksjatega, vastupidi. Vähe sellest, et koormale raskusi juurde panna, neile antakse ka veel piitsa. Meie riigi eelarve suureneb iga aastaga. Ja kui meie küsime, missugune on siis maksumaksjate, meie riigi kodanikkude olukord, kes seda eelarvet peavad kandma, siis ei lähe ühegi rühma esindajate arvamised lahku selle olukorra hindamisel. Taludes kolksib oksjonihäamer, ja meie asunikud ei ole ka kuigi hiilgavas seisukorras. Võiksin teile ette lugeda ühe lause ühe asuniku kirjast, kuidas ta oma olukorda kirjeldab. Ja ta kirjutab järgmist: „Vanem poeg läks 10. veebruaril väeteenistusse, kaks alaealist tüdruku, 3 koolilast ja üks 7-aastane“...

Juhataja: Rkl. Jõeäär, ma palun piirduda Riigivanema ja riigikantselei eelarvega.

A. Jõeäär (stp): Ma ei saa astuda vaidlusse juhatajaga, kuid ma tegin ettepaneku, vähendada riigi eelarvet Riigivanema osas, ja pean seda ettepanekut põhjendama meie riigi üldise majandusliku kitsikusega.

Juhataja: Kõneleja, ma palun Riigivanema ja riigikantselei eelarvega piirduda, ma palun põhjendusi võtta selgelt alalt.

A. Jõeäär (stp): Säärasel korral teatan, et ma oma kõne katkestan ja jätan endale õiguse härra Riigikogu Esimehele...

Juhataja: Palun juhatajaga mitte vaielda.

A. Jõeäär (stp): ... tegevuse vastu vanematekogus protestiga esineda.

M. Laarmann (põl): Minul on üks väike asi Riigivanema ja riigikantselei

eelarve juurde ette kanda, nimelt et riigi raamatukogus peetaks silmas üht asja nimekirjade juures, mis saadetakse välja raamatukogu poolt, ja mida peale Riigikogu liikmete ka teised peavad tarvitama, et need oleksid arusaadavas keeles. Praegu ei saa aru sellest raamatukogu nimestikust, sest seal on tarvitusele võetud uus keel. Mina kõnelesin silmapaistvate politikategelastega, kes peaksid ka uut keelt tundma, (L. Raudkepp, krst: Näited?) kuid sellest keelest ei saa keegi aru. Mina isiklikult tunnen kolme Eesti keelt: Eesti kirjakeelt, Aaviku ja mulgi keelt. (Naer.) Ühtki neist keeltest seal ei leidu. Neis nimekirjades leiduvad sõnad nagu „käibimine“, siis „maandus“, — mina arvasin, et viimane sõna tähendab õhulaeva allalaskumist, kuid eksisin — siis on seal veel sõnad nagu „rahamitulundus“ ja „kooli väline haridus“ ja peale selle veel igasugused teised sõnad. (K. Baars, tões: Edaspidi tulevad sõnaraamatud juurde panna.) Nähtavasti läheb raamatute nimekirja korraldamine edasi, ja oleks hea, et ka lihtsarelikud siis aru saaksid, millest seal juttu.

Neil põhjustel esitaksin ma alandliku palve, et riigi raamatukogu juhatus annaks oma teose juurde ühe väikese sõnaraamatu, ükskõik mis keeles, kas kirja keeles, Aaviku või mulgi keeles, siis saaksime tarvitada neid nimekirju.

Juhataja: Avaldan rkl. Jõeääre ettepaneku. (A. Jõeääre ettepanek lhk. 767.) (K. Päts, põl: Meie ei tea motiivi. — J. Voimann, stp: Motiivi ei lastud ette kanda.)

Kaasaruanaja M. Martinson (lõpusõna): Härra Jõeääre ettepanek oli rahaasjanduse komisjoni laiendatud koosseisus arutamisel, komisjoni enamus lükkas selle ettepaneku tagasi. Komisjoni nimel härra Jõeääre ettepanekuga ühineda ei saa.

Juhataja: Panen hääletamisele rkl. Jõeääre ettepaneku. (Hüüed: Lahus hääletada!) Nõutakse lahus hääletamist.

Literate viisi hääletamisel lükkatakse ettepanek tagasi, kusjuures § 11. lit. a poolt on 19 häält, vastu — 33 häält.

Riigivanema ja riigikantselei ning Hariduse- ja sotsiaalministeeriumi korralised kulud võetakse vastu.

(Kaitseministeeriumi korralised kulud.)

A. Jõeäär (stp): Panen ette, vähendada Kaitseministeeriumi eelarvet järgmiselt:

§ 1 Kr. 625.545.— võrra, § 2 Kr. 5.400.— võrra, § 4 Kr. 4.000.— võrra, § 9 Kr. 12.366.— võrra, § 11 Kr. 5.000.— võrra, § 14 Kr. 11.000.— võrra, § 40 Kr. 3.400.— võrra, § 44 Kr. 1.547.— võrra, § 55 Kr. 26.428.— võrra.

(A. Kornell, as: Kas järele jääb?) Kas teate, mis Kaitseministeerium riigile kokku maksuma läheb?

§ 61 Kr. 2.060.— võrra, § 62 Kr. 12.136.— võrra, § 90 Kr. 1.330.— võrra.

Nende vähenduse-ettepanekute üksikasjalikuks põhjenduseks oleks öelda järgmist. Kõigepealt ettepanek, mis puudutab vähendamist § 1., see on palkade osas, on põhjendatud seega, et meil Kaitseministeeriumi keskasutuse koosseis on ülemäärane suur, nõuab võrdlemisi väga suure osa neist summadest, mis riigil võimalik välja anda riigikaitse korraldamiseks, mille tõttu teiselt poolt selle all kannatab kaitseväge tehniline külg. Kas staabis ohvitseri vähem või rohkem, ei aita midagi, kui sõduril lahingusse minnes puudub tehniline varustus. Meie riigikassa seisukord on raske, mispärast oleks loomulik, et meie neid summast, mida võimalik riigi kaitseks välja anda, võimalikult otsustabekohaselt kasutaksime, ja nimelt selleks, et kaitseväge tehniline varustus oleks korras. Seeläbi suudaksime kokku hoida inimeste elu, kes hävineksid, kui peaksid tühjade kätega välja astuma. Riigikogu ei saa siin muudatusi koosseisus ette võtta, kuna see on valitsuse asi, kuulub valitsuse kompetentsi. Riigikogu ei saa koosseisu vähendada ega juurde panna. Riigikogu võib oma soovi väljendada sellega, kui määrab krediidi piirid, ja neist piirest peab valitsus kinni pidama. (Kaitseminister O. Köster: Nii ei saa teha, kuidas saame seda teha?) Riigikogu teab, kuipalju suudame ära anda, ja sellest oleneb kõik, sest kui riik kokku langeb, ei suuda koormat kanda, kellel siis kaitseväge vaja. (K. Päts, põl: Kui meil on kaitseväge, siis olgu ta kaitseväge, kui ta aga poolik, siis pole üldse tarvis.) Meie ei saa nii suurt kaitseväge ülal pidada, nagu ühe või teise arvates tarvilik, ja siis on parem üht väikest kaitseväge hästi varustada, kui hoopis selleta olla. See on selge. Kui meie suurt ei saa, siis katsume väikesega läbi ajada ja seda niisugasti varustada, kui see meie oludes võimalik. Kui aga ülejõu suuri koosseise taga ajame ja raha ära kulutame, siis meie riigi julgeolek ei ole selle läbi paremini kaitstud, vaid vastupidi, võib kao-

tada selle läbi. See oleks § 1. vähendamise põhjenduseks.

Põhjendused §§ 2., 4., 9., 11. ja järgnevate kohta oleksid üldised. Minu ettepanekud on sihitud selleks, et riigi eelarve käesoleval aastal üksikutes osades ei suureneks võrreldes eelmise aastaga, sest meie majanduslik olukord käesoleval aastal ei ole eelmisest aastast parem. (K. Päts, põl: Kas need, mis kustutada tahate, on kõik suurenemised?) §§ 2—90 on suurenemised. § 1. kohta on minu ettepanekus, nagu juba tähendasin, teistsugune motiiv, nimelt, et valitsus koosseisud ümber korraldaks, kuna teiste, järgnevate paragrahvide kohta tehtud paranduse-ettepaneku mõte on see, et jääda möödunud aasta krediidi piiridesse. Teised vähenduse-ettepanekud, nagu näete, on võrdlemisi väikese ulatusega, nagu Kr. 4.000.—, 5.000.—, 11.000.—, 3.400.— j.n.e. (V a h e l h ü ü e.) Kui möödunud aastal saadi selle summaga läbi, siis peaks ka käesoleval aastal sellega läbi saama. Ma ei hakka siin pikevalt ja üksikasjalikumalt põhjendusi ette tooma seepärast, et mul kogemused on sel alal, et see härra juhataja arvates praegu lubatav ei ole. Seepärast piirdun antud seletustega.

Kaasaruandja J. Fuks (lõpusõna): Rahaasjanduse komisjonis olid peaaegu kõik ettepanekud, mis härra Jõeäär tegi, arutusel. Härra Jõeäär põhjendas oma ettepanekuid seega, et neis paragrahvides on käesoleval aastal eelarves suurendusi ette nähtud, ja et oleks tulnud möödunud aasta piiridesse jääda. Komisjonis juhiti härra Jõeääre tähelepanu sellele, et kui härra Jõeäär tahaks järjekindel olla, peaks ta neis paragrahvides, kus Kaitseministeeriumi osas vähendamine ette võetud, suurenduse-ettepanekuid tegema.

Mis puutub Kaitseministeeriumi eelarvesse, siis on Kaitseministeeriumi eelarve summaliselt jäänud eelmise aasta korralise eelarve piiridesse. On isegi protsentuaalselt lõppsummas vähenenud, võrreldes eelmise aastaga, kus oli 21,1% lõppeelarvest, käesoleval aastal — 20,2%. (A. Jõeäär, stp: Tehnilise varustuse alal on vähenenud.)

Mis puutub rkl. Jõeääre väitesse, et riigi eelarve üksikud osad ei suureneks, võrreldes eelmise aastaga, siis oleksin heameelega tahtnud näha, et rkl. Jõeäär oleks Hariduse- ja sotsiaalministeeriumi eelarve alal sellesama pidanud läbi viima, ja et ta ka seal ei oleks tohtinud eelarvet, võrreldes eelmise aastaga, suurendada üle 100 miljoni sendi võrra. Rkl. Jõeäär arvab, et Kaitseministeeriumis eelmisel aastal nende summadeta läbi saadi, miks

ei peaks siis saama ka käesoleval aastal läbi. See rkl. Jõeääre väide ei ole õige, sest Kaitseministeeriumi ala ja juhtimise kohta ei saa öelda, et see iga aasta ja igas paragrahvis täpselt ühesugune peaks olema. Mis puutub üldiselt Kaitseministeeriumi eelarve-ossa, siis on jäänud see eelmise aasta piiridesse. Rahaasjanduse komisjoni nimel ei saa rkl. Jõeääre ettepanekutega ühineda.

Juhataja: Hääletan ettepanekud korraga. (A. Jõeäär, stp: Palun ettepanekud üksikute paragrahvide kohta lahus hääletada.) On nõudmine, lahus hääletada.

Paragrahvide viisi hääletamisel lükatakse ettepanek tagasi.

Kaitseministeeriumi korralised kulud võetakse vastu.

Sekretär A. Schulbach (korra kohta): Juhatause nimel teen ettepaneku, käesolev koosolek katkestada ja jätkata täna kell 5 p. l.

Ettepanek võetakse vastu.

Vaheaeg kl. 13.58 min. — kl. 17.18 min.

Koosolekut juhatab teine abiesimees **R. Penno**.

Sekretäri kohal sekretäri teine abi **O. Gustavson**.

11. Teatamine muudatusest Riigikogu koosseisus.

Sekretär: Surma läbi lahkunud Riigikogust 24. märtsil 1930 Oskar Tork — Eesti tööliste partei, linna- ja maatööraha, pöpside, asunikude, retnikkude ja kõigi kehvikute ühise Tartumaa valimisringkonna nimekirja järgi. Riigikogu töödest osa võtma kutsutud Karl Kanep.

12. Eesti Vabariigi kulude ja tulude eelarve 1930./1931. aastaks — II lugemisel.

(Punkt 10. järg.)

(Kohtu- ja siseministeeriumi korralised kulud.)

A. Jõeäär (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kohtu- ja siseministeeriumi eelarve kohta üldiselt peaksin kokku võttes järgmist ütleva: Keskasutuses näivad puhuma tagurlikud ja antiiksed tuuled. Isegi seadus tehnilisest küljest ei suudeta korralikult välja töötada eelnõusid, mida Riigikogule esitatakse. Meil heidetakse ajakirjanduses Riigikogule ette, et ta tegevat halbu seadusi, unustatakse aga sealjuures ära, et Riigikogu ei ole

seaduste tehniliselt väljatöötamise aparaat, vaid see on valitsuse ülesanne. Riigikogu on isegi sunnitud olnud neid seadusi, milliseid kohtuministeerium peaks seadus tehnilisest ja juriidilisest küljest laimata välja töötama, põhjalikult parandama. (Minister J. Hüneron: Ja ära rikkuma.) Loodan, härra Kohtu- ja siseministri asetäitja tuleb kõnetooli ja näitab, kuidas neid rikutud on, võibolla mõni sisuline parandus... (Minister J. Hüneron: Ei ole, just vormi suhtes.) Vormi suhtes? Kuulge, härra minister, mina olen siamaani just vastupidist leidnud, aga kui härra minister leidis, et see nii on, nagu tema tõendab, siis oleks pidanud ta omalajal selle vastu sõna võtma, et Riigikogu tema häid seadusi rikub. Seda pole kuulda olnud. Mingisugust laiemaulatusega teotsemist ei ole märgata kohtuministeeriumi juures, vaid seal näib valitsema mingisugune tardumine. Ei peeta kontakti meie naaberriikidegagi seaduseandlikul alal, rääkimata kaugematest välisriikidest. Ja nii imelik, kui see ka on, peab konstateerima, et siseministeerium oma juhi muutmise läbi midagi juurde võitnud ei ole, vaid ennem kaotanud. Kohtuminister on ühtlasi ka kindralprokurör, kes peaks valvama seaduste täitmise järele ja kes peaks andma eeskujuga teistele ministeeriumidele nende täitmisel. Käesolevast eelarvest võime leida tõendus, kuidas kohtuminister ise seadusi rikub. Muu seas on isegi Riigikontroll Riigikogu tähelepanu pidanud juhtima sellele väärnähtusele, et kohtuministeeriumi keskasutuse ametnikkudele makstakse lisatasu vangide tööde eest saadud summadest, mis seadusega ei näi kokkukõlas olevat.

Ja kuidas härra minister eelarve seadusest aru saab ning sellest mööda hiilib, sellest annab kõige parema näite triiphoone küsimus, mille juurde edaspidi tulen.

Kodifikatsiooni osakonna liikmed saavad kolmekordse tasu. Palk neil on peaaegu ministrilik. Komisjonide eest saavad igalt istungilt 10 kr. lisatasu, ja tööd, mis selle tagajärjel ilmavalgust näevad, need antakse erivaljaannetena trükki, mille eest saavad kodifikatsiooni osakonna liikmed veel eraldi honorari.

Halbu tõlkeid valmistatakse seal kalli raha eest, sest veksliseadus, — ma ei tea, kas see on nende töö, aga siiski ilma kohtuministeeriumita ei võinud see päevalgust näha, ta esitati Vabariigi Valitsuse poolt Riigikogule ja ministeerium pidi selle läbi vaatama — on halb tõlge. Veksliseadusi on eravaljaannetes olemas palju paremas tõlkes, nii et kalli riigiraha eest ei oleks pruukinud uut halba

tõlget valmistada. Mis kohtutesse puutub, siis toodi komisjonis ette statistilisi andmeid, mis tõendasid, et kohtuasjade arv järjekindlalt iga aastaga kasvab, ning et kohtunikkude arvu ei ole võimalik olnud suurendada. Seetõttu on kohtud üle koormatud, mille all kannatab asjade otsustamise kiirus, näiteks Riigikohtus. Tsiviilosakonnas seisavad asjad, enne kui arutamisele tulevad, ligi aasta. Mis see lõbu kodanikkudele maksma läheb, seda teab iga inimene, kel kohtutega tegemist teha tulnud. See kahi võib mõnes asjas rohkem maksma minna, kui Riigikohtu liikme palk aastas välja teeb. Tsiviilkohtus ei kannata asja sisuline külg, kuid kriminaalkohtutes hakkab asja sisuline külg halvemaks muutuma. Kohtu-uurijad on üle koormatud töödega, ja selle tõttu esitavad palju asju lõpetamiseks seal, kus uurimine nõuab suuremat tööd ja vaeva. Näiteks valetunnistamistes süüdistamistes esitavad asjad lihtsalt lõpetamiseks. Ka prokuratuurile suuri lootusi panna ei saa. Seda olukorda võiks parandada märksa sellega, kui erasüüdistajaile ja kahjusajajale antaks suuremad õigused. Asi oleneb suurel määral prokurörist, kui tema edasi ei kaeba, siis lõpetatakse asi. Asja huvides oleks tarvilik, võimalus anda kohtunikkudele ka kriminaalasjus ise oma huve kaitsta. Meil ei hiljuti üks erakordne juhtumine, mis esimest korda ette tuli kohtu ajaloos, kus kaebelune tahtis kohtuniku tappa. Arvan, et see asjaolu peaks küsimuse selgitamist nõudma, kui võrdt meie kriminaalkohtud on üle koormatud ülisuure asjade arvuga, ja kas kohtunikud seetõttu vast ei suuda põhjalikult süveneda kohtuasjade arutamisse, mille tagajärjel niisugused kurvad sündmused aset võiksid leida.

Peale selle peaksime ükskord vannutatud meeste kohtu sisseseadmisele asuma, mille põhiseadus ette näeb, kuid millele meie kohtutegelased siinamaani vastu seisavad.

Mis vangimajadesse puutub, siis on need, nagu ministeeriumi esindaja ise pidi õigeks võtma, muutunud kurjategijate ülikoolideks. Kuritegude arv kasvab meil ähvardavalt, võrdlusest teiste riikidega ei maksa üldse rääkida, ja eriti kohutavalt kasvavad just süüteoü varanduslikkudel aladel, tulesüütamised kindlustusetasu kättesaamise eesmärgiga, ja üldse muud varandusliku kasu saamiseks korda saadetud süüteoü.

Kui meie vangimajad ka osalt on kaasa aidanud isegi kuritegude arvu suurendamiseks, siis on see küll kõige halvem atestaat sellele asutusele, kes neid vangimaju juhtima peab. Muu seas ei saa jätta märkimata seda asjaolu, et meil vange

saadetakse välistöile, näiteks: magistraalkraavide kaevamisele, metsatöile, kus vangimajad vähempakkumise teel oma kätte töid kauplevad ja selle läbi meil tööpuudust süvendavad. Komisjonis kandsin ette märgukirja, kus töölised juhivad sellele tähelepanu, et neil muud abinõu ei ole töösaamiseks kui vangimajja sattuda, et siis vangimaja kaudu tööle pääseda.

Kõige huvitavam on aga meie vangimajade kasvatava mõju illustreerimiseks näide, et vangimajajärelmad ise tulid paigutada vanglasse oma kuritegude pärast. Kaugemale on siin vaevalt võimalik minna, kui vast välja arvata see juht, kus piirivalve ise tollivalve kätte sattus, ja „Kõu“ konfiskeeritama pidi salapiirituse veo eest. Need on õieti kaks peaaegu analoogilist juhtu.

Minu poolt esitatakse ettepanek, vähendada Kohtu- ja siseministeeriumi eelarvet järgmiselt:
peatükk I: § 14 lit. a) Kr. 6.558.— võrra, § 14 lit. b) Kr. 4.644.— võrra, § 40 Kr. 1.000.— võrra; peatükk IV: § 11 lit. a) Kr. 2.975.— võrra, § 14 lit. a) Kr. 2.087.— võrra; peatükk V: § 11 lit. a) Kr. 2.975.— võrra, § 12 lit. a) Kr. 1.406.— võrra, § 14 Kr. 2.920.— võrra; peatükk VI: § 9 Kr. 5.575.— võrra, § 11 Kr. 1.712.— võrra, § 12 Kr. 1.812.— võrra, § 35 Kr. 900.— võrra, § 43 Kr. 755.— võrra, § 44 Kr. 500.— võrra.

Nende vähenduse-ettepanekute põhjenduseks oleks minul järgmist ette tuua: Kõigepealt peatükk I. Keskasutus. § 14-a 6.558.— võrra. See summa nõutakse Kadrioru lossi triiphoone ümberehitamiseks ja keskkütte sisseseadmiseks. Selle summa nõudmise põhjendamiseks toodi alamkomisjonis ette, et triiphoone on õnnetumas ja viletsamas seisukorras, et katused jooksevad läbi, ja on vaja remont ette võtta. (V a h e l h ü ü e.) Komisjonis võeti seda küsimust võrdlemisi tõsiselt, ja peatükk selle küsimuse juures, arutati, kas on nii hädatarvilik triiphoonet parandada ja keskkütte sisse seada raskest majanduslikul aastal. Arvati, et selle võiks jätta tulevaks aastaks. Mina tegin ettepaneku, kustutada triiphoone parandamiseks ja samuti keskkütte sisseseadmiseks määratud summa, kuna komisjoni liige härra Fuks tegi ettepaneku, kustutada ainult keskkütte sisseseadmiseks määratud summa. Need mõlemad ettepanekud võeti vastu variantides ja esitati rahaasjanduse komisjoni laiendatud koosseisule. Pärast seda, kui paranduse-ettepanekud olid vastu võetud, ütles Kohtuministeeriumi esindaja, et satume välja-

pääsematult raskesse seisukorda seeläbi, kui ei saa toime panna remonttöid. Et mitte endale võtta vastutust nende remonttööde mitteläbiviimise pärast, ja mitte saata ministeeriumi väljapääsematusse seisukorda, siis läksin Kadriorgu ja leidsin oma suureks imestuseks, et meil Tallinnas ei ole ühtki korralikumat triiphoonet, kui Kadrioru lossi triiphooone. Selgus, et kõik need tööd, milleks eelarves krediiti nõutakse, olid juba tehtud mineval aastal, katus oli parandatud ja ka keskküte oli muretsetud. Alamkomisjonis ei räägitud sellest midagi, vaid vastupidi, püüti südamed pehmeks teha triiphooone halva seisukorra kirjeldamisega. Huvitav on see, et ka Majandusministeerium ei teadnud, et tööd on seal tehtud — nende arvates pidi seal kõik veel olema tegemata. Muidugi, kui ajakirjanduses olid vastavad teated ilmunud, siis eelarve üldkomisjonis ei leidnud härra minister midagi muud väljapääseteed, kui pidi seletama, kuidas asi tööpoolest oli, nimelt et tööd juba valmis tehtud neist summadest, mis ministeeriumil käsutada vangide töörahana. Säärane talituseviis igatahes on täiesti lubamatu. Siin on eelarve seadust otsekohe rikutud; ja kui hiljuti lugesime ajalehtedest, et Rootsisis on otsustatud ministreid vastutusele võtta selle eest, et nad krediitidega korralikult ei ole ümber käinud, siis oli nende süü palju väikesem, kui käesoleval korral. Siin on fondist, mida võib tarvitada ainult seaduses kindlaksmääratud otstarbeks, võetud summasid, tehtud valmis ilma eelarveta ja krediidita töö, ilma et Riigikogule sõnagi oleks hingatud. Kui töö oli hädatarvilik, siis oleks võinud nõuda lisaelarves krediite, oleks võinud saada iseigi lisaelarve arvel eelkrediite, ja sellega oleks võinud töö ära teha. Siin on aga töö ära tehtud, ilma et krediite oleks nõutud. Vähe sellest. Komisjoni taheti eksiarvamisele viia. Kuna siin talitati niiviisi, nagu ma kirjeldan, arvan, et ainus abinõu, mida Riigikogu korralekutsumiseks tarvitusele võtta võib, on kustutada see krediit. Tegelikult ei ole seda krediiti vaja. Töö on tehtud, ministeerium ei võlgne kellelegi midagi, äridele, kes tööd tegid, ei ole ministeeriumil penniagi võlga. (Minister J. H ü n e r s o n : Muud kui kätte saame, pistame aga tasku, ükskõik kelle oma.) Seda teie teete. Teie olete nii talitanud. Saite vangide tööraha kätte, aga ei pistnud seda tasku, vaid maksite triiphooone töörahana välja. Mina arvan, et on loomulik, kui ministreid vastutusele võtta säärase talituseviisi eest ja kahjutasu neilt sisse nõuda. Kahi, mida nad fondile sünnitasid, tuleb tagasi maksta. See ei ole esimene juhtumine,

kus ministril tuleb summasid tagasi maksta. Seaduslik alus puudus sääraseks väljamaksmiseks.

Edasi nõutakse siin 4.644 krooni jooksavaks remondiks. Ka siin arvan, et peaks läbi saama mineva-aastaste kuludega. Põhjendused, mis komisjonis ette toodi remondi vajaduseks, ei olnud sedavõrt kaaluvad, et need oleksid selgeks teinud, et selleta käesoleval aastal läbi ei saa. Seal olid näiteks hinnatud tapeedid, mida taheti kabinetis uuendada, 1 kroon 50 senti rull, nii et ministeeriumi esindajagi komisjonis pidi tunnistama, et see natuke liig on, ja seda summat vähendama. Et keskasutuste kabinetid uuesti nii põhjalikult remonteeritaks, et selle jaoks vaja oleks § 14. järgi nõutavad 21.702 krooni, ei ole tarvilik, vaid läinud aasta summaga võiks väga hästi läbi saada.

Edasi panin ette peat. I § 40. vähendada 1.000 krooni võrra. Siin läheb minu ettepanek lahku komisjoni ettepanekust kodifikatsiooni osakonna liikmetele eritasu maksmise asjus. Komisjon leidis, et eritasu tuleb maksta, aga mitte 10 krooni, vaid 5 krooni igalt koosolekult. Ma arvan, et kodifikatsiooni osakonna liikmed, kes pealegi võrdlemisi head palka saavad, täidavad oma otsekoheseid ülesandeid, kui nad osa võtavad seaduste väljatöötamise komisjonidest. Ma saan aru, kui tasu tuleb maksta õiguseteadlastele, kes Tartust ja mujalt siia sõidavad, et komisjoni töist osa võtta, mis sugugi nende otsekohene ülesanne ei ole, ja arvan, et komisjoni tasu, 10 krooni, ei vastagi sellele tööle, mida nad seal teevad, ja ei kata kulusid, mis ühenduses sõiduga, nii et neile tasu vähendamiseks ei võiks juttugi olla. Aga kui eritasu makstakse kodifikatsiooni osakonna liikmetele, kes kohapeal ja kelle otsekohene ülesanne on seaduste väljatöötamine, siis säärasel eritasumaksmisel ei ole alust. Kui arvatakse, et see oleks nende üleaarne koormamine, kui nad peavad enne lõunat ametis olema ja pärast lõunat komisjonis istuma, siis korraldatagu nii ümber, et see, kes peab komisjonist osa võtma, ennelõunasest tööst vabastataks, sest seal ei ole enne lõunat suuremat tööd ära teha. Meie ei näe üldse kodifikatsiooni osakonna töist, mis seal tehakse, suurt tulu ega tagajärge.

§ 11. kohta on mul ettepanek, vähendada Kr. 2.975.— võrra. Seda nõutakse vangideveo jaoks kergesõiduauto ostmiseks. Mina arvan, et praegune kinnine auto nende veo jaoks küllalt kõlblik on, ja kõiki vange peaks veetama ühe ja sama riistapuuga. Kuigi meil viimasel ajal võrdlemisi suured härrad vangid on sattunud, ei oleks nende jaoks eriti kergesõiduauto ostmine otstarbekohane.

Samuti olen ettepaneku teinud § 14. kustutada 2.487 kr. See summa on tegelikult tasutud vangide töörahast.

Minu ettepaneku vastuvõtmisel, kustutada peatükk V § 11. 2.975 kr., jääks sellegi peale vaatamata üles üks uus auto. Valitsus nõudis 3 auto ostmist, eelarvekomisjon kustutas ühe, ja minu arvates jätkub, kui ühe jätame ja kaks kustutame.

Teised vähendamise-ettepanekud on tehtud selleks, ma ei hakka neid kordama, et eelarvet viia eelmise aasta piiridesse, ja arvan, et need vähendamise-ettepanekud peaksid vastuvõetavad olema pikema põhjustusega.

Kõik räägivad ja rääkisid eelarve I lugemisel, et meie riigi eelarve iga aastaga suureneb, aga ega rääkimine ja kurtmine üksi asja ei paranda. Selleks, et parandada, peab midagi tegema, ja kui tahtakse eelarvet, mis suur, vähendada, siis ei ole teist abinõu, kui kärpida. Kui kärpida, siis peaks põhimõtte üles seadma, et seal, kus tegemist eaproduktiivsete väljaminekutega, näiteks mööbliostmisega ja remontidega, et seal ei mindaks üle eelmise aasta summast, vaid katsutaks välja tulla rahaga, mis Riigikogu eelmisel aastal lubas. Riigikogu peab näitama vähemalt tahet, eelarvet vähendada. Peame näitama, et tõsiselt võtame seda, mis siin räägitakse, ja kui Riigikogu ka seda ettepanekut vastu ei võta, tähendab, ei vii neil aladel riigi eelarvet eelmise aasta piiridesse, siis peab ütlema, et see töö, mis siin teeme, ja jutt, mis räägime, on tühi töö ja vaimunärimine. (Minister J. H ü n e r s o n : See passib Teie töö kohta paremini.) Tehke Teie paremini.)

H. M a r t i n s o n (s t p) : Ma teen ettepaneku,

Kohtu- ja siseministeeriumi eelarves peatükk II. § 41. Kohtulik asjaajamine ja abiandmine suurendada Kr. 5.000.— võrra.

Seda summat katta, suurendades: Segatulud. Peatükk XX. § 5. selle sama summa võrra.

Selle suurenduse-ettepaneku julgen teha toetudes ühele märgukirjale, mis Vabariigi Valitsusele saadeti novembrikuu algpäevil möödunud aastal Rapla kihelkonna elanikkude poolt ja järgmiselt kõlab: „Meie, hääleõiguslikud vabariigi kodanikud, kes teame, et vabariigis maksev põhiseadus peab olema vankumatuks juhiks Riigikogu ja valitsuseasutuste tegevuses, seega Riigikogu peab käima ise ja hoolitsema selle eest, et seaduseandlik töö oleks kokkukõlas põhiseadusega, ja et kõik asutused Riigikogust ärarippuvate seaduste tõttu saaksid toimida kokkukõlas

põhiseadusega. Säärane kord looks austuse riigi kodanikkudes maksva korra ja riigi seaduste vastu.

Kahjuks peame aga konstateerima, et see alati nii ei ole, selleks üks järgmine näide: põhiseaduse § 24 ütleb selgel sõnal „eraomandus on Eestis igale kodanikule kindlustatud j.n.e.“

1913. aastal ostis Rapla valla kodanik Tõnis Hamburg Alu-Rapla mõisa järele oleva Köpson'i talukoha ühiselt kellegi Jaan Uul'iga, ja müüsid selle koha samal aastal edasi Jüri Lukas'ele tingimisi, et selle koha maadest 8 vk. suurune maa-ala jääb Tõnis Hamburg'i pärisomanduseks (missugune märkus on olemas kinnistusejaoskonna aktis), kuhu ka Tõnis Hamburg ehitas oma hooned — elumaja ja kuuri lautadega.

1914. aastal müüs Jüri Lukas poole Köpson'i talukohta Jaan Uul'ile tagasi ja teise poole 1924. aastal, nii et Jaan Uul jäi terve Köpson'i talukoha omanikuks, välja arvatud ülaltähendatud 8 vk. suurune maa-ala, mis oli Tõnis Hamburg'i omandus.

1925. aastal läks aga Köpson'i talukoht Jaan Uul'i poolt tehtud võlgade tõttu oksjonile ja müüdi ära kolmandale isikule, kusjuures oksjonil ära said müüdud ka Tõnis Hamburg'i päralt olevad maa-ala ja sellel maa-alal olevad hooned. Peale selle müüdi veel oksjonil maha Köpson'i talukoha maa-peal olevad Ernst Landt'i hooned (Landt'i hoonete alune maa oli rendil).

Tõnis Hamburg, niisama ka Landt andsid edasikaebuse, kusjuures Tõnis Hamburg'i edasikaebus kuni Riigikohtuni käis, kuid tagajärjeta jäeti, mispärast mõlemad majaomanikud, Tõnis Hamburg, ka veel majaomanik, jäid oma varandusest täiesti ilma.

Kas ei ole see karjuv ülekohus: keegi isik teeb oma varanduse peale võla, priiskab, laenab raha, kellelt saab, varandus läheb haamri alla ja tema oma varandusega müüakse ka võõras varandus, võõra eraomandus ja ainult sellepärast, et meil maksavad säärased veneaegsed seadused.

Kas tõesti ei ole jõudnud meie oma seaduseandlik võim 10-ne aasta jooksul säärast ülekohut võimaldavaid seaduseparagrahve muuta, et põhiseadusega antud kindlustus eraomanduse suhtes oleks igale kodanikule ka tegelik kindlustus.

Meie kõik, kes meie maksame riigile makse, valime väljapaistvamaid kodanikke endi esindajateks Riigikogusse, kindlas lootuses, et nemad saavad kõik oma jõu selleks pühendama, et õiglus riigis valitseks. Kas ei pane eelkirjeldatu aga meie usku kõikuma, kas ei tekita see kõik meis kahtlust oma asja vastu. Sajad,

kui mitte tuhanded kodanikud teavad, et eelkirjeldatud kodanikud, lihttöölised oma kõhu kõrvalt näpistasid kopikaid, et muretseda materjali, tehes laenu, mida pärast ausalt tasusid, ehitavad endile majad, lootuses, et oma kodu oleks endal ja perekonnal, kus vanadel päevadel vähemalt ulualune oleks. Inimene elab rahulikult, õnnis tunne südames, minul on olemas oma kodu, missugust varandust kaitseb meie põhiseadus. Ühel ilusal päeval ilmub kohtupristav haamriga ja müüb sinu oma varanduse maha, kohus ei saa kaitsta põhjustel, et puuduvad seadused, sest Riigikogu pole põhiseadusega vastolus olevaid seadusi jõudnud muuta. Ilmub jälle kohtupristav ja tõstab Tõnis Hamburg'i voodis lamava haige naise kandraamil, alaealise lapse ja majakraami mitme meie silma all oma enda majast välja maantee äärde — on ju see iga ulalusetu kodaniku vaba maa. On veel midagi ülekohtusemat? Need on kaks juhtu, mida meie, allakirjutajad, teame, palju aga sääraseid juhte võib mujal olla, mida meie ei tea.

Usume, et eelkirjeldatust jätkub selge pildi seisukorra üle saamiseks, ning usume, et iga Riigikogu liige meie arusaamiste ja tunnetega ühineb, mispärast pöörame tungiva palvega Riigikogu poole, et säärane ülekohut võimaldav seadus saaks ajaviitmata ära muudetud, et õigus pääseks esile. Kuid ühes sellega loodame, et Riigikogu leiaks ka teid, kuidas tasuda eelnimetatud kodanikkudele seda majanduslikku ülekohut — läbielatud hingeliste piinade tasumine ei küüni praeguse aja inimeteadmiseni.“ Sellele algkirjale on alla kirjutanud 954 Rapla kihelkonna elanikku mitmesugustest seltskonnakihtidest, isegi Rapla kirikuõpetaja Liiv on sellele alla kirjutanud. Nii ei või öelda, et see ainult sotsialistide algatus oleks. Meil oleks kõige vähem põhjust kaitsta eramandust, aga lihtne inimlik õiglusetunne sunnib siin kaasa rääkima. Et valitsus sellele märgukirjale mingisugust seletust ei ole andnud, vähemalt minul seda teada ei ole, et mingisugust algatust oleks ette võetud, see sundis mind rahaasjanduse komisjonis seda asja kõne alla võtma. Seal öeldi, et põhimõttelikult ei olda toetuse andmise vastu, aga selle paragrahvi juures ei olevat õige koht seda teha. Üks komisjoni liige ütles, et Hariduse- ja sotsiaalministeeriumi eelarve juures, seal olevat õige koht säärase ettepanekuga esineda. Ma arvan, kui toetust lubada tahetakse, siis paragrahv küll kõige väikesemaks takistuseks peaks osutama. Õieti ei ole see mingisugune ülekohus, kaelamurdev ega meie riiki pankrottiviiv ettepanek, arvesse võttes seda, kuidas paljudele meie jõukatele inimestele on riigi võlgu

kas kingitud või maha kustutatud; aga neile inimestele, kes oma kümne küünega, ise, suure vaevaga on enesele maja...

Juhataja: Rkl. Martinson, ma ei saa aru, kuidas see selle peatüki alla kuulub.

H. Martinson (stp): Ma usun, et igat ettepanekut peaks ometi võidama põhjendada, kui selleks mulle takistusi tehakse, siis ei või ma midagi parata. Aga ma ei saa lubada, kui praegune ettepanek tagasi lükatakse, et ma sellega jälle uuesti ei esine. Seda summat võiks katta, — kui minu rühmakaaslase rkl. Jõeääre ettepanekud peaksid tagasi lükatama, ja vabu summasid ei leiduks sellesama ministeeriumi eelarves — siis juhuslikkudest tuludest peatükk 20. § 5.

Loodan, et kõigi Riigikogu liikmete inimlik õiglusetunne sunnib selle ettepaneku poolt hääletama.

Kohtu- ja siseministri kohustetäitja Hariduse- ja sotsiaalminister J. H ü n e r s o n : Lugupeetud Riigikogu liikmed! Rkl. Jõeäär, oma ettepanekut eelarve vähendamise asjas põhjendades, tõi ette mitmesuguseid väiteid, millega ta Kohtu- ja siseministeeriumi tööd ja tegevust üheksalgses valguses paista lasi. Seepärast pean tarvilikuks neis küsimustes valgustada ka teist külge. Härra Jõeäär leiab kõigepealt, et meie seadused väga halvasti välja töötatud, nimelt seaduseelnõud, mis valitsuse kaudu ja valitsuse poolt tulevad. Pean ütleva, et selle küsimuse juures ei ole kindlat ja ühist mõõdupuud kellelgi, — mis ühele halb, on teisele rahuloldav ja mõnele isegi päris hea. Tahan kõigepealt tähendada, et meie noores riigis ja väheste seaduseandluse kogemustega asutustes igalpool vist nii tööd tehakse, et seda suur asjatundja võib halvaks nimetada. Ka meie seadusiandev asutus ise tuleks ühes arvata, sest tema seaduste kohta võiks sama väite üles seada. Aga meie rahvaesindus ei ole ju seaduste tehniliselt väljatöötaja, ja isegi on paha, kui ta selle ülesande endale võtab, sest säärasel viisil ei saa seadusi välja töötada, et need igapidi oleksid tõesti kaalutud ja läbi redigeeritud. Tahaksin tähendada, et meie ei ole ühiselt siiski veel saanud maksma panna niisugust korda, et Kohtu- ja siseministeerium saaks kõigi seaduste juures nende redigeerimise osa etendada, vaid ühest ja teisest ametiasutusest pääsevad seaduste ettepanekud Riigikokku, ilma et nende lõppvormi -kuju kodifikatsiooni osakond oleks saanud redigeerida. Ja sellepärast on mõnigi arusaamatus ette tulnud. Teiselt poolt tahan tähendada, et seadusiandvas asutuses — Riigi-

kogus — tihti ettevõetavate paranduste ja täienduste läbi seadus kuju ja vormi poolest ebaühtlaseks tehakse — ütlen ebaühtlaseks, et mitte tarvitada karmimat sõna.

Et ära hoida keelelisi raskusi, mis seaduste juures ette tulevad, on Vabariigi Valitsuse algatusel läinud aastal Kohtu- ja siseministeeriumi ametisse võetud keeleline redaktor. Sellel keelelisel redaktoril on mõnigi kord ütlemist olnud nende seaduste kohta, mis Riigikogus vastu võetud, kuid ta ei pääse Riigikogusse seaduste lõppvormi andmise juurde, et keelelistes küsimustes ühtlust läbi viia, mille tagajärjel ilmuvad seadused Riigi Teatajas ebaühtlase kujul.

Meil on tarvis head tahtmist näidata, et ühes koos püüda seaduste kuju ja vormi ühtlustada.

Ma ei taha öelda, nagu oleks kodifikatsiooni osakonna töö laitmatu ja täielik, vaid see töö on alles arenemisel ja kujunemisel. Isegi tööviis on kaalumisel, kas see nii edasi peab kestma, või on siin tarvis muudatusi ette võtta.

Ma ei taha eitada kriitikat, vaid tahan loota, — kui puudusi leitakse, ja kui puudused asjatundjate poolt kindlaks tehtud, puudusi võib ju tõesti olla — et need kõrvaldatakse. (A. Jõeäär, stp: Kas keeleline redaktor...) Ta vaatab kõik läbi, sealt tulevad ainult läbivaadatud seadused välja. Aga ma tean, mida rkl. Jõeäär praegu mõtleb, ega see redaktor siis enam korrektoori ei tee, kui seadus masinas ümber kirjutatakse.

Teine väide, mille rkl. Jõeäär ette tõi, oli see, et puuduvat kontakt välismaade seaduseandlusega. Ma arvasin, et rkl. Jõeäär seda küsimust laiemas ulatuses on võtnud, ja nimetan, et niipalju, kui sellel väikesearvulisel personaalil võimalus olnud välismaade seaduseandlusega kontakti pidada, on püütud seda teha. Eriliselt suure mõjuga seaduseandlusele on rahvusvahelised algatused ja konverentsid. kus teatud põhimõtted seaduseandluse alal välja töötatakse, kuid neist konverentsidest ei ole meie saanud osa võtta lihtsalt rahapuuduse pärast. (Vahel h ü ü e pahemalt poolt.) Need tasurahad niisugused ei ole, kui nüüd isээрaliku prilli läbi vaadates paistavad, nii et nendega ei ole tõesti võimalik ei tea mis ära teha, seda enam, et neid rahasid omal kohal tulusalt tarvitatud on.

Mis meie kohtu otsustesse ja tegevusse puutub, siis on see meil üldiselt tuntud asi, et meie kohtud on töödega üle koormatud, eriti tsiviilasjadega, ning majandusliku jõu puudusel ei ole suudetud kohtunikude arvu suurendada. See on õige, nagu lugupeetud Riigikogu liikmed teavad, nii et seda küsimust siin üksikasjaliselt

arutada tarvis ei ole. Sellega on nii mõnigi vääratus seletatav sel alal. Tahaksin veel puudutada seda kurba juhtumist, mis hiljuti Tallinna kohtus aset leidis, kus kaebelune kohtunikule revolvriga sihtis. Seda asja aga nii käsitleda ja seletada, nagu rkl. Jõeäär seda tegi, ei sünniks. Härra Jõeäär seab küsimuse üles, et kohtualune sai väga ärritatud, ja et kas see juures ei ole süüdi see, et kohtunikud tööga üle koormatud. Sellest peaks järeldama, et nad teevad ülekohtusi otsuseid, ja siis ei saa kohtualune enam muidu oma õigust kaitsta kui revolvriga. Minu arvates peaksid niisugused väited ära jääma. Kõik asjaolud, mis teame, on seda laadi, et nad niisuguse põhjenduse ülesseadmiseks mingit võimalust ei jäta, vaid meil on siin vaimlikkude puudustega inimesega tegemist, kes kohtu all oli, ja misugused motiivid seal juures üks- või teinekord mõjumas on, seda on väga raske analüüsida. See motiiv, mille härra Jõeäär ette tõi, on täiesti põhjendamatu ja võõras selle sündmuse juures.

Rkl. Jõeäär arvab isegi, et vangimajad on kuritegevuse ülikool meil Eestis. Selle vastu teataval viisil ei saa vaielda, aga meil on ka üldiselt teada, kui viletsas seisukorras meie vangimajad olid sel ajal, kui meie riik oma tegevust algas, teame ka seda, et meil Riigikogus eelarvete arutamise puhul nii mõnigi kord seda küsimust üksikasjalikult on arutatud, et meil arutamisel ja kaalumisel on olnud valitsuses ja ka otsava Riigikogusse jõudnud uue suure keskvangimaja ehitamise küsimus, et selleks isegi teataval viisil eeltöid tehtud, kohta otsitud. Aga sellest mõttest on loobutud. Siis on aga ka tegelikke samme astutud teisel teel, nimelt on viimastel aastatel uusi vangimaju juurde ehitatud, või vanu juurdeehitamise teel täiendatud, ja käesoleva aasta eelarvesse on ka väike summa selleks võetud, et ühe vangimaja juurdeehitust alata. Nii et minu arvates selles asjas ei peaks Riigikogul kellelegi midagi ette heita olema, ei valitsusele ega iseenele, on püütud teha ja tehtud niipalju, kui jõud kannab. See etteheide aga, mis vangimajade poolt korraldatavatesse töödesse puutub, käib õieti selle esimese poole vastu. Kui vangimajad ei pea olema kuritegevuse ülikoolid, siis on riigi esimene ülesanne ja kohus selle eest hoolitseda, et karistatavad oma aega ei viidaks kuritegevuse õppimisega, vaid et neil võimalus oleks paraneda, ja kõige parem paranduseabinõu ja ajaviide on küll karistusealusele töö. Ja seepärast on meie vangimajade valitsus püüdnud igaipidi vangidele tööd organiseerida. On väikesel määral Valga vangimajas vange viidud metsatööle ja kraavikaevamise

tööle. Seda tööd ei ole saadud kuigipalju teha — ainult mõnikümme vangid on seda tööd teinud — ja seepärast nüüd hädakisa tõsta, et need vangid teiste inimeste tööd teinud, on täitsa liigne. Valga ümbruses on eriti suured talud, ja nii mõnigi tööline võiks tööd leida kogu aasta läbi, kui see ainult meelega on. Nurinat aga tõsta niisuguse töö eest äratagemise pärast ei ole kuidagi õige ega otstarbekohane. Vangidele ei saa igat tööd anda, ja kui ühel ning teisel pool siiski vangide jaoks sündsat tööd leitakse, siis peaks võimalust antama seda teha. (V a h e l h ü ü e.) See ei ole kraavikaevamise juures, vaid need 160.000 päeva on sel teel olnud, et need tööpäevad on vangimajade eneste korraldusel tehtud. (V a h e l h ü ü e: Välistööd.) Need tööd on suuremates linnades, nagu pühkimine j.n.e. Need välistööd on sellelaadilised, et neid teisel teel teha ei taheta. Nende järele keegi kadedust ei tunne.

Rkl. Jõeäär arvas tarvilikuks esile tuua Kadrioru triiphoone küsimuse, et seda asja veel kord lahendada, olgugi et tema juba kaks korda selle asja lahendamisest osa võtnud, nimelt eelarve alamkomisjonis ja pärast eelarve peakomisjonis. Rkl. Jõeäärele peaks see küsimus selge olema, aga nagu näha, tema siiski loodab, et veel mõni võib arvata, et tema sellest täiesti aru ei saa. Kadrioru triiphoone eelarve arutamisel eelarve alamkomisjonis on niisugune lugu olnud, mina kahjuks ei saanud isiklikult sellest koosolekust osa võtta, et komisjoni liikmed on küsinud ministri esindajalt, mis senisel triiphoonel viga, et sinna tarvis uus ehitada. Ministri ametnik on seletanud, mis senisel triiphoonel viga tööpoolest oli. Aga nähtavasti on siin üksteisest ekslikult aru saadud, kas on ekslikult aru saadud ametnikust või ametnik komisjoni liikmetest, kuid igatahes arusaamatus on olnud. Risti või otsekohe ei ole ametnikult keegi küsinud, kas seal praegu midagi tehtud olukorra parandamiseks, vaid ametnik on seletanud seda, mis seal viga oli. Lugupeetud rkl. Jõeäär heidab ette, et ametnik ei olevat seda rääkinud, kuidas seisukord praegu, samuti, et ei olevat asjade seisukorrast täpselt teada ega kuulda saadud, ja just nagu oleks ametnik tahtnud kinni katta ministri ebaseadusliku sammu selle triiphoone parandamise alal. Mina tahan kõigepealt seda esile tõsta, et triiphoone parandamine Kadriorus väga tarvilik oli, ja et see töö tehtud on, et see töö kiiresti ja kähku tehtud on, ja et see läinud sügisel ära tehti; seega on toodud riigile kasu, ja seepärast paistab iga etteheide liialdusena, kui seda mitte kareda mini nimetada, kuna ametkond on riigile

kasu toonud ja ei kellelegi ülekohtu teinud. Ja niisugusel korral tulla ja öelda: jätame rahad andmata, mis riigi heaks on kulutatud, ei ole riigi huvides. Nüüd lähaksin triiphoone juurde. Triiphoone oli lagunenud, küttesiseseade oli halb, teda köeti ahjust, ja see ei lasknud soojust otstarbekohaselt reguleerida. Edasi teame, et triiphoone aknaklaasi raamid olid kōdunenud ja osalt katki läinud, ning seepärast oli triiphoonet tarvilik uuendada. Läinud aasta sügisel oli uuendamine seepärast eriliselt tarvilik, et Kadrioru parki oli suve jooksul tekkinud suur hulk kalliväärtuslikke välismaa taimi. Mul ei ole summa täpselt teada, aga mäletan, see oli 150.000 kr. väärtuses. Need mitmeaastased taimed tahavad soojas ületalvetamist, muidu ei saa neid üldse alal hoida, need oleksid kõik rikki läinud, ja sellepärast, et neid taimi alal hoida, taheti siis triiphoone sügisel kiiresti korras korda seada. Kuidas seda kordaseadmist teha, see oli ministriametnikul raske ülesanne, sest riigi eelarves ei olnud vastavaid summasid ette nähtud. Teiselt poolt teame, et Kohtu- ja siseministri käsutuses on vangide töötasust saadavad vangimajade summad, millest on üks osa ministri käsutuses ja valitsemises. Ta võib sellega kui hea pere-mehe talitada, nii et see kasu annaks, ja vaadake, selle vastu ei saa keegi vaielda. Ta võib neid summasid ühte või teise ettevõttesse panna, kus need kasu toovad. Ja mina arvan, et igaüks saab aru, et ministri seisukohalt vaevalt veel midagi kindlamat võis olla, kui raha mahutada riigi ettevõttesse, ka niisuguses olukorras, kui seadusiandvas asutuses leiduks niisugune lugupeetud rahvasaadik, kes arvab nii, et kui vormiliselt ei ole antud ministri luba, siis tema ei tohi riigile head teha. Siiski on oletada, et enamuse teisiti mõtleb, ja seda niisuguse väikese töö juures, nagu Kadrioru triiphoone kordaseadmise, millel muidugi mingisugust poliitilist tähtsust ei ole, vaid mis riigile tulus väike majanduslik korraldus on. Seda arvestades andis minister tarvitada teatud summad oma käsutuses olevatest vangimaja summadest. Ja selles leitakse terve kuritegu, mille minister tõime pannud, mis on palju suurem, kui Rootsi ministrite süütegu, mille eest need kohtu alla antud, ja mida härra Jõeääre arvates ka teisiti karistada ei saa, kui kustutada summa eelarvest, ja minister peab välja maksma, võtku kustkohast tahes. See on enesest niisugune asi, mis end kuidagi sisuliselt põhjendada ei lase, ja eelarve-komisjon ei ole ministri seaduserikkumist, nagu härra Jõeäär seda nimetab, suureks kuriteoks hinnanud, et seda summat oleks hakanud ministrilt sisse nõudma.

Edasi teeb härra Jõeäär ettepaneku remondisummade vähendamise kohta, leiab, et tapeedid olevat mõne kabineti jaoks liiga kõrgelt hinnatud. Aga nagu teada, pannakse majades mõnikord tugevamad tapeedid põrandalt seinale, need on nõndanimetatud paneel-tapeedid, mis kallimad on, kui kõrgemal seinal olevad tapeedid, ja on sellelaadilised, et neid saab pesta, ei lähe hõorumise juures katki. On otstarbekohasem, kui nõndanimetatud paneel-tapeedid seinale pannakse, kuna siis ei ole tarvilik nii sagedasti seinu remonteerida, nagu see seni tihti tarvilikuks osutunud.

Rkl. Jõeäär tuli ka kodifikatsiooni osakonna liikmete eritasude juurde ja leidis, et need eritasud ei ole küllalt põhjendatud ja et neid tuleb tingimata kärpida. Nüüd ma tahaksin piltlikult tähendada, et kui meie võrdleksime seda tööd, mis kodifikatsiooni osakonnal tarvis teha ja toimetada, ütleme, hobuse tegevusega, siis ma saan aru, kui tahetakse, et hobune korralikult töötab, antakse temale kõigepealt kaeru, ja teinekord võibolla lühikest aega võib ka piits aidata. Härra Jõeääre retsept on niisugune, et võtame kaerad ära ja tõmbame piitsaga, siis on asi korras; kodifikatsiooni osakonna liikmetel võtame palka maha. (A. Jõeääre, stp vahelhüüe.) Kuidas see siis endiseks jääb, kui Teie ütlete, et peab maha võtma, ja teiselt poolt pinnite neid: kõigepealt teie töö on paha, meie ei ole sellega rahul, peate paremini tööd tegema, tähendab nõuate kodifikatsiooni osakonna tööjõududel palju paremat tööd, aga palka võtame maha selle juures. Ma arvan, sel kombel satume väljapääsematusse seisukorda ja teeme asjale rohkem kahju. Siin tuleks kindlasti teisiti talitada. Ei ole põhjendatud see, kui öeldakse, et kodifikatsiooni osakonna liikmed nagu au ja ilu pärast, pool asjata saavad tasu komisjonitööde eest. See on kõigi meie ametnikkude juures harilik nähtus ja ka seadusega ette nähtud, et kui ametnikud omast ajast või üle aja tööd teevad, selle eest ka tasu saavad. Kui härra Jõeäär arvab, et kodifikatsiooni osakonna liikmetel ei pruugi muul ajal tööd teha, kui ainult seaduslikul tööajal, ega neil muud teha ei olegi, siis saab sääraseid arvamisi avaldada siis, kui seda tööd ei tunta. Ma arvan, kui härra Jõeäär seda tööd üksikasjalikumalt tunneks, siis ta niisuguseid mõtteid ei avaldaks ja oma paremale teadmisele vastu ei räägiks, sest see ei ole meil kõrges kogus kombeks. Ja ma pean ütlema, et neil inimestel, kes seal ametis, on tööd ja tegemist küllalt. Ja tihti käiakse neile peale, et nad küllalt kiiresti ei saa oma seisukohta avaldada mitmesuguste ettepanekute ja seaduseelnõude kohta ja teateid muretseda, mis

ühes või teises küsimuses, kas valitsuses või mujal üles tõusnud. Nõnda et kodifikatsiooni osakonna liikmed on jooksva tööga kindlasti koormatud, ja kui nad seaduste väljatöötamise alal õhtupoole oma puhkeajast tööd teevad ja peale komisjonide koosolekute öösel kodus peavad töötama, siis peab tõesti ütlema, et nad samuti eritasu väärivad kui teised komisjoni liikmed, kes ainult komisjoni istungitest osa võtavad. (A. Jõeäär, stp: Tartust siia sõitmine on kuludega ühenduses.) Ei ole ükskõik, mul oleks ka palju põhjust käesoleval korral Tartu sõita, aga ma ei saa, sest et see Tartu sõitmine on ka väga raske ülesanne. Aga ma tahaksin öelda, et üks asi on sõitmine ja ise asi ööotsa sõita ja sellejuures puhata, ja teine asi on öö otsa kirjutuse- toas kirjutada ja seaduseelnõusid ja kõiksuguseid ettepanekuid välja töötada. See on ka raske ülesanne. Üks töö on raske ja teine ka raske. Seepärast ei saa öelda, et nende tööde eest üheväärselt tasu ei tuleks maksta.

Siis tahaksin veel kord rõhutada, et valitsus ei leia samuti seda seaduste väljatöötamise viisi, nagu praegu seda komisjonide kaudu tehakse, lõpliku kuju olema, vaid et siin võimalikud on muudatused selles tööviisis, ja et seda ka kaalutakse, nõnda et komisjonide tööviisil ei ole usutunnistuse kaalu.

Kui meie nüüd Riigikogu komisjoni poolt esitatud seaduseelnõu vastava paragrahvi juures näeme, et eelarve-komisjon on oma motiivides tähendanud, et kodifikatsiooni osakonna liikmetele ei ole tarvis tervet tasu maksta koosolekutelt, vaid ainult pooltel määral, siis ma saan sellest nõnda aru, et see motiiv on komisjoni motiiv olnud, ja see ei saa olla normiks valitsusele ega ettekirjutuseks, sest raha-asjanduse komisjon laiendatud koosseisus ei ole tahtnud valitsusele ettekirjutusi tegema hakata nende summade kasutamise juures, mis töötamise väga raskeks teeks, vaid et valitsusel siin vabadus jääb kaaluda, kas sel või teisel kujul seda tööd jätkata.

Rkl. Jõeäär arvab, et kui vangideveoks tahetakse kergesõidu auto muretseda, et seda selle jaoks tarvis on, et meil peenemad härrad on hakanud vangide hulgas ilmsiks tulema, ja et nende jaoks niisugune auto tarvis läheb. Tahaksin tähendada, et kergesõidu auto pole mingi kesteab kui peenike auto, vaid üsna „prostoi“ auto. Igakord ei ole suurt hulka vahialuseid viia vangi- või arestimajast kohutniku juurde ülekuulamisele, ühest pagast teise vedamiseks, vaid sagedasti on üks või paar inimest. Meie praegune suur vangiveoauto on suur kinnine tõld, see on

suur masin, ja selle liikumine on õige kallis, ja see vedu läheb sel teel õige kalliks, kui sellega peab üksikuid inimesi vedama. Et seda ära hoida, sellepärast on üks kergesõidu auto tarvilik. Igatahes selles asjas seisusevahesid teha ei ole kavatsatud.

Viimaks teeb rkl. Jõeäär ettepaneku, politsei jaoks kavatsatud autode ostmist kärpida. Valitsusel oli ettepanek, politseile, nimelt kriminaalpolitseile, tuleval majanduseaastal muretseda kolm vähemat autot. Rahaasjanduse komisjoni laiendatud koosseis arvas, et need autod tarvilikud on, aga niipalju ostmiseks ei jätku seekord raha, ja peaks lepitama seekord kahe auto ostmisega. Mina selle vastu ei vaielnud seepärast, et saan ju aru, et raha on vähe, aga teisel poolt, kui kaks autot ostetakse, saame nähtava sammu edasi. Nüüd rkl. Jõeäär teeb ettepaneku, ärgem ostkem kaht autot, ostame ühe auto. Kui nüüd kärpima hakkame, siis praegusel silmapilgul raha kokku hoiame, aga teisel poolt saavad kodanikud õige tunduvalt kahju selle läbi, et meie politseil kiiret sõiduriista käepärast ei ole. Ma juhtisin juba eelarve-komisjonis tähelepanu sellele, et meil on mõne aastaga linnad üle küllastatud autodega, ja neid on isegi alevites ja maal. Kui iga kodanik neid juba nii vabalt tarvitada saab, saavad ka kurjategijad säärasel korral autosid kasutada, kes seda võimalust ohtrasti tarvitavad. Kui kurjategija sõidab autoga, ja politseinik peab jalgsi järele lonkima, siis on loomulikult kurjategijat väga raske kätte saada. Seepärast ei saa meie teisiti, kui peame kriminaalpolitseile autod juurde muretsema. (A. Jõeäär, stp: Kahe autoga jõuab kiiremini, kui ühe autoga?) Teie arvate nõnda, et kui Teie kahe mehega kiirel sammul lähete, saate kaks korda kiiremini edasi kui üksi. Nii võite käia ainult Saaremaal, Suurelmaal selle taksi järgi käia ei saa. Neid kaht autot ei paigutata ühte kohta, vaid meil on palju kriminaalpolitsei punkte, kus ühtki autot ei ole. (M. Juhkam, töer: Odavam oleks taksiautoga sõita.) Lugupeetud rkl. Juhkam, asjalugu on nõnda, et meil on kindlaid fakte, kus politsei on pidanud taksiautoga välja sõitma ja on sunnitud olnud seisma jääma, sest taksiautod on tihti säärases seisukorras, et maanteedel nendega liikuda ei saa. Otsiti telefonipunkt üles ja telliti välja teine auto, mis ka varsti teele seisma jäi. Alles kolmanda autoga pääsis politsei edasi, kuna aga siis sõiduotstarb ja tagajärg muidugi küsitavaks jäid. (H. Martinson, stp: Eks kurjategija võib ka halva auto saada.) Nii näete, et taksiautoga on kurjategijat palju raskem kätte

saada. (A. Sirro, stp: Kas siis ministeeriumi auto ei lähe rikki?) Läheb, kindlasti läheb, aga seda on võimalik siiski õigel ajal parandada, kui aga seda enam parandada ei ole võimalik, siis võib tulla jälle Riigikokku rahanõudmisega uue auto ostmiseks, kui kindlasti näha, et vana enam ei kõlba. Nõnda et sellepoolest on asi siiski paremini korras. Neid asjaolusid arvesse võttes palun Riigikogu jääda neile seisukohtadele, millele on asunud ka laiendatud rahaasjanduse komisjon, ja tagasi lükata kõik härra Jõeääre ettepanekud.

A. Jõeäär (stp): Väga lugupeetud rahvasaadikud! Härra minister on, nagu ta seletustest selgus, õige põhjalikult eksinud selle pühakirja sõna vastu, mis ütleb, et valgust ei tohi vaka alla panna. Ta on saatnud riigile suurt kasu sellega, et mahutas vangide kapitali mitte pank, vaid kindlasse ettevõttesse, triiphonesse, olgugi, et seal kapitali ei kasvatata vaid lilli. (Minister J. H ü n e r s o n: Noh, kas see ei ole kapital!) Kuipalju protsente Teie saate sealt? (Minister J. H ü n e r s o n: Riigile tulevad protsendid.) Aga triiphooone ei maksa protsente välja. (Minister J. H ü n e r s o n'i vahelhüüe.) Härra minister mõtleb nähtavasti teisiti kui harilikud surelikud. Ta leiab, et kasulikum on pangast, kus kapital protsente kannab, see välja võtta ning mahutada sinna, kust protsente ei saa, ja sellega riigile suurt kasu saata. Kardab vist, et pank pankrotti jääb, ja raha seal kaduma võib minna. Millegipärast on ta aga seda valgust isegi Majanduseministri eest varjanud. (Minister J. H ü n e r s o n: Kui eelarvet kokku seati, ei olnud seda triiphooonet veel parandatud.) Ei olnud? — Aga kui eelarve esitati, siis oli see juba valmis. Niisama nagu ei teadnud Majanduseminister, niisama varjati seda eelarve-komisjonis. Arvan, et härra minister süüdistab siin asjata komisjoni liikmeid, et meie polevat küllalt küsimusi esitanud. On imelik nõuda, et alati peaks küsima, kas need tööd pole juba tehtud, milleks krediiti nõutakse. Ma arvan, et kui tullakse komisjonis krediidi nõudmisega ehituste püstitamiseks, siis on ometi põhjust eeldada, et neid alles tahetakse püstitada hakata. Kui iga paragrahvi juures, millega krediiti nõutakse, küsiksime, kas need ehitused vast juba püstitatud ei ole, siis oleks see ebaloomulik. Valgust lasti komisjonis paista sootu teisest küljest. Teatati nimelt, et on kavatus Hollandist või ei tea kust loorberipuid tellida. Need puud ei ole veel kohal, arvatavasti ei tulegi siia, sest krediit kustutati. Toodi ette, et riik saab sellest niija niipalju kasu, kui hakkame ise loor-

bereid kasvatama, sest meil tuleb aastas mitu korda loorberipuid üürida, mis väga palju maksma läheb. Kui aga puid kasvatada tahame, siis peab ka koht olema, kuhu need panna, ja selleks tulevad vastavad ruumid remonteerida. Sellest ei öeldud aga midagi, et seal on juba kallid lilled sees, ja seepärast tuleb see töö ära teha. (Minister J. H ü n e r s o n: Aga meie nägime, et asi nii on!) Räägiti, et alles tulevikus tahetakse sellega, et puid tellitakse, riigile suuri kasusid saata. Kui Kohtu- ja siseministri kohustetäitja arvab, et tema võib eelarve seadust rikuda, kui aga tema arvates riik selle läbi kasu saab, siis loogiliselt mõeldes tuleks ka teistel ministritel vastavalt talitada ja eelarve seadusest mitte kinni pidada, et seeläbi riigile kasu saata. Minu arvates on eelarve seadus samasugune kui iga teinegi seadus, millest ka ministritel tuleb kinni pidada. Kui härra Hünerson aga, kui kindralprokurör, arvab, et nii on õige kui tema talitab, ja seda soovib ka teisi ministreid teha, et enne asjad ära ostetakse ja majad ümber ehitatakse, kui krediit määratud, siis annab ta kõige halvema tunnistuse oma arusaamisest seadustest. Loomulik see kord ei ole. Kui tema arvab, et summad, mis vangide tööd saadakse, lähevad kohtuministri käsutada, siis eksib, sest selle kohta on vangistuseadus olemas, kus täpselt ette nähtud, kellele need summad kuuluvad ja milleks neid võib tarvitada. Vangistuseaduses on otsekohe ette nähtud, kuidas viisi minister võib neid summasid kasutada, mis vangide tööd sisse tulevad, ja selle järgi ei ole need summad tema piiramatus käsutuses, et ta võiks nendega riigi töid teha ja ehitusi püstitada. Niisuguseid õigusi seadus ministri ei anna, ja kui minister tuleb Riigikogu kõnetooli oma teguviisi õigustama ja ütleb, et see seaduslik oli, siis tuleb küll kaunis halvale arvamisele selle ministri õigusetunde kohta asuda. Teine asi oleks, kui ta tuleks ja ütleks, et see talituseviis ei olnud küll seadusepärane, kuid oli sisuliselt vajalik, siis sellest veel saaks aru. Aga öelda, et see kõik ka vormiliselt õige on, see on lubamatu. (Minister J. H ü n e r s o n: Ega see vorm ka ei toida!)

H. M a r t i n s o n (s t p): Mulle jäi meelde üks lause härra ministri kaitsekõnest kodifikatsiooni liikmete tasu asjas, kus ta ütles, et kui hobusele kaeru ei anta, siis ei jõua ta ka tarvilkult tööd teha. (Minister J. H ü n e r s o n: Kaerad ära ja piitsa juurde!) See väga õige põhjendus annab mulle julgust üht teist asja meelde tuletada, mis hiljuti sündis. Mina tegin rahaasjanduse komisjoni laiendatud

koosseisus ettepaneku, Riigikogu käskjalgadele väikest ületunnitatu määrata. See summa oli väike, kõigest 1000 krooni suur. Meie kõik näeme ja teame, kui ülekoormatud Riigikogu käskjalad tööga on. Nende tööpäev ei piirdu 8 tunniga, tihtilugu on see 10, 12, 16, isegi 20 tundi pikk. Niikaua kui inimesed siin on, Riigikogu, komisjonid või kantselei tegevuses on, peavad nemad ka töö ajal siin omal kohal olema, peale selle veel kutsete ja teadete laialikandmine mitteharilikul ajal, ja palk selle kõige eest on neil õige väike teistega võrreldes. (Minister J. H ü n e r s o n: Kas teiste käskjalgadega?) Ütleme... (P a h e m a l t p o o l t: Riigikogu liikmetega.) Ettepanek lükati aga tagasi, ja härra minister ise vist ütles, et valitsus ei ole veel selle kohta seisukohta võtnud. (Minister J. H ü n e r s o n: Ega mina mitte. Aga kui Teie selle ettepaneku teete, siis mõelge minu ministeeriumi käskjalgade peale ka.) Miks mitte, kui minule need teatavaks tehakse, ja ministeerium ise seda ei tee. Mina ei julenud seda ettepanekut siin korrata, ette teades, et väikese inimese, lihttöölise kohta ei tunnustata seda põhimõtet, mida kõrgema ametniku kohta, kellest arvatakse, et temale tingimata kaeru peab antama, muidu oleks ta tööjõuetu. Lihtinimest nagu näha tahetakse piitsa varal sundida tööd tegema. Härra minister ei rääkinud sõnagi sellest, kuidas valitsus minu ettepaneku peale vaatab, võibolla unustas ta selle, siis on see andeksantav, võibolla, pidas ta seda nii tühjaks asjaks — siis on see jälle iseloomustav selle ringkonna kohta, kuhu praegune härra minister kuulub ja kellele kehva inimese asjad muret ei sünnita.

Pea veel niipalju tähendama, et kogu selle Rapla elanikkude märgukirja asjas ei ole valitsus neid lootusi täitnud, mida temalt oodati. Kui see ettepanek oleks käinud mõnele kõrgemale ametnikule, jõukamale inimesele toetuse määramise kohta, siis võibolla oleks see ka vastuvõtmise leidnud. Aga et siin mängus lihttöölised, üks neist lihtne päevatöölise ja teine käsitöölise, potisepp, siis on lugu teine. Need inimesed lootsid popsiseadusele, mis aga nende varandust tarvilkult kaitsta ei suutnud.

Arvestades seda, kuipalju põhjendatud pahameelt on see sünnitanud, kui meie jõukamatele inimestele on võlgu kustutatud või kingitud, siis on enam kui õigus, et Riigikogu katsuks osaltki seda oma süüd heaks teha, mis sellekohase seaduse puudumisel esile tulnud.

Selle summa lubamisega saaks ka „väike mees“ tunda, et valitsus mitte üksi jõukat kihti ei toeta, vaid tarbekorral

oma süüd ka kehva inimese kasuks püüa heaks teha.

Loodan, et kõik Riigikogu liikmed minuga ühinevad ja selle summa lubavad.

Kohtu- ja siseministri kohustetäitja Hariduse- ja sotsiaalminister J. Hünerson: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Rkl. Martinson nähtavasti meeleldi soovis, et mina oma seisukoha avaldaksin selle küsimuse kohta, mis ta üles tõstnud. Pean ütleva, et siin on tegemist väga sügavaleulatuva ja põhjaneva juriidilise normiga. Meil, mittejuristidel, härra Martinson'il ja minul, on kerge lahendada mõnd juriidilist normi või põhimõtet, seda maksvaks või mittemaksvaks otsustada ja öelda, et seda ärgu olgu. Siiski pean ütleva, seda ei saa ühe või paari paragrahvi ära korraldada, vaid see põhimõte käib läbi kogu meie seaduseandlusest ja seaduste ümberotsustamistest ja korraldamistest. Lugu on nõnda, et Maaseaduse mõiste järgi on hooned ja muud ehitused, mis maa peale tehtud, selle maa päraldised. Ja kui maa ära müüakse, siis müüakse hooned sellega ühes, sellest hoolimata, kelle omad nad võiksid olla. Seda juriidilist printsiipi kaotada ei ole kerge asi. Ma arvan aga, et seda küsimust võib vast sel teel lahendada, et neile paarile lihtsale inimesele, kes meie seaduseandlust ei tundnud ja oma varandusest ilma jäänud, kuidagiviisi abi muretseda. Tuleb järele kaaluda, kas sellel alal mingisugust võimalust ei ole. Mul ei ole otsekohest võimalust mingisuguseid lubadusi anda selle kohta, aga ma tahtsin tähendada, et endisel ajal, kui Riigivanema käsutuses olid suuremad summad, on seesuguseid raskeid küsimusi nende summadega lahendatud. Siin on katsutud üks-ja teinekord meeleolu luua, just nagu ei oleks Riigivanema käsutuses olevaid summasid tarvis, just nagu läheksid need summad mingisugusel ülearusel teel kulutamisele, aga siin ometi näete, et on üks niisugune nähtus, ja neid nähtusi on meie elus palju ja sagedasti, kus seaduse põhjal on kodanikule ülekohut tehtud, ja seda saab ainult sel viisil heaks teha, et seda teisel viisil, kui see ülekohus on aineline, tasutakse. Aga kui meil nüüd Riigivanema ja eriliselt, otstarbet nimetamata, valitsuse käsutuses olevaid summasid kärbitakse, siis jäävad seesugused võimalused ka vähemaks, ja sellelt seisukohalt tuleks käesolevale eelarvele ka mõelda, nii et sel teel mingi lahendus võiks siin olla, ilma et seaduse printsiipe pruugiks teiseks muuta.

Kaasaruandja J. Soots (lõpusõna): Need küsimused, mida rkl. Jõeäär täna siin käsitles, tõsteti tema poolt ka laien-

datud rahaasjanduse komisjonis üles, ja seal anti ka seletusi nende kohta. Ka siin andis härra Kohtu- ja siseministri kohustetäitja täna seletusi nende kohta, seepärast arvan, et nende küsimuste juures minul ei tule peatuda.

Mis puutub konkreetsetesse eelarve muutmise ettepanekutesse, siis ka need olid esitatud härra Jõeääre poolt juba laiendatud rahaasjanduse komisjonis. Suur hulk neist ettepanekutest, nagu rkl. Jõeäär ise seletas, on põhjendatud ainult seega, et mineval aastal oli vähem kulutatud nende paragrahvide järgi, ja seepärast on tarvis ka käesoleval aastal see paragrahv viia mineva-aastase normi sisse. Laiendatud rahaasjanduse komisjon, kaaludes seda motiivi, leidis, et mineva-aastane eelarve ei ole kokku seatud mõne ilmeksimatu paavsti poolt, mis peaks olema kohane ka tulevaks aastaks. Hoopis vastupidi, laiendatud rahaasjanduse komisjon leidis, et on päris loomulik, et kui mineval aastal mõne asja kor-daseadmiseks nõuti suurem summa, et siis sel aastal sama paragrahvi järgi tuleb vähem nõuda ja vastupidi, — kus mineval aastal olid suuremad tööd tegemata jäetud ja vähema summaga läbi saadud, et seal sel aastal tuleb summasid suurendada, et tarvilik töö ära teha.

Teiste üksikute ettepanekute kohta on härra Kohtu- ja siseministri kohustetäitja seletusi andnud, seepärast ma neid enam ei puuduta. Tahaksin meelde tuletada, et komisjonis selgus, et riigi auto politsei käsutuses kasutamine tulevat juba seepärast odavam kui taksiauto, et taksiauto tuleb pidada juht, kuna politseinik peab ise autot juhtima, tema täidab ise juhi kohuseid, tähendab riigi auto juures tuleks vähem inimesi ülal pidada, ja seepärast tuleks sõit riigi autol odavam.

Mis puutub härra Martinson'i ettepanekusse, 5.000 krooni võrra eelarvet suurendada ja see summa võtta üksikute isikute kahjutasudeks, siis rahaasjanduse komisjon laiendatud koosseisus leidis, et ei käesolev ministeerium, ega ka see paragrahv ei ole need kohad, kus seda küsimust tuleks käsitleda. Kui see summa ka võetaks sellesse paragrahvi, siis vastav minister ei saa selle summaga midagi peale hakata, sest praegusel ajal puudub seaduslik alus selle summa väljaandmiseks. See asi tuleks teisel teel lahendada.

Seepärast ei saa mina laiendatud rahaasjanduse komisjoni nimel nende ettepanekutega ühineda, mis tehtud härra Jõeääre ja härra Martinson'i poolt.

Juhataja: Rkl. Martinson'i ettepanekust tuleb praegu hääletamisele esimene osa — kulude suurendamine. Rkl.

Jõeäär nõuab peatükk I § 14. lit. a kohta käiva ettepaneku eraldi hääletamist.

(Hääletatakse.) Rkl. Jõeääre ettepanek peatükk I § 14. lit. a kohta on tagasi lükatud 31 häälega 18 hääle pooltolemisel.

(Hääletatakse.) Rkl. Jõeääre ettepanek muus osas on tagasi lükatud.

(Hääletatakse.) Rkl. Martinson'i ettepaneku esimene osa on tagasi lükatud, — seega langeb ära rkl. Martinson'i ettepaneku teine osa.

Kohtu- ja siseministeeriumi ning Majanduseministeeriumi korralised kulud võetakse vastu.

Vaheaeg kl. 19.04 min.—kl. 19.26 min.

Põllutööministeeriumi korralised kulud võetakse vastu.

(Teedeministeeriumi korralised kulud.)

M. Mihkelson (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ühenduses Teedeministeeriumi eelarvega tõusevad päevakorrale mõned küsimused, mis puudutavad Teedeministeeriumi teenistuses seisvaid isikuid ja töölisi. Meie teame, et eriti raudtee- ja postivalitsuste teenijate ja tööliste seisukord on võrdlemisi raske. Nende töö iseloom on säärane, et neil tuleb olla tööl mitte ainult tööpäeval, vaid ka pühapäevil ja suurtel pühadel, näiteks vedurijuhtidel ja rongi liikuva koosseisu teenistuses olevail isikuil ning posti-, eriti aera telefoniteenijal. Kuigi on raudteelastel erilises seaduses, mis avaldatud Riigi Teatajas nr. 4 — 1926, õigus saada teatud kindlakujulist puhkust vähemalt 4 päeva kuus, ei ole sellest seni kinni peetud, ja inimesed on otsekohe sunnitud raudteel töötama vaatamata puhke- ja pühapäevadele; neil tuleb sagedasti üleval olla ööd läbi, neil on raske moodustada kindlat kodu, vaid nad on sunnitud seda otsima seal, kus rong peatub ja leidma seal enesele kodu. Samal ajal on neil rasked teenistustingimused, ja need on seda raskemad, et mõjuvad kindlasti tervisele, mille tõttu haigete, eriti tiisikusehaigete protsent suur on. Ja kui Vabariigi Valitsus ega vastav raudteevalitsus ei leia võimalust anda neile puhkust, siis on see ikkagi ülekohus.

Teine ülekohutune näht, mis otsekohe sellega ühenduses, on see, et raudteelastele kui niisugustele on praeguse eelarve järgi arstimiskulusid õige tunduvalt vähendatud. See vähendamine ulatub mõnel alal 35—45%-ni. Nagu ma tähendasin, on raudteelaste ja ka postiteenijate teenistustingimused raskemad, kui muudel aladel, ja haigete protsent ka kõrgem, mille

tõttu vähendada arstimiskulusid määrani, mis pea kahekordselt ületab valitsuse poolt kavatsatud vähendamise, nimelt 20% asemel 35—45%, on ülekohtune näht. Sel alal on Vabariigi Valitsus talitanud ikkagi seadusevastaselt: ei ole meil üldiselt maksma pandud veel uus haigusekindlustuse seadus, millega tahetakse jätta riigiteenijate kanda 20% haigusekindlustuse summast, kuid eelarvesse on võetud vastavad kalkulatsioonid, mille põhjal inimesed 20% võrra jäetakse arstibita. See ei ole seadusepärane näht, ja võib rääkida, et see on jämedal kujul seaduse rikkumine, kui mõni seadus ei ole jõusse astunud, aga avansina — tulevase seaduse arvel — tõmmatakse maha võrdlemisi suured krediidid, pealegi kõige vajalikumad. Ühtlasi raskendab see niikuinii halbades teenistuseoludes olevate riigiteenijate seisukorda, vähendades töötasu.

Peale selle on raudteel koosseise äärmiselt kärbitud. On tõmmatud kokku aastate kestel Teedeministeeriumi alal koosseise, ja selle tagajärjel on mõnedes jaamades, kus üksikud inimesed teenistuses, neile pandud kümnet laadi kohustusi. Kui nüüd alamkomisjonis, kus arutamisel oli Teedeministeeriumi eelarve, tõusis küsimus, kuidas hakatakse uusi ehitatavaid raudteid isiklike koosseisudega varustama, siis valitsuse esindajad seletasid, et koosseise ei mõeldagi suurendada, vaid töö pannakse praegustele ametnikkudele ja töölistele. Praegu on raudteid Eestis laiarööpalisi — 1.128,2 km, kitsarööpalisi raudteid — 758,3 km, ehitatakse juurde Rapla-Virtsu kitsarööpalist raudteed 97 km ja Tartu-Petersi laiarööpalist — 87 km, seega kogusummas 184 km ehk keskmiselt 10%. Ja kui meie mõtleme, et meie peame praegusele koosseisule panema üle 10% uusi kohustusi juurde, siis näib see samuti ülekohtune olema, kuna just koosseisude kokkutõmbamisega seletatakse puhkuse mittesaamist ja tööpäeva ülipikkust.

Peale selle peab konstateerima fakti, et ka senine arvete kontrollimise kord, mis raudteel valitseb, iseäranis, mis maksma pandud Riigikontrolli poolt, paistab veidi ebamäärane olema, sest see on väga keeruliseks tehtud. Meil nõutakse Riigikontrolli esindajate märkust eelkontrolli korras ka kõige väikesematele arvetele, kuigi Riigikontrolli seadus seda ei nõua. On viimastel päevadel kuulda olnud, et on kavatsus seda korda muuta. Võibolla, et need sõnad aitavad kaasa selleks, kuna paistab olema ebaotstarbekohane, et pabereile puhtvormaalselt märkusi tehakse, kuna tehtud tööd sageli ei kontrollitagi. See ei ole otstarbekohane.

Peale selle inventari kustutamise juures nõutakse, et iga väikesemagi inventari, näiteks mõne labida, kustutusest peab teatama tingimata Riigikontrolli esindajale. Kas viimane sõidab kohale või mitte, see on tema asi, igatahes peab sellest teatama, kas telefoniga või kirjateel. See kindlasti sünnitab otstarbetuid kulusid ja juba sellepärast paistab ka ebaotstarbekohane olema.

Nii et kui meie sellest vaatekohast vaatame raudteelaste ja posti-, eriti telefoniteenijate seisukorda, siis peab ütleva, et ei ole neil eelarves ette nähtud küllaliselt arstimiskulusid, ei ole võimalust saada puhkust, ei arvestata ka nende nõudmisi, mis puutub nende tööpäeva pikkusse, kuna neil sageli tuleb töötada üle normi, mis seaduses ette nähtud. Koosseisud on kärbitud ja tahetakse veelgi uusi kohustusi peale panna. Sel juhul tuleb Riigikogul sellele tähelepanu pöörata, et säärane ebaloomulik seisukord muutuks paremaks.

Seepärast teengi ettepaneku, vastu võtta järgmine sooviavaldus: „Riigikogu avaldab soovi, et raudteeteenijatele ja -töölistele võimaldataks puhkuse saamist ning kindlustataks seaduslik tööpäeva pikkus.“

Peale selle on mul veel raudtee eelarves teha üks parandus. Selle paranduse tegin ka eelarve-komisjonis, nimelt peatükk III. Raudteevalitsus — sisse võtta § 15. uus summa p. h all: h) raudteelaste kodule 5.000 kr.

Selle ettepaneku põhjenduseks võin ette tuua järgmist. Meil on maksev seni Vene ajast pärit raudteeseadus. Selle seaduse põhjal läksid kindlakujulised summad, mis saadi väljalunastamata kaupade müügist, väljalunastamata lunamaksu j.n.e. näol raudteelaste hoolekandeesutistele. Meil maksva Raudteelaste kodu eriseaduse alusel läksid need summad raudteelaste kodule. Saadavate summade ja osalt ka teiste tulude arvel suutis raudteelaste kodu organisatsioon ülal pidada Kaarepere lastekodu ja teisi asutisi. Selle lastekodu seisukord on praegu aga niivõrt raske, et ta möödunud suvel ei suutnud lastele suve läbi toetust anda. Lähemal ajal aga kaotab jõu veneaegne raudteeseadus, kuna sellekohane raudteeseaduse eelnõu on juba üldkomisjoni jõudnud, ja lähemal päevil võetakse vastu. Uus raudteede seadus aga ei näe ette toetuseandmist raudteelaste hoolekandeesutistele, ja seega jääb raudteelaste kodu täiesti toetusetu. Sellega asetame seniolevad asutused veelgi raskemasse seisukorda, kui nad praegu on, kus ei suudeta asutisi ülal pidada. Seda vähem võivad nad

tulevikus neid ülesandeid täita, mis neile pandud. Seepärast on loomulik, kui võtame eelarvesse summa, mis läheb toetusks raudteelaste kodule, ja nimelt 5.000 krooni.

Juhataja: Rkl. Mihkelson on esitanud sooviavalduse, mis tuleb ettekandmisele eelarve II lugemise lõpul.

Rkl. Mihkelson on esitanud ettepaneku, Teedeministeeriumi eelarvesse peatükk III. Raudteevalitsus — sisse võtta § 15. uus summa p. h all: h) raudteelaste kodule 5.000 krooni. Selleks vajalik summa võtta III peatüki § 1. tehtud kärpimisest.

Teise sõnaga, III peatüki teenistuse-tasu vähendada 5.000 krooni võrra.

Kaasarundaja K. Tonkman (lõpüsõna): Rahaasjanduse komisjonis, kus see ettepanek põhjalikult läbi kaaluti, leiti, et seda ei saa toetada.

Edasi, kui kustutada teenistusetasust 5.000 krooni, siis ei jää enam vajalikkusummat, ja sellepärast tuleks siis ametnikke lahti lasta, mis aga kokkukõlas ei ole ettepaneku-tegija kõnega, kus ta soovib rohkem lisajõude palgata, et raudteelastele rohkem puhkust võimaldada.

Rahaasjanduse komisjoni nimel ei saa tehtud ettepanekuga ühineda.

M. Mihkelson'i ettepanek lükkatakse tagasi.

Võetakse vastu Teedeministeeriumi ja Välisministeeriumi korralised kulud ning riigi võlad.

Võetakse vastu Riigivabaneema ja riigikantselei ning Hariduse- ja sotsiaalministeeriumi erakorralised kulud A. Riigikeskasutuste kulude osas.

(Kaitseministeeriumi erakorralised kulud A. Riigikeskasutuste kulude osas.)

E. Pesur (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Ma tahtsin eriti tähelepanu juhtida ühele asjaolule, millele ka eelmistel eelarve arutamistel Riigikogu tähelepanu juhitud, kuid tagajärjeta. Sõjaväe poligoniplats, mis asub kolme suure küla keskel, nimelt Kaberneeme, Kaberla ja Ihar-salu, on rahvale väga hädaohtlikuks saanud, hädaohtlikuks sellepärast, et laskeharjutuste ajal on seal kodanikud haavata saanud. (J. Soots, põl: Kes sai haavata?) Kohalik elanik sai haavata. (J. Soots, põl: Kus ta oli?) Ta viibis oma kodu ümbruses. On juhtumisi ette tulnud, kus lapsed õues mängivad, ja nende juurest on kuulid mööda lennanud, isegi majadesse on kuulid sisse tulnud. Selle tõttu on see plats kodanikkudele hädaohtlikuks saanud. Peale selle on kalamestelt, kellel väikesed maalapid olid,

need maalapid võõrandatud ja antud sõjaväe poligoni alla, hiljem aga vähempakkumisel hoopis võõrastele kaugelt tulnud inimestele kasutada antud, sest kalamehed, kes väga kehvad, ei suuda võistelda nendega, kes väljastpoolt tulevad. (Vahel hütüded pahemalt poolt.) Eel tähendatud asjaoludel tahtsin tähelepanu juhtida sellele, et sõjaväe poligoniplats ei tohiks asuda niisugusel kohal, nagu see praegu asub. Kolme küla vahel on see sõjaväe poligon, ja seepärast ma mõtlen, et meie Kaitseministeerium peaks sellele tähelepanu pöörama ja asja nii lahendamata, et see inimestele hädaohtlik sõjaväe poligon sinna paigutataks, kus ta vähem rahva hulgas oleks, ja kus rahvas nii tihedasti ei asuks, kui seal randades.

Võetakse vastu Kaitseministeeriumi erakorralised kulud A. Riigikeskasutuste kulude osas.

Võetakse vastu Kohtu- ja siseministeeriumi, Majanduseministeeriumi ja Põllutöministeeriumi erakorralised kulud A. Riigikeskasutuste osas.

(Teedeministeeriumi erakorralised kulud A. Riigikeskasutuste osas.)

M. Mihkelson (stp): Teedeministeeriumi erakorralises eelarves on neli summat, millised vajaksid veidi selgitamist. Kolm summat on enam-vähem ühtlaadi, kuna need summad on nähtud ette eriseadustes, millised juba mitu aastat maksivad ning avaldatud Riigi Teatajas. Nende seaduste alusel on juba kolm, neli aastat antud välja vastavaid summasid. 1930./1931. a. eelarve teeb aga järsu pöörde, ei täida eriseadust, vähendades neid summasid miinimumini. Üheks sääraseks summaks on Peipsi veepinna alandamise krediit. Selleks on ette nähtud esialgses eelarves 150.000 krooni, mida eelarve-komisjon suurendas 182.511 kroonini, kuna aga eriseaduses on 1930./1931. aastaks ette nähtud 260.000 krooni. Seega tuleb konstateerida, et sellel alal on umbes 7½ miljonit senti vähem antud, kui oleks pidanud andma. Nagu valitsuse esindajate seletustest komisjonis ja Riigikogus võib järeldada, polevat riigikassal praegu summasid, ja pealegi olevat see teisejärgu tähtsusega küsimus. Seda ei saa kuidagi õigeks pidada, kuna Peipsi veepinna alandamine on väga suure tähtsusega küsimus, milline puudutab tuhandeid peipsiäärseid põllupidajaid. Peale majandusliku külje on selles küsimuses veel teine puhtvormiline külg: Peipsi veepinna alandamise seadus on jõusse astunud, ja selle seaduse põhjal on mitu aastat järgi mööda antud krediite, ja nüüd korraka tõmbab praegune valit-

sus kriipsu sellele. Seega ei arvesta praegune valitsus maksivaid seadusi, kuna ometi oleks ta pidanud enne krediidikärpimist nõudma seaduse muutmist ja selleks pöörama Riigikogu poole. Seda aga tehtud ei ole. Ma ei kujuta üldse ette valitsust, kes ise ei täida maksivaid seadusi. Praegusel juhtumisel on aga see sündinud. (M. Juhkam, tõer: Neid valitsusi on juba ammu enne olnud.)

Teise seadusevastase vähendamisena on Teedeministeeriumi erakorralises eelarves veeteede valitsuse osas ette nähtud hüdrotehnilisteks ehitusteks meresadamates tunduvalt vähem summa, kui eriseadus ette näeb, kuna seal figureerib 42 tuhat krooni.

1928. a. Riigi Teatajas nr. 47 avaldatud Rannasadamate arendamise ja selleks krediidi määramise seaduses on rannasadamate arendamiseks määratud krediiti 1930./31. a. eelarve järgi 196.000 krooni. (M. Juhkam, tõer: Meil on veel üks seadus, see on õhulaevastiku seadus, kuidas sellega on?) Sellest räägime võibolla edaspidi. Seega võime öelda, et käesoleval juhul on rannasadamate arendamiseks antud peaaegu 16 miljonit senti vähem, kui seda seadus ette näeb. Seda ei saa kuidagi õigustatuks pidada, kuna sadamatepuudus takistab meie laevastiku arendamist. Ka meie kalameeste seisukorda raskendab tunduvalt varjusedamata puudumine. Kui aga Vabariigi Valitsus arvab, et seadus ei ole kohane, siis oleks pidanud valitsus novelliga nõudma selle muutmist enne, kui krediiti kärpida. Kui see summa sääraselt eelarvesse vastu võetakse, siis paneb see raskesse seisukorda suure hulga elanikke, paljud tööd jäävad pooleli, ja meie kaubalaevastiku arenemist takistatakse. Seepärast on väga ja väga küsitav, kas see valitsuse samm küllalt otstarbekohane on ja soovitud laadi kannab.

Kolmandaks sellelaadiliseks krediidiks osutub summa sisemiste veeteede korraldamiseks. Eriseadusega on selleks määratud 1930./1931. eelarve-aasta peale 109.550 krooni, kuna eelarvesse on võetud selleks otstarbeks kõigest 10.000 krooni. See vähendamine paneb raskesse seisukorda eriti meie põllumajanduse. Ka siin kordub samalaadiline nähtus, nagu eelmise kahe summa juures.

Nii näeme, et eriti mingisuguseks valulapseks, valitsuse pealetungi objektiks on osutunud veeteede valitsus. Täheb, praeguse valitsuse politika neis küsimustes on, et meie mereasjandust, sadamaid ja sisemisi veeteid ega Peipsi veepinda ei tarvitse korraldada. See on arvatavasti põhimõtteline seisukoht, ja säärasena seda võttes peab ütlema, et praegune

valitsus on vaenulik nimelt neile isikuile, neile rühmitustele, kelle eluüalpidamine on otsekohe seotud merega, seega kalameestele, laevameestele, osalt ka põllumeestele, eriti aga saarte elanikkudele.

Peale selle on erakorralises eelarves veel summa, milline vajab selgitamist, nimelt peat. III. Raudteevalitsus, § 2. Raudteevõrgu arendamine — 2.915.000 krooni. See summa on ette nähtud Tartu-Petseri ja Rapla-Virtsu raudtee ehitamise jätkamiseks. Ühenduses sellega kerkivad üles küsimused, mis orgaaniliselt seotud selle osaga. Nagu teate 1928. a. alustati uute raudteede ehitamist. 1928. a. avaldati Riigi Teatajas nr. 61 koosseis, mis hakkas maksma 1. juulist 1928. Selle järgi on Tallinnas, kus keskasutus asub, ette nähtud 26 isikut, kes saavad aastas palka 45.120 krooni. Peale selle Tartu-Petseri raudtee ehitamise järelevalvel 24 isikut, kes saavad aastas palka 42.960 krooni ja Rapla-Virtsu raudteel 25 isikut — aastapalgaga 43.500 krooni. Kui siia juurde lisame uute raudteede ehitaja härra K. Ipsberg'i palga ühes esindussummadega 1.000 kr. kuus ehk 12.000 kr. aastas, siis läheb maksma aastas uute raudteede administratsioon 143.580 krooni, seega peaaegu 14½ miljonit marka. Milles aga seisab uute raudteede administratsiooni ülesanne? Eriti aga pärast seda, kui Tartu-Petseri raudtee ehitamine anti kindla lepingu alusel ühele Taani firmale ja Rapla-Virtsu raudtee ehitamine anti kolmele eraettevõtjale? On loomulik, et need 75 ametnikku — vähemalt koosseisu järgi peab niipalju olema, sest selles ei ole Riigi Teataja kaudu minu teada seni muudatusi tehtud — pidid teostama järelevalvet ja tegema tehnilisi töid ehitatavatel raudteedel. Tegelikult aga näeme, et 75 inimest ei suutnud korraldada ei järelevalvet ega ka tehnilisi töid, milliseid on lastud teha kõrge tasu eest väljaspool. Alles hiliuti, vähemalt kõneldi sellest tööliste ringkondades, olevat aset leidnud Tartu-Petseri raudteel näht, et anti lumeväravate tegemiseks vajalikkude laudade valmistamine, õigemini saagimine liipripakkudest, ühele firmale säärase taksiga, mis on umbes 25 korda kallim, kui kuskil mujal tööstuses. Maksti nimelt igalt saetavalt jooksvalt meetrilt 25 senti. Riigi metsatööstus võtab samalaadilise töö eest kõigest 22—25 krooni ühelt standardilt ehk umbes 1—1,3 senti jooksvalt meetrilt. Kui nüüd ümber arvestada uute raudteede direktiooni poolt makstud summadega, siis saame umbes 500 ja isegi rohkem krooni ühelt standardilt. Loomulikult selle läbi pidi kannatama riik. Ma ei tea, kas sellele nüüd piir on pandud. Ka

Rapla-Virtsu raudteel oli samalaadiliselt tarvis liipripakkudest saagida lumeväravate laudu ja kokku lüüa lumeväravad. Kui ma ei eksi, ka seal pöörasid üksikud inimesed, kes esialgu olid pealtvaatajad, vastavate asutuste tähelepanu asjaolule, et maksvas lepingus, mille ehitatavate raudteede direktioon oli sõlminud eraettevõtjatega, maksti 10 kuni 20 korda suuremat tasu, kui seda maksti riigi metsatööstuses. Ometi, nagu teada, töötab riigi metsatööstus majanduslikul alusel, mille tõttu ei ole põhjust kahelda, et ta töötaks erakorraliselt odavalt. Uutel raudteedel olevat läinud ühe standardi saagimine maksma 380—400 krooni, ja riigi kahju olevat 3—4 miljonit senti suur. Lumeväravad, milliseid valmistavad eraettevõtjad 1,20—1,50 kr. tükk, minevat riigile nüüd maksma üle 2,50 kr. Säärase tegevuse juures ei ole imestada, kui praeguehitatavate raudteede direktiooni juhataja, andes ajakirjandusele alles hiliuti informatsiooni, seletas, et ehitatavad raudteed ei tulevat välja oma kokkuseatud eelarvega, vaid ehitusetööd minevat maksma 150 miljonit senti rohkem. See on igatahes hirmuäratav summa, ja võibolla see ei ole veel kõik. Ma lugesin seda informatsiooni, mis ilmus ajalehtedes. Ülekuluste kohta avaldati „Päevalehes“ nr. 19 ametlikult poolt järgmist: „Tegeliku töö läbiviimiseks on möödapääsematu ülekulu, mis ületab 1.500.000 krooni. Ülekulu sünnitavad sildade tööd, kuna seks otstarbeks muudetakse jõgesid; tulekindlad hooned; puurkaevud. Puurimise juures ei ole teada, kui kõrgele jääb vesi, ja ei olda selgusel pumbasüsteemide üle. Ülekulu suurendavad veelgi imbutud liiprid.“ Edasi seletab ülekulutustest üksikasjalisemalt uute raudteede direktiooni juhataja: „Sildade kulud on võrdlemisi suuremad, kui nähtud ette eelarves. See on seletatav sellega, et projektid vananesid ja uurimised kohapeal polnud täpsed. Ettenähtud 509.000 krooni asemel tuleb kulu üle miljoni krooni, seega 100% enam.“ Uskuge, kui raudtee-ehitaja või kalkultatsiooni kokkuseadja seab kokku kalkultatsiooni sääraselt, et tegelikult kulud suurenevad 100% võrra eelarve-summast, siis annab see tunnistust saamatusse või sihilikkusest, sest teisiti säärast tegevust nimetada ei saa. Kas on siin süüdi samad lood, mis ilmsiks tulid lumeväravate tegemise juures, kus mitu miljonit riigi raha mängu visati, või on süüdi üldine korraldamatus sellel alal? Aga fakt on, et ülaltoodu on ametlik informatsioon, ja seda tuleks võtta tõena. Loomulik on, et kui võtame eelarvesse säärase suure summa, nagu seda on 1930./1931. a. eelarves, s. o. peaaegu 300 miljonit, milline läheb

uute raudteede ehitamiseks, siis on selge, et mitte üksi Riigikogu liikmete ja üksikute tegelaste tähelepanu ei tule juhtida seni antud säärase suurte summade ebaõigele kasutamisele ja asetleidnud väärnähtustele, vaid ka ametiasutuste, eriti kontrolli kohus on selgitada, millest on tingitud niisugused väärnähtused ja kas on siin süüdi saamatus või mingisugune kuritahtlikkus.

Kui üldse uute raudteede ehitamisest kõnelda, siis peame konstateerima, et seal aset leidsid ka teised väärnähtused, mis avaldusid eriti Rapla-Virtsu raudtee esimeses jaoskonnas, kus ettevõtja jättis töölistele järjekindlalt palga maksmata, sellele vaatamata, et ta võrdlemisi suured summad sai riigilt. Selle tagajärjeks oli see, et töölistele ei tasutud vähemaidki summasid, ning mõnesaja sendi pärast neil tuli 3—4 korda palga järele käia ja isegi sõita. Kui ma komisjonis pöörasin uute raudteede ehitaja härra Ipsberg'i tähelepanu sellele, tähendas ta, et seal ei saavat midagi teha, ühesõnaga, mingisugust kindlat korda siin maksma pandud ei ole. Minu teada on Vabariigi Valitsus teinud mitme aasta eest otsuse, mille põhjal peavad kõigil ettevõtjatel kindlakujulised tagatised olema, millistest maksmata palgad kinni peetakse. On selge, et käesoleval juhul ei ole talitatud sellest vaatekohast välja minnes, vaid on jäädud ükskõikseks inimeste vastu, kes niioelda niikuinii näjalpalga eest töötavad. Samuti on kaebusi selle kohta, et sunnitakse inimesi, selle asemele, et neile raha anda, ostma kaupa teatud kindlatest kauplustest, mille osanikud, ülalpidajad, kuuldavasti, seda täpselt ei tea, on samad ettevõtjad, kes palka maksavad. (M. Juhkam, tões: Ikka kuuldavasti!) Vaadake, härra Juhkam, selleks, et rääkida sellest kindlasti, peab olema seaduslik dokument, kuigi ka sel korral võidakse teotseda varjunimedega. Eks Teedeminister seleta, kas on see nii või ei ole. Kui Teedeminister esindaja või Teedeminister seletab, et käesoleval asjal on alust, eks siis leita abinõusid, kuidas seda küsimust lahendada. Igatahes töölistega käesoleval juhtumisel on mitmel puhul ülekohut tehtud, ja loomulikult seda on tarvis naelutada, niioelda, häbiposti.

Nii siis on ehitatavatel raudteedel 75-isikuline direksioon, kes aga ei saa otstarbekohaselt korraldada järelevalvet ega tehnilist tööd, mis sünnitab miljoniisi kahje ja sadadesse miljonitesse ulatuvaid ülekulutusi, millised kindlasti põhjustavad püsiva iseloomuga kuuldusi. Ja kui ei leita abinõusid seisukorra parandamiseks, siis on süüdi järelevalveasutused, ametnikud, või kontroll. Loodan, et

need küsimused võibolla selgitatakse. Igatahes üksikute faktide põhjal, mis ette kandsin, on uute ehitatavate raudteede alal midagi niioelda liimist lahti, ja seepärast oleks väga soovitatav, kui siit Riigikogu kõnetoolilt seletaksid asjaomased ringkonnad, kuidas nende asjaoludega tõeliselt lood on.

Teen ettepaneku, suurendada Teedeministeriumi erakorralise eelarve V peatüki § 3 p. b) rannasadama pro 42.000 kr. 196.000 kr., § 4 p. a) sisemiste veeteede korraldamine pro 10.000 kr. 109.550 kr.; peatükk I. § 2. Peipsi veepinna alandamine pro 150.000 kr. 260.000 kr. — kokku pro 202.000 kr. 565.550 kr.

Tähendatud summad on ette nähtud eriseadustes, mispärast Vabariigi Valitsus peaks ära näitama allikad seaduse täitmiseks.

Kuna käesoleval juhul kõik need summad on nähtud ette vastavates seadustes, missuguseid valitsus vaevaks ei ole võtnud muuta enne, kui eelarve esitati, siis on Vabariigi Valitsus kohustatud leidma allikad kulude katteks, mis seadustes ette nähtud.

Peale selle teen ettepaneku, erakorralises eelarves veeteede valitsuse osas, hüdrotehnilised ehitused meresadamates, võtta sisse uus punkt. Siin alajaotusi ei ole eelarves ette nähtud. Teen ettepaneku, peatükk V § 3 p. c all sisse võtta „Kalasadamate uurimistöökde“ ja märkida üles Pärnu-Raeküla, Vormsi, Kõrgesaare ja Kiideva sadamate uurimistöiks 3.000 krooni.

Selleks vajaliku summa kätte võiks saada Teedeministeriumi erakorralise eelarve-peatükk IV § 1, seega riigi raudteevalitsuse eelarvet vähendada selle summa võrra.

Selle ettepaneku põhjenduseks pean ette tooma asjaolu, et need summad on täiesti eelarve-komisjoni poolt maha tõmmatud. On vajalik, et vähemalt uurimistöid toime pandaks, et algbaas pandaks selleks, et kui tulevikus vabanevad summad, siis neid saaks juhtida kalasadamate ehitamiseks. Meie teame, et kalasadamaid on äärmiselt vähe ehitatud krediitpuuduse tõttu, kuid ühes sellega tuuakse tavaliselt ette, et polevat mingisuguseid uurimistöid tehtud. Ja loomulikult on raske krediite enne üles võtta, kui pole tehtud mingisuguseid uurimistöid. Seepärast minu ettepanek tahaks täita tühikut, et võimalik oleks seda küsimust otstarbekohaselt lahendada. Sadamad, milliseid ma üles märkisin, on Pärnu-Raeküla kalasadam, siis Vormsi saare sadam, kus mitutuhat elanikku,

kuid seniajani ühtki sadamat ei ole. Peale selle näeksin ma ühe kalasadama uurimistöde ettevõtmist Hiiumaal, sest Hiiumaal, kus elab üle 20.000 elaniku, pole ühtki kalasadamat. Selleks otstarbeks teen ettepaneku, suurendada 1930./1931. a. Teedeministeeriumi erakorralise eelarve peatükk V § 4, sisse võttes uus punkt c): c) kalasadamate uurimistöödeks (Pärnu-Raeküla, Vormsi Kõrgesaare, Kiideva) 3.000 kr. Suurendus katta Teedeministeeriumi erakorralise eelarve peatükk III § 1. ettenähtud krediidi vähendamisega 3.000 kr. võrra.

Teedeminister A. J ü r m a n: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Rkl. härra Mikhelson'i poolt kanti ette üksikud väärnähtused, mis uute raudteede ehitamise alal olevat ette tulund. Neile kõigile üksikuile küsimusile otsekohest vastust anda on raske, kuna enne tarvis järele vaadata, kas need põhjendatud on. Üldiselt peaksin ütleva suurema etteheite asjas, mis puutub ülekulutust raudtee-ehituse alal, et sel alal ei ole siin tegemist mingisuguse tekkinud väärnähtusega ehituse alal praegu. Siin on seda asja põhjalikult uuritud, pärast seda, kui ma sügisel esimesed andmed sain, et uute raudteede ehitamine kallimaks läheb, kui eelarves ette nähtud. Siis seati otsekohe nõue üles, et tuleb täpsem aruanne anda ja täpsem eelarve, milles ülekulutused oleksid ette näha. Esitati ka uus eelarve, ja seal selgus, et ülekulutused on ette näha uute sildade ehituse alal. Seal on mõnel pool üle 100% ülekulutust.

Siis, kui see küsimus esitati uute raudteede valitsuse poolt, lasin Teedeministeeriumis erijõude — insenere — selle esitatud eelarve järele vaadata. Seal kontrolliti seda eelarvet uuesti ja leiti, et praegu esitatud kavas võiks mõnes asjas silla konstruktsiooni lihtsustada, et seega kokkuhoidu saavutada. Leiti aga ühtlasi, et seda on siiski vähe, ja võibolla on raske seda ka läbi viia, sest selle all võiks vast sildade kandejõud kannatada. Tähenab, kontrollides ei leitud, et esitatud eelarve sildade ehitamise asjus oleks liialdatud.

Minu teada on ka Riigikontroll seda asja arutanud ja sealtpoolt ei ole mingisugust märkust tehtud selle kohta, et oleks ülekulutusi või tegemist ehitustega, mis õiged ei ole, või mis liialdatud. Sellest võib järeldada, et esialgsed kavad, esialgne uute raudteede ehituste eelarve oli liiga pealiskaudselt kokku seatud, mille kohta võib öelda, et seal tuli tõesti tööd teha, nagu linnu lennul. Tuli nii nagu hobuse seljas läbi ratsutada uute raud-

teede ehitamise siht, ilma et aega oleks olnud jõepõhju uurida, kuhu sillad tulid teha. Pärast on siin uurimiste põhjal selgunud, et jõgedel on olnud turbapõhi või mudapõhi, kuhu oleksid tulnud tugvamini ja sügavamini püstitada betoonsambad, millele silla pealisehitus püstitatakse. Säärased ehitused aga võtavad õige suuri summasid. Et aga jõepõhi oli täiesti uurimata, siis ei saa tulla etteheidetega, nagu oleks siin mingisuguse väärnähtusega tegemist praeguste ehituste juures, vaid võiks etteheiteid teha selles mõttes, et meil hirmus kiiresti tehakse kalkulatsioone ja esialgseid eelarveid. Aga nagu teame, omalajal käis Riigikogu peale, et kavad kiires korras esitataks, ning ei antud asutustele ja ametnikkudele aega täpseid kavu välja kalkuleerida, täpseid uurimisi ette võtta. Kavad seati äärmiselt kiiresti kokku ning peale selle muudeti sagedasti viimast kava. (V a h e l h ü ü e.) Ma tähendasin juba, et selles asjas on peale käidud, et kiiresti talitatakse, ei olnud võimalust sillakohti uurida, kust uus raudtee tuleb läbi viia. Nende kavade kokkuseadmiseiga on üleliiga kiirustatud, ja tagajärg on see, et lisaelarvega tuleb umbes 1.500.000 krooni juurde nõuda. (V a h e l h ü ü e.) Ma lasin need uued esitatud kavad eriteadlaste poolt uuesti kalkuleerida, need kavad käisid isegi Riigikontrollis. Kuid kahjuks ei ole suudetud üheski kohas selgeks teha, et uued kavad ja lisa-eelarve oleksid liialdatud. Nüüd on praegu just sildade ehitamine pooleli. Mineval sügisel suuremalt osalt lõppes see samaste esialgne püstitamine, või põhja panemine, aukude puurimine maasse, nii et sellest võib järeldada, et enam-vähem peaks uus eelarve õige olema, sest nüüd on teada täpselt, missugune põhi ühes või teises kohas on.

Kõige suurema osa teevad sillad ülekulutuses, teine osa on veevarustus, mis ei olnud mitmes kohas ette nähtud, ei või aga ette kujutada, et saaks veevarustuseta neid raudteeliine kasutada. Lõpuks tulevad ka ehitused kallimad, kui esialgu kavatsetud. Kõik need kokku võttes teevad suurema summa välja.

Mis puutub üksikutesse ettetoodud väärnähtustesse, et lumeväravate eest on liiga kallist hinda makstud j.n.e., siis selles asjas ei saa mina teile midagi öelda, sest esimest korda kuulen neid asju täna siin, kuid ma lasen järele vaadata, kui palju need etteheited põhjendatud on.

M. V e s t e r b l o m (sks-r): Austatud Riigikogu liikmed! Ma tahtsin ainult paari sõnaga puudutada rannasadamate ehituse küsimust. Siin on mingil põhjusel,

arvatavasti kokkuhoiu mõttes, kõik need summad peaaegu kustutatud, ainult Vergi ja Orissaare sadamatele on jäetud selleks väikesi summasid.

Kui aga vaatame, kas see õiglane on, kas meie rannasõidulaevastik on selle ära teeninud, siis peame sellele eitavalt vastama, sest purjelaevad, mis enamasti kasutavad neid rannasadamaid, maksavad riigile õige suuri summasid. Kui meie kokkuvõttes vaatame ühe niisuguse purjelaeva makse riigile, siis on niikaugele mindud, et nad ka maksavad maanteede maksud. Peale selle on tonnaashi-, sadama-, tuletornide- ja patendimaksud, sest ei lubata niisugusel purjelaeval kodus puid peale laadida ja Tallinna sadamasse tuua, kui ta patenti ei lunasta, kui aga patenti lunastab, siis on samal ajal automaatselt 20 krooni maanteede maksu maksta. (V a h e l h ü e.) Seaduse kaudu on sündinud niisuguseid asju ja on juba makstud. Üks niisugune purjelaev maksab aastas riigile kokku võttes umbes 300 krooni. Kui vaatame, siis leiame, et Vergi ja Orissaare sadamatele on väikesi summasid üles võetud, selle vastu aga Dyrhamni sadam täiesti välja jäetud. Selle sadama on mereasjanduse peavalitsus esijärjekorras üles võtnud, ja see on tähtis kui ainuke varjusadam kõigile Läänemaa laevadele. Igatüks, kes Tallinnast välja sõidab, see on umbes 50 kuni 60 meremiili Tallinnast, läheb sealt läbi, ja nii on seal vahel üle 100 laeva, kes seda kasutaksid. Iga laev maksab riigile aastas 300 krooni, järelikult tuleb riigil 300.000 krooni sissetulekut, mis need laevad maksavad, ja seepärast on neil õigus ka riigilt midagi nõuda. Ma toetan rkl. härra Mihkelson'i ettepanekut, et toetuse-summad üles võetaks rannasadamate ehitamiseks. Kui toetus ei peaks Riigikogu poolt vastuvõtmist leidma, siis teen ettepaneku,

Teedeministerium. Peatükk V. § 3. suurendada 15.000 krooni võrra rannasadama Dyrhamni ehitamiseks.

Juba mineval aastal algas töö, mis nüüd seisab pooleli, tänavune talv oli soe, poolelitööd ei rikkunud, aga võibolla tuleval aastal ei ole talv niisugune ja rikub selle pooleliseisva töö lõplikult.

Kaasaruandja K. T o n k m a n (lõp sõna): Austatud Riigikogu liikmed! Kui uute raudteede ehitamise küsimus rahasjanduse komisjoni vastavas alamkomisjonis arutamisel oli, andis ehituse üle selge ülevaate uute raudteede ehitusedirektor härra Ipsberg. Muu seas selgitas uute raudteede ehituse personaali koosseisu küsimust, mida siin puudutas ka rkl.

Mihkelson. Härra Ipsberg'i seletuse järgi lähevad uued raudteed mitmesugustel põhjustel kallimaks maksta. Härra Ipsberg tähendas, et terves ilmas ei ole inšeneri, kes täpselt välja kalkuleeriks uue raudtee ehituse kava nii, et eelarvet muuta ei tuleks. Inšener Ipsberg tõi näiteid mitme raudtee ehitusetööde kohta, kus ta ise ehitaja olnud, tõi näiteid Saksamaalt ja mujalt, kus eriteadlased sellel alal palju vigu teinud.

Meie uute raudteede ehitamisel osutus puudulikuks, et raudteesiht tuli põhjalikult muuta, kõige rohkem Tartu-Petseri raudtee ja ka Rapla-Virtsu raudtee siht Vanamõisa soos ja Rumma-Vigalas, kus vanad sihid tulid muuta ebasoodsate tingimuste tõttu. On juhtumisi ette tulnud, kus jõepõhi nii pehme oli, et silda ei saanud ehitada, siis tuli jõgi muldkehaga täita ja uus jõgi kaevata ja uuele jõele sild ehitada. Seda kõike ei olnud projekterijatel kuidagi võimalik ette näha. Tegelikul töö selgus, et kalkulatsioonid ei ole täpsed olnud.

Edasi on Virtsu-Rapla raudteel veevarustus teisiti korraldatud, kui eelarves ette nähtud. Eelarves oli ette nähtud puurkaevude süsteem ilma veetornideta, aga nüüd kavatsetakse tornidega veevarustus sisse seada, mis otstarbekohasem. Kui puurkaevudest vett veduritele võtta, siis nõuab veevõtmine rohkem aega, nii et ühe meeskonnaga, ilma vahetuseta ei saaks Tallinna-Virtsu vahet ära sõita, mis raudtee ekspluateerimise kallimaks oleks teinud. Parema veevarustuse juures, mis vähem aega nõuab, võib ühe meeskonnaga Tallinna-Virtsu vahe ära sõita, ja ei pruugi meeskonnale puhkepaiku ehitada.

Eelarves olid ette nähtud imbutamata liiprid. Kuid tegelik elu näitab, et imbutamata liipreid on kahjulik tarvitada, mädanevad ruttu ära.

Projektides olid ette nähtud puuhooned, kuna aga nüüd Vabariigi Valitsus on tarvilikuks pidanud puuhoonete asemele kivihooned ehitada põhjustel, et puumaterjali saamine iga aastaga raskemaks läheb, siis on otstarbekohasem, et raudteede püstitatakse puuehituste asemele kivehitused.

Mis puutub tööliste ja tööandjate vaherkorda, siis on see harilik nähtus, et teatud konfliktid niisugustel kohtadel ette tulevad, kus massilisi tööjõude palgatakse, nagu raudtee ehitamisel. Palgamaksmine kaubapoodide kaudu raudteetöölistelevat tingitud mitmesugustest asjaoludest. Ühelt poolt sellest, et töölised palgasaamise päeval rahaga mõnel pool hoolimata ümber

käivad. Teisel hommikul tööle minnes ei jätku raha leivaostmiseks. Olude sunnil on raudtee-ehitajad sunnitud kauplustega kokku leppima, kust töölisel toiduaineid saavad, mida raudtee-ehitajad palgamaksmise päeval kauplustele tööliste toidu arvel välja maksavad. (L. Johanson'i, stp vahelhüüe.) See ei ole seadusevastane, see kõik sünnib tööliste oma soovil. Mis tuleb sel korral teha, kui tööline raha läbi pummeldab, hommikul tarvis tööle minna, kui ei ole enam leiba ega raha, anna raha, siis läheb pead parandama, aga kui saab poest võlgu tüki leiba, siis sööb selle ära ja läheb tööle. See on tegelik elu. Ei saa inimesi teistsuguseks muuta, vaid peame neid niisugustena võtma, nagu nad tegelikult on. (L. Johanson'i, stp vahelhüüe.) Mina ei tea seda, kas võetakse 20% või mitte.

Pidasin tarvilikuks lühidalt neid mõtteid siin ette kanda, mis rahaasjanduse alamkomisjonis raudtee-ehituse direktori poolt ette toodi. Alamkomisjoni liikmed jäid härra Ipsberg'i seletusega täiesti rahule.

Mis puutub paranduse-ettepanekute, siis ei saa rahaasjanduse komisjoni nimel nendega ühineda, ei leidu katet. Näiteks rkl. Mikhelson'i ettepanek, mis rannasadamate jaoks 42 tuhande krooni asemele nõuab 196 tuhat krooni, siseveeteede jaoks 10 tuhande krooni asemele 109.550 krooni ja Peipsi veepinna alandamiseks määratud 150.000 krooni asemele 260.000 krooni. Käesolev riigi eelarve on liiga pingule tõmmatud, ei ole võimalik neid väljaminekuid teha, nagu riigikassa esindaja seletustest selgus, et kui vastavad seadused on Riigikogu poolt vastu võetud, ei ütle need veel, et tingimata peab riigi eelarvesse need summad võtma, sest küsimus ei seisa kolmandates isikutes. Kui oleks niisugune vahekord tekkinud kolmandate isikutega, siis oleks võinud sel puhul, kui seadus välja antud, kohtuliku nõudmisega esineda, kuid asi on Riigikogu oma võimupiirides, seepärast ei olnud rahaasjanduse komisjonil võimalik ettepanekut vastu võtta, kui see ka hädatarvilik on.

Teine ettepanek — kalasadamate uurimistöiks Kr. 3.000.— sisse võtta —, oli rahaasjanduse komisjonis arutamisel, kuid 2.000 krooni suuruses. Rahaasjanduse komisjoni enamuse arvates ei saa sellepärast raha uurimistöiks lubada, et palju töid lõpetamata, mille kohta vastavad seadused juba maksavad, ja mille täitmiseks raha ei leidu, nagu eelmisest ettepanekust selgus. Seepärast ei leidnud valitsus ega Riigikogu rahaasjanduse komisjon võimalikuks uurimistöiks raha lubada, sest pole võimalik neid täita.

Rkl. Vesterblom'i ettepanek ei olnud rahaasjanduse komisjonis arutamisel, seepärast ei saa sellega ühineda.

Aruandja A. Anderson (lõpusõna): Üldaruandjana pean nende ettepanekute puhul tähendama järgmist. Komisjoni üldarvamine oli, et nende krediitide puhul, kus seni seadus käskinud teatud summa eelarvesse võtta, kus seda aga tehtud ei ole, tulevad esitada Riigikogule novellid vastavate seaduste muutmiseks, millega luuakse võimalus, võtta eelarvesse vähemaid summasid, kui maksvas seaduses ette nähtud. Senise praktilise järgi on võimalik sääraseid novelle esitada ka pärast seda, kui eelarve vastu võetud.

Mis puutub ettepanekute sisusse, mis teinud rkl. Vesterblom, kui ka rkl. Mikhelson, siis pean oma kohuseks öelda seda, et neis ettepanekuis on väga palju seda, mida sisuliselt kahe käega toetama peaks ja mida tagasi lükata ei saaks. Aga, austatud Riigikogu liikmed, teie nägite ju täna, et meie eelarve on tõusnud ümmarguselt 124.000 krooni võrra, ja need ettepanekud, mis Teedeministeriumi erakorraliste kulude alal nüüd lisana tehtud, tõstaksid eelarve-kulusid veel mitmesajatuhande krooni võrra, milleks katet ei ole; ka nägime, et tulud on meil niisugused, et neid suurendada ei saa, ja pealegi on kindel, et Vabariigi Valitsus esitatud uute kulude katteks uut allikat ei suuda näidata. Kui meie need suurenduse-ettepanekud vastu võtaksime, siis ei tähendaks see muud, kui eelarve puudujäägiga kokkuseadmist. Seepärast ei saa mina eelarve üldaruandjana rahaasjanduse komisjoni nimel nende suurenduse-ettepanekutega ühineda ja palun need tagasi lükata.

Juhataja: (Avaldab M. Mikhelson'i ettepanekud — lhk. lhk. 785 ja 786 — ning M. Vesterblom'i ettepaneku — lhk. 787). Rkl. Mikhelson'i esimeses ettepanekus ettenähtud suurendused on esitatud vastavate seaduste alusel ja seepärast hääletan ettepaneku ilma, et selles kulude suurendamisele vastav kate näidatud oleks.

Kui rkl. Mikhelson'i teine ettepanek ei peaks läbi minema, on selleks puhuks rkl. Vesterblom'ilt ettepanek, missuguses aga kulude suurendamisele vastavat katet ei ole ette nähtud. Rkl. Vesterblom, palun Teid teha täiendava ettepaneku kulude suurendamise katteks, vastasel korral ei saa ma Teie ettepanekut hääletada, sest Riigi eelarve seaduse § 3 nõuab, et kulud ja tulud riigi eelarves viidaks lõppkokkuvõttes vastastikku tasakaalu. (M. Vesterblom, sks-r: Juhuslikkudest sissetulekutest.) Rkl. Vesterblom, palun esitada kirjaliku ettepaneku. (L. Johanson, stp:

Mina teen ettepaneku.) Kui härra Johanson ettepaneku teeb, siis palun selle kirjalikult teha.

L. Johanson (stp, kohalt): Palun sõna.

Juhataja: Sõna ei saa praegu anda.

M. Mihkelson'i ettepanekud lükkatakse tagasi.

Juhataja: Rkl. Vesterblom ei ole oma ettepanekut täiendanud, ettepanek ei tule hääletamisele.

Võetakse vastu Teedeministeeriumi erakorralised kulud A. Riigikeskasutuste kulude osas.

Võetakse vastu erakorraliste kulude B. Operatsiooni fondide osa.

(Tulud.)

Juhataja: Pean tähendama, et kõik paranduse-ettepanekud, mis seotud tulude suurendamisega, ei tule hääletamisele, kuna vastavaid kulusid suurendatud ei ole. III lugemisel võivad need ettepanekud hääletamisele tulla säärasel korral, kui kulud vastavalt suurendatakse.

Korralised ja erakorralised tulud võetakse vastu.

Aruandja A. Anderkopp: Teen ettepaneku,

eelarvesse juurde võtta II osa, nimelt: „II. Käesolev eelarve hakkab maksma 1. aprillist 1930.“,

kuna vastasel korral eelarve maksma hakkaks alles 10 päeva pärast Riigi Teatajas

avaldamist. Et meil varemalt on tarvitatud seda korda, seepärast teen ettepaneku, ka käesoleval korral juurde võtta II osa eelarve maksmahakkamise kohta.

Ettepanek võetakse vastu.

Võetakse vastu lisa Eesti Vabariigi 1930./1931. a. kulude ja tulude eelarve juurde (eripõhikirjata töötavate riiklikkude ettevõtete ja riigiasutuste valitseda olevate eriotstarbeliste kapitalide tulude ja kulude erieelarved Kohtu- ja siseministeeriumi, Põllutöoministeeriumi ja Teedeministeeriumi alal).

13. Koosoleku lõpetamine ja järgmise koosoleku määramine.

Sekretär A. Schulbach (korra kohta): Ma teen ettepaneku, pidada järgmine Riigikogu koosolek homme, kesknädalal, 26. märtsil s. a. kell 5 p. l. (Päevakord vaata otustuste protokoll nr. 39, lisa nr. 7.)

Eelarve on võetud II lugemisel seepärast, et täna ei ole võimalik seda II lugemisel vastu võtta, kuna sooviavaldused ei ole komisjonis veel vastu võetud.

Ühtlasi teen teatavaks, et Riigikogu juhatus kavatses pidada veel teise koosoleku, kus eelarve tuleks III lugemisele. Kuna esimene koosolek on võrdlemisi lühike, siis teine koosolek oleks pärast esimese koosoleku lõppu.

Kui see ettepanek vastu võetakse, siis teen ühtlasi teise ettepaneku, praegune koosolek lõpetada.

Ettepanekud võetakse vastu.

Juhataja: Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 20.55 min.

Õige.

Kinnitan.

Koosoleku sekretärid (allkirjad).

Koosoleku juhatajad (allkirjad).

